

Alois Uydens (redactie). Poppel "Het oorlogsboek 1940-1945". Poppel, 1945, 110 blz.

- 1. De inleiding** (Aloïs Uydens)
- 2. De grenswacht** (Jan Marynissen)
- 3. De oorlog 1940** (Petrus Walschots)
- 4. Mijn vlucht** (Rudolf Aerts)
- 5. Het soldatenleven** (Jozef Woestenburg)
- 6. Op den dool** (Jos De Jongh)
- 7. De rampzalige meidagen** (Aloïs Uydens)
- 8. De verduistering** (Louis De Jongh)
- 9. De kwelling** (Emiel Bonnaire)
- 10. De zegelbedeling** (Alice De Jongh)
- 11. Smokkelen om in 't leven te blijven** (Theofiel Van Haeren)
- 12. Inlevering van non-ferro metalen** (Marcel Wouters)
- 13. De meisjesschool** (Eerwaarde Zusters)
- 14. De moeilijke schooljaren** (Jos Dockx)
- 15. De studie** (Gaston Verhoeven)
- 16. Het witte huis** (Jos Van Beurden-Vrysen)
- 17. De Poppelse weerstand** (Gustaaf De Jongh)
- 18. Naar de Begijnenstraat** (Frans Van Gool)
- 19. De kerk** (Pastoor Boogaerts)
- 20. Krijgsgevangen in Duitsland** (Adriaan Moonen)
- 21. De oorlogsburgemeester** (Frans Willemse)
- 22. Het gemeentesecretariaat** (Jos Verheyen)
- 23. De kabelwacht** (Adriaan Dekkers)
- 24. De ondervinding van een politiek gevangene** (Yvonne Abeele)
- 25. De bevrijding is daar** (Frans Slegers)
- 26. De bevrijding van Bedaf** (Maria Verwimp)
- 27. De bevrijding van Aerle** (Corneel Heykants)
- 28. Hulsel in den oorlog** (Christiaan Willems)
- 29. Bezetting en bevrijding van Maerle** (Lea Baeyens)
- 30. De mijnvelden** (Adriaan Walschots)
- 31. Het militaire kerkhof** (Paula en Marcel Van Steenberghe)
- 32. Angstige uren in oorlogstijd** (Hendrik Van de Pol)
- 33. De onderduikers** (Adriaan Daamen)
- 34. De Corporatie** (Jos Ruts)
- 35. Slot**

1. De inleiding (Aloïs Uydens)

Dit oorlogsboek, eenig in soort, werd piëteitsvol opgedragen, aan de nagedachtenis van onze oorlogsslachtoffers:

Fransen M.C. †11 mei 1940
Lens G.L. † 11 mei 1940
Claes M.C. † 11 mei 1940
Lens L.C.H. † 11 mei 1940
Lens H.P. † 11 mei 1940
Moonen J.A. † 12 mei 1940
Timmermans H.C. † 12 mei 1940
Van Reusel F.B.C. † 4 oktober 1944
Van Iersel J.C.J. † 5 oktober 1944
Vermeer J. † 8 oktober 1944
De Wit M.C. †9 oktober 1944
Willems J.J. † 9 oktober 1944
Timmermans P.J. † 11 oktober 1944
Walschots J.A. † 25 december 1944

Wij komen uit slechte tijden!... Nooit wellicht heeft het snerpand leed het mensdom zoo alzijdig geteisterd. Waarlijk, homo homini lupus! De mensch is een wolf voor den evenmensch! Wat al griezeliheden, wat al verschrikkingen, wat al afstootends, zijn wederom in dezen laatsten oorlog, over ons neergekomen! De uitvindingen der menschen keerden zich tegen den mensch. Wij waren voortdurend opgeschrikt als een opgejaagd konijn; vertwijfeling en angst lagen in onze oogen. De tijden zijn nu voorbij; de grootste aller oorlogen. De wreedste aller tijden is voorbij en zijn treurige nasleep is geweldig. 1914-1945, de dertigjarige oorlog der XXe eeuw is ten einde. Wij schrijven nu November 1945, en nog staan wij huiverig bij al 't doorstane leed, te midden van onze puinen en naoorlogsche wereldellende. Dit oorlogsboek is dan de blijde vreugde om de herwonnen vrijheid, doch vooral de uiting van het hooge geluk en tevredenheid, omdat wij zoovele ongeluksdagen, manhaftig, konden doorstaan, en omdat wij alzoo, in dezen verren uithoek van België meehielpen, door taai geduld, aan de eindoverwinning, die eens komen moest en aan de redding van de Democratie.

32 medeburgers hielpen mede aan de samenstelling, geen geschiedschrijvers, doch zij beschrijven hun eigen bepaalde bijzonderheid, en te samen belichten zij den titanischen wereldstrijd, dien wij ook, in deze grensgemeente meemaakten en ondergingen. De a.b.c.-weg -de Amerikaansche, Britsche, Canadeesche weg- wordt nog steeds gebezigt door vreemde strijdkrachten; deze Overwinningsweg: Antwerpen-Nijmegen-Berlijn, zal steeds blijven in de geschiedenis de glorieusche weg naar de eindzegepraal. De kinderen die nu, onbegrijpend, dezen oorlog meemaakten, zullen eens gretig grijpen naar dit boek en het Poppelsche nageslacht zal eens, dankbaar zijn om de goede en schoone bijdragen van deze gelegenheidsopstellers. Misschien zullen de menschen, in de toekomst, hier bittere taal vinden, doch zij vergeten niet dat hier oorlogstaal gebezigt wordt in oorlogsgemoedstemming, doch ver van ons de bedoeling, opstandsgevoelens of weerwraakgedachten of haat tusschen de volkeren aan te kweeken. Wij werpen ons oorlogsleed in den smeltkroes bij 't leed van alle volkeren, opdat een betere, een schoonere wereld, naar God toe en tot den evennaaste, zou herboren worden.

Churchill, de Engelsche Staatsman, de oorlogvoerder, de bevrijder, bij zijn bezoek te Brussel, in November 1945, heeft gezegd: "Ik vind niets tegen de Vereenigde Staten van Europa". Wat zullen de nieuwe tijden ons brengen?! Ondertusschen beginnen wij aan ons Oorlogsboek.

2. De grenswacht (Jan Marynissen)

In 1918 was de oorlog niet afgewerkt: 't was maar een wapenstilstand. De Duitschers meenden dat zij niet overwonnen waren; zij droomden van revanche en werkten in dien zin. Opnieuw zou en moest de wereld kennis maken met den oorlog. De menschen snakten zoo naar vrede, naar echte vrede, doch het vlotte niet, het vlotte nergens op de wereld. De wereld was en bleef ziek. Onheilspellende gebeurtenissen sloegen ons beurtelings met angst... Reeds eenigen tijd was er sprake van oorlog. Om wille van "levensruimte" dreigden de Duitschers geen land te zullen sparen. Wij leefden in spanning: wachtend wat ons de dag van morgen brengen zou. Toen op een morgen ... 't was 1 September 1939, we werden wakker door ongewoon rumoer op straat. Er werd geklopt. De veldwachter bracht een oproepingsbevel. Nog meer mannen die vroeger teekenden voor grenswachter deelden hetzelfde lot. Wij hadden daar: Van Haeren R, Van Rooy J, De Jongh J, Van Beurden J, Goossens Aug, Woomens L, Van Iersel A, Raeymaekers Fr, Timmermans Al, Woestenburg Al, Van Akeren H, Bleukens C en de ondergeteekende. Het bevel luidde: "Om 10 uur op de Gendarmerie, in Weelde zijn". Ongaarne gingen wij, doch moedig: De plicht riep. Op de Gendarmerie wachtten we dan af wat zou gebeuren. Wij waren dus de eerste Poppelsche gemobiliseerden! Om 1 uur kwamen we terug in Poppel. Ons aantal was vergroot: wij hadden ook mannen uit Weelde, Ravels en ook gendarmen. De wacht moest dadelijk opgetrokken worden. We werden dan verdeeld over de vele posten. Met een gendarm en 2 andere mannen werd ik aan het "Domein de Pannenhoeve" geplaatst. Daar stonden wij dan op wacht, wij mannen van 40 à 45 jaren, zonder uniform ofwel met uniform maar dan te klein.

Een geweer met kogels hadden wij. "Waakzaam zijn" was de boodschap! Geen vreemdeling mocht het land binnen. Wij hadden daar weinig werk, te weinig naar ons goesting. Af en toe was er toch iets: een Hollander die probeerde België binnen te komen; een auto wiens bestuurder niet wilde stoppen de eerste maal; hij dacht wat meer te zijn dan een ander, doch spoedig hadden wij hem dat geleerd. Desnoods zouden we de banden kapot schieten. Een volgenden keer was hij gewillig. Stilaan begon het koud te worden; wij maakten ons een barak. Zoo ging de tijd voorbij, want wij werden het beu: tehuis wachtte ons werk, terwijl wij hier onzen kostbaren tijd versleten. We verlangden afgelost te worden. Na een maand dienst dan, werden we vervangen door jongere krachten; wij waren ruim oud genoeg. We herbegonnen weer ons dagelijks werk en waren tevreden. Wij hadden onzen plicht gedaan.

3. De oorlog 1940 (Petrus Walschots)

Wat men sinds 1918 steeds gevreesd had, en wat men reeds jaren had zien aankomen, gebeurde: de losbarsting van den tweeden wereldoorlog. Holland werd op enkele dagen onder den voet geloopt en onze grenzen werden overschreden. Poppel, het eerste Belgische dorp ontving den eersten schok. Het was in den vroegen morgen van 10 Mei 1940, toen ik wakker werd door een groot aantal vliegtuigen, ik kleepte mij aanstonds. Daar ik het ergste vreesde, zette ik den radio aan, daardoor vernam ik dat de Duitsche troepen ons land waren binnengerukt. Gansch het dorp stond in rep en roer en angst en schrik op het lijf. Ik wilde mijne geburen geruststellen dat er in Poppel niets zou gebeuren daar er hier geen versterkingen waren, doch in den nacht van 10 op 11 Mei was mijn hoop verdwenen daar er fransche troepen ons dorp kwamen binnengereden met kanonnen en tanks. Ik dacht: hier kan wel een veldslag plaats hebben.

De fransche soldaten gaven ons den raad het dorp te verlaten. Daarom gingen veel inwoners op de vlucht naar bosschen en struikgewas en maakten daar grachten en schuilplaatsen om zich te beschutten tegen het gevaar. Heel den dag werd het dorp door de vijandelijke vliegtuigen overvlogen die de fransche troepen beschoten. Tegen den avond, rond vijf uur was het wat kalmer en keerden vele inwoners naar het dorp terug om het noodige werk te verrichten, daar het 's anderendaags Sinksen was, hier in Poppel als bedevaart fel gevierd. Weer kwam een groep bombardementsvliegtuigen, die door de fransche troepen werden beschoten, doch dezen keerden terug en bombardeerden ons dorp op een laffelijke manier. Ik bevond mij met mijn Vader in onze weide op een duizend meter van het dorp om de koeien te melken; bij het zien van het bombardement lieten wij ons in de gracht vallen daar we meenden dat het naar ons gericht was. Eenmaal het bombardement afgeloopt liep ik haastig naar de plaats des onheils in het dorp daar ik bij de burgerwacht was oordeelde ik het als mijn plicht hulp te bieden aan de getroffen.

Onderweg kwam ik tientallen dorpsgenooten tegen die het dorp uitvluchtten, gansch bebloed en zoo zwart als roet, de haren in 't gezicht en met den schrik op 't lijf. Ze spraken dat er wel vijftig dooden konden zijn. Toen ik tehuis kwam, vond ik een beschadigd huis: deuren en vensters waren ingebeukt, pannen waren afgerukt. Ik zocht naar mijne moeder, maar een geboort, gansch onder den indruk van het gebeurde, zegde mij dat mijne moeder weg was naar de Klein Vond. Toen gingen wij naar de ingestorte huizen van Brok-Stadt waar om hulp werd geroepen. Vier personen lagen onder de puinen bedolven; drie personen hebben wij met de hulp van andere inwoners onder de puinen uitgehaald; een vierde persoon kon niet meer gered worden daar gansch het huis volop in brand stond. Toen zijn wij naar de geteisterde maalderij van de gebroeders Moonen gegaan. J. was zwaar gekwetst en werd door de burgerwacht weggedragen en later door een fransch Rood-kruiswagen naar het hospitaal in Antwerpen gevoerd. Alsdan ben ik mijn ouders gaan vervoegen bij mijn oom even buiten het dorp daar waren meerdere inwoners uit het dorp. 's Nachts hebben wij nog vele angstige uren doorgebracht want er vlogen nog vele vijandelijke vliegtuigen boven het dorp.

Eindelijk kwam de morgen. De fransche troepen waren nog ter plaatse. Ik ging naar huis om wat eten en voorraad te halen en zag dat de troepen zich gereed maakten om terug te keeren. Ik verliet het dorp om naar mijn oom terug te keeren en de dag verliep kalm. Des avonds toen we eenige oogenblikken te bed lagen, werden wij verplicht op te staan daar de fransche troepen nogmaals Poppel beschoten met de kanonnen om hun aftocht te dekken. In den

vroegen morgen begaf ik mij weer naar het dorp, maar ik was pas tehuis of daar zag ik de vier eerste Duitsche voorposten, ze hadden mij niet gezien daar ik mij verborg in mijn huis; ik bespiedde ze door het raam; ze gingen krom gebogen, met een zwaren helm op het hoofd, het geweer in de hand. Zoo gingen ze voetje voor voetje voort en doorsnuffelden zij de straat. Toen ze terugkeerden, nam ik de vlucht naar mijn oom, even buiten het dorp. Daar vertelde ik dat ik de eerste moffen had gezien. Wij leefden allen in angstige spanning. Een paar uren nadien kwam daar ook een moto met zijspan met drie moffen; zij vroegen of er nog Franschen in de buurt waren. Wij zegden dat dezen vertrokken waren. Zij vroegen nog wat deze burgers die bij mijn oom waren, daar deden. Ik vertelde hun dat wij vluchtelingen uit het dorp waren. Toen stelden de moffen ons gerust en zegden dat wij naar onze woning konden keeren; wat ik ook aanstonds deed.

Eens in het dorp gekomen, zag ik eene groote massa Duitsche soldaten met paarden en voertuigen, zoodat ik bijna niet door de straat kon. Nauwelijks te huis gekomen, sprong een Duitscher mij achterna, pakte mij met mijn kraag en zwierde mij buiten op de straat. Ik beweerde dat ik in mijn eigen woning was, doch deze verstond mij niet en dreigde mij met zijn wapen. Hij beweerde dat er in het dorp geschoten was en dat ik mee moest. Ik moest mijn armen in de hoogte houden en dacht: mijn laatste oogenblik is gekomen. Aanstonds stonden er een groot aantal moffen rond mij; dezen duwden mij met den kolf van het geweer vooruit tot verder in het dorp. Daar werd ik tegen den muur geplaatst aan de zijde van een anderen dorpsgenoot: A.B. Toen wij daar stonden met den schrik op het lijf en doodsbleek, kwam nog een andere groep moffen met mijn vader dien zij ook bij ons plaatsten. Een groep Duitschers hield de wacht voor ons, maakte zich schietens gereed. Ik verwekte in stilte een akte van berouw daar ik dacht: mijn laatste uur is geslagen. Wij werden afgetast en ze vroegen ons of wij hadden geschoten en of er nog Franschen waren. Wij zegden dat wij niets wisten en dat de Franschen al weg waren. Toen werden wij verder het dorp ingeleid. De brandspuit stond op den weg en de moffen deden ze ons van den weg trekken en ze bij een dorpsgenoot in de poort plaatsen. A.B. sprong naar voren, ik en mijn oude vader, elk aan een wiel; we konden ze bijna niet binnen krijgen daar de poort met puinen van het bombardement bedekt was.

Ik spande al mijn krachten in om de brandspuit op haar plaats te krijgen en hoopte zoo mijn leven te redden. Toen werden wij weer tegen den muur geplaatst; de dorpsgenoot A. keek door zijn poort maar ging aanstonds terug daar hij het ergste vreesde en dacht dat wij den kogel zouden krijgen. Toen kwam nog een andere dorpsgenoot, een ouderling die ons toesprak, hij zegde: "Er zijn er veel, mannen!" Hij wist niet dat wij verplicht waren daar te gaan staan; de Duitschers schreeuwden tegen hem dat hij moest weggaan, wat hij dan ook aanstonds deed. Toen werden wij weer op een andere plaats tegen den muur geplaatst; ik dacht dat ze de geschikte plaats niet konden vinden om ons neer te schieten. Daar lieten ze ons alleen, maar zegden dat wij daar moesten blijven. Ik vroeg aan B: "wat zullen ze met ons doen?" Deze zegde: "Wij zijn er aan." Mijn vader stookte ons op om te gaan vluchten, wat ik hem afkeurde, want ik zegde: "Als we gaan loopen dat zijn wij er zeker aan". Hoelang wij daar gestaan hebben, weet ik niet: de minuten geleken uren. Eindelijk kwam een Duitscher te paard aangereden die ons vriendelijk toesprak en zegde: "Pardon! gaat naar huis, kameraden". Niemand kan de blijdschap begrijpen die mij toen overkwam, maar in plaats van naar huis te gaan, ging ik naar mijn oom en vertelde wat ik in het dorp had meegemaakt. Daar ben ik nog met mijn ouders gebleven totdat alles rustig was en daarna zijn wij huiswaarts gekeerd.

4. Mijn vlucht van 1940 (Rudolf Aerts)

Toen op 10 Mei, Poppel door de Duitse vliegers werd gebombardeerd, ben ik, zoals zoovele anderen, de bosschen ingevlucht. Wij bevonden ons in de bosschen bij den Bremberg. Daar was het ook niet aangenaam. Een hol in den grond gemaakt, bedekt langs boven met hout, mos en zand; dat was een primitieve schuilplaats. De Duitse vliegers cirkelden geregeld boven de bosschen, die zij nu en dan onder vuur namen; wat bij ons een geweldige schrik deed ontstaan. Toen was het dat wij besloten er tusschen uit te trekken. Wij vertrokken uit Poppel per fiets, met het doel achter het Albert-kanaal te geraken, omdat we meenden dat de Duitser daar niet zou overgeraken. Van Poppel ging onze tocht, den eersten dag, tot in Vosselaar bij Turnhout, waar wij een nacht hebben geslapen. De tweede tocht ging over Antwerpen naar Hamme bij Dendermonde, alwaar weer een nacht werd gerust. 's Anderendaags ging het weer verder: Eerst naar Oostende, alwaar wij trachtten op een schip te geraken en alzoo Engeland te bereiken. Helaas! wij waren een weinig te laat en de kans om langs daar in Engeland te geraken was daar vervlogen. Dus de tocht ging weer verder, nu naar Adinkerke op de fransche grens.

Daar in Adinkerke was het een gewemel van vluchtelingen en soldaten van alle hoeken en deelen van België. De schrik voor de Duitschers was zoo groot dat ongeveer de 2/3 der bevolking van België op de vlucht was. Daar in Adinkerke was zooveel volk samengestroomd dat alle verkeer op den weg er door belemmerd werd. In Adinkerke gingen wij over de Fransche grens, alwaar eerst een deel papieren moesten worden ingevuld, wat natuurlijk niet van een leien dakje liep. Er stonden daar op dat punt van de grens duizenden en duizenden vluchtelingen met allerhande vervoermiddelen: Auto's, moto's, fietsen, kinderwagens, kruiwagens, boeren met kar en paard; alles werd gebruikt om zooveel mogelijk mee te nemen. Toen onze papieren in orde waren, trokken wij verder naar Duinkerke. In Duinkerke lagen voor de kust nog verschillende Fransche en Engelsche kruisers vurens gereed. Van Duinkerke ging het naar Calais, alwaar wij nogmaals probeerden over te steken naar Engeland, maar helaas, al weer te vergeefs! Dan maar weer verder; van Calais naar Boulogne, van Boulogne naar Abbeville, van Abbeville naar Dieppe. Toen we zoo ongeveer een uur buiten Dieppe waren, bombardeerden de Duitschers de aldaar staande petroleumtanks. Dat was me daar een hel van vuur en ontploffingen: het was iets onbeschrijflijks. Aldaar deed ook het gerucht de ronde dat de Duitschers op slechts 20 kilometer van Dieppe waren. Dat gerucht was van dien aard om iedereen het hazenpad te doen kiezen. Van Dieppe ging het naar Rouen; van Rouen naar Evreux, van Evreux naar Chartres en van Chartres naar Orléans.

Orléans is de schoonste stad die ik in Frankrijk heb gezien. Van Orléans ging het verder naar Blais. In een plaatsje tusschen Orléans en Blais, heb ik me bijna ziek gelachen, ondanks onzen schrik. In dit plaatsje, den naam ben ik, eilaas, vergeten, was de weg afgezet door Fransche gendarmen die een geweldigen schrik schenen te hebben van spionnen. Wij waren met een heelen hoop vluchtelingen bijeen, waaronder een Hollander die in Duitschland was geboren. Met dien Hollander zijn papieren wisten de Franschen geen weg en hij werd met nog een man uit den hoop medegenomen naar de Gendarmerie voor het nazien van hun papieren en bagage. Die Hollander had een valies bij dat hij moest opendoen. In dat valies bevond zich een jas, waarin een wekker was gewikkeld dien hij onderweg had gevonden. Toen nu de valies geopend werd en de jas er uit genomen werd, hoorden de gendarmen dien wekker tikken, wat heel de kazerne op de vlucht deed slaan. Wij stonden met een heel hoopje toe te zien en schoten in een onbedaarlijke lachbui. Later bleek dat de Franschen meenden met een spion te

doen te hebben, die een tijdbom bij zich had. Toen de gendarmen terugkeerden en hun alles was uitgelegd over dien man en zijn papieren, was de zaak in orde en wij trokken weer maar verder.

Van Blois ging het naar Toers. Toen wij in Toers kwamen, werd juist bekend gemaakt dat België was overgegeven, wat de Franschen bijna deed razend worden. Wij Belgen, en bijzonder de Vlamingen werden uitgejouwd en uitgescholden en toen was het roepen gedaan: "Vive la Belgique!" Voor diegenen die fransch verstonden was dat schelden niet aangenaam; voor mij persoonlijk gaf dat niets omdat ik hen toch niet verstond. In Tours begaven wij ons naar het Belgisch Consulaat, alwaar wij het bevel kregen ons naar de statie te begeven. Daar in de statie aangekomen werden wij in een overvullen trein gestopt en ging het over Poitiers naar Angoulême en zoo naar Bordeaux alwaar wij zouden blijven. Onze vlucht had 19 dagen geduurd: wij die meenden achter het Albert-kanaal in veiligheid te zijn, belandden geheel in 't Zuiden van Frankrijk. In Bordeaux werden wij allen gecontroleerd en werd aan iedereen een werk aangewezen; het was in Frankrijk op het laatste zoo: arm of rijk, iedereen moest werken. Op een zolder bij een wijnhandelaar werden, een heel stel, vluchtelingen ondergebracht. Diegenen die gingen werken kregen een kaart; die gingen 's morgens werken en kwamen 's avonds terug binnen; die niet werkten kwam niet buiten. Ons werk was ongeveer een uur buiten de stad, op een vliegtuigfabriek die werkte onder staatscontrole. Omdat het zoo ver was om iederen morgen naar de fabriek te gaan, werd ons een slaappleats aangewezen bij de fabriek in een barak. Mijn vader huurde op een dorp, een 1/4 uur van de fabriek gelegen, een kamer waar hij heen verhuisde. Mij persoonlijk werd een slaappleats aangewezen in de barak bij het fabriek, maar omdat ik het daar te gevaarlijk vond, ging ik op het dorpje Villeneuve slapen. Ons werk bestond er in om buiten het fabriek, schuilkelders te maken voor het geval dat het fabriek werd gebombardeerd. Den eersten dag op het fabriek zegden de Franschen dat wij te hard werkten; en om hen content te stellen, deden wij juist zooals zij: een uur werken en 2 uren rusten.

Het Fransche volk achtte zich nog niet verloren, maar toen het laffelijk door Italië werd aangevallen, had het nog een hoop op de medehulp van Rusland; toen die hulp uitbleef was het met Frankrijk gedaan. Het Fransche volk was ontmoedigd en weldra volgde de overgave. Met de overgave van Frankrijk werd het fabriek stil gelegd en ons werk was zoodus ten einde. Van dien tijd heb ik gebruik gemaakt om Bordeaux te bezichtigen en de stad te leeren kennen. Nu de Duitschers in Bordeaux waren en Frankrijk en België hadden gekapituleerd, dachten wij er stilaan aan naar huis terug te keeren indien het mogelijk was. Met enkele jonge mannen besloten wij de tocht terug met de fiets aan te vangen. Diegenen die ginder bleven, zouden per trein volgen. Wij kochten nieuwe banden op onze fietsen, zorgden voor een deel eten en op een morgen vertrokken wij uit Bordeaux met vier mannen. Van Bordeaux ging onze weg over Périgieux naar Limoges. Limoges waar de eerste campagne van onze regeering tegen onzen Koning begon. Van Limoges ging het over Chateause naar Verzon, dan naar Orléans, dan naar Fontainebleu. Van uit Fontainebleu meenden wij naar Parijs te rijden en daar een paar dagen te blijven, maar wij mochten niet in Parijs. In Parijs was het namelijk troepenparade voor Duitschlands diksten Maarschalk Herman Goering. Dus ging onze weg terug weer verder langs Melun. Van Melun naar Meaux; van daaruit naar Compiègne. In het bosch van Compiègne was het lelijk gesteld: daar was de laatste slag geleverd om Parijs; daar hadden de Fransche troepen gevochten als leeuwen. Er lag daar zoowat van alles: stukgeschoten tanks, half begraven soldaten, doode paarden, kapotte en uitgebrande auto's, neergestorte vliegtuigen: kortom het was daar een waar slagveld. Van Compiègne reden wij naar Laon, van daar naar St.Quentin, van St.Quentin naar Maubeuge, alwaar wij over de grens trokken naar Bergen. Eenige kilometers buiten Bergen werden wij opgepikt door een vrachtvoerder

van Antwerpen, wiens schoonbroeder bij ons was. Die vrachtvoerder bracht ons naar Brussel, Leuven en dan naar Aerschot. Van Aerschot reden wij per fiets verder naar Westmeerbeek, omdat van deze plaats ook een jongen bij ons gekomen was. Na in Westmeerbeek ons te hebben verzadigd, vertrokken wij met drie man over Geel en Arendonk en kwamen 's nachts om 2 uur in Poppel toe, blij dat wij weer onzen bekenden krommen toren zagen. Onze terugreis had 14 dagen geduurd en was heel wat plezieriger dan de heenreis. Zoo eindigde onze vlucht naar Frankrijk, die ons bijna in Engeland had gebracht maar eilaas, niet geheel!

5. Het soldatenleven mijner klas '40 (Jozef Woestenburg)

Het was op 30 April, dat ik mijn dorp moest verlaten om dienst te nemen in het leger. Ik werd ingelijfd bij de spoorwegtroepen te Hoogboom, om er mijn dienstplicht te vervullen. In onze kazerne aangekomen werd ons het khakipak aangepast en nu stonden wij daar in ons soldatenuniform dat ons uitzicht geheel veranderde, en verwonderd bezagen wij elkander in onze nieuwe kleedij. Nu zou voor ons het soldatenleven beginnen, maar heel anders dan we verwacht hadden. Enkele dagen geoefend, doch dat duurde daar niet lang. Het werd omgezet in ellende en teleurstelling. Het was op Vrijdag 10 Mei dat we om 5 uur in den vroegen morgen werden opgeschrikt door trompetgeschal, het commando werd gegeven dat iedere soldaat, in de kazerne gelegen, zijn ransel moest inpakken en de kommandant zegde ons dat Duitsland ons land was binnengevallen en dat de oorlog was uitgebroken. We kregen allen bericht: binnenblijven, en reeds wanneer de morgenschemering opdaagde, zagen we door de vensters de Deutsche vliegtuigen, in groot getal, door de lucht zweven, en steeds werden we opgeschrikt door daverende ontploffingen der vreeselijke Deutsche moordtuigen. Het kamp van Brasschaet was een van hun eerste doelen om hun moordlustige plannen ten uitvoer te brengen. Het was 8 uur in den morgen nu en we kregen enkele minuten tijd om vaarwel te zeggen aan onze familieleden die reeds met spanning wachtten aan de poort der kazerne. Hier zagen we het eerste slachtoffer vallen. Een luchtgevecht had op zeker moment plaats tusschen Deutsche en Fransche toestellen: een Fransche jager werd neergeschoten, doch de 2 inzittenden van dit vliegtuig landden veilig enkele honderden meters verder in het veld; maar toen we onze schuilplaats verlieten, werd een persoon, zwaar gekwetst, naar het Rood-kruis onzer kazerne gebracht, hij was gekwetst door de dwalende kogels van deze vliegtuigen.

In den namiddag stond onze trein vertrekkensgereed en wanneer de duisternis viel, kregen we bevel in te stappen en in razende snelheid ging het voort in den donkeren nacht. Waarheen wist niemand. Het was Zaterdag in den vroegen morgen wanneer we het stadje Nieuwpoort binnenreden; hier moesten we uitstappen en enkele dagen verblijven. We werden geplaatst in een oude garage waar we mochten eten en slapen. Enkele dagen nadien vertrokken we verder op, en ditmaal ging onze reis naar Frankrijk. Onder onze reis werden we niet gestoord door vijandelijke vliegtuigen, wel zagen we ze reeds hoog in de lucht zweven, doch hun doelen waren gericht op Fransche steden. Reeds wanneer onze trein de Fransche grenzen overschreed, werden we door de Fransche bevolking toegejuicht en onze trein werd bekrast met de woorden: "Leve Frankrijk, Leve België". Na vele dagen reizen werden we geplaatst in een verafgelegen kamp, tegen de Spaansche grens. Hier durfden we niet slapen in de barakken die ons werden aangewezen, want deze waren vol vuil en ongedierte. We sliepen hier buiten in de tenten die we zelf hadden opgeslagen. Na enkele dagen hier te hebben geoefend, ging onze reis verder; we werden geplaatst in het stadje Ganges.

Hier verbleven we ongeveer een week, doch weldra klonk weder het bevel: vertrekken, en weldra reisden we per trein verder Frankrijk in. Steeds reden we voorbij onbekende plaatsen en onderweg ontmoetten we Fransche Roodkruistreinen, overvol met vreeselijk verminkte en gekwetste soldaten en hier en daar stukgeschoten wagens; onze reis ging nu naar het front. Onze trein hield stil in een verlaten dorp, namelijk Suippes, tegen de Luxemburgsche grens; de avond was nu reeds gevallen en onze kommandant verdeelde ons hier in groepjes van 4 à 5 man. We kregen nu bevel te overnachten in het lange gras eener weide, enkele honderden meter van dit dorp. In den nacht werden we wakker en hoorden reeds gegons der duitsche vliegtuigen die naar het front vlogen; doch hieraan geen gevolg gevend, sliepen we verder in

en werden wakker in den vroegen morgen. Rond 7 uur kregen we bevel ons te verzamelen om ons eten te halen. We stonden reeds enkele minuten in groep of Duitsche jagers hadden ons bemerkt en weldra werden we onder vuur genomen, hetgeen enkele minuten duurde. Na onze eerste ontmoeting met vijandelijke vliegtuigen, klonk het bevel: ons in groep te verzamelen en te vluchten in een dicht bijgelegen bosch. Hier hadden we ons enkele dagen schuil gehouden, doch werden ontdekt door verkenningsvliegtuigen en weldra werden wij gebombardeerd en sloeg geheel onze compagnie vluchtend weg. Verscheidene soldaten werden hier gedood. Na steeds voorzichtig, en bij 't minste geronk van vliegtuigen dekking zoekend, sukkelden wij voort, verscheidene dagen en nachten bijna niets etend, afgemat; vuil en slordig sloften we door bosschen, heide, tot opeens 't bevel klonk: rusten.

Doodmoe en afgemat sloegen we onze tenten op en sliepen weldra in, doch te middernacht klonk nijdig klaroengeschal: vlug vertrekken. We moesten nu op bevel der Fransche overheid om drie uur in den nacht over de Marne zijn, zoo niet waren we verloren. Met angstige spanning wierpen we onzen ransel weder op den rug en weldra ging het voort. Enkele oogenblikken over den stroom of de brug werd opgeblazen en vloog met oorverdovend geknal de lucht in. We sliepen dien nacht in een schuur. 's Morgens trokken we steeds voorwaarts. In den namiddag rustten we een weinig in een dorp en hier lag het vol Fransche soldaten; ook hier werden we gebombardeerd en ditmaal door Italiaansche bommenwerpers die laag vlogen en die hunne lading bommen uitwierpen op de Fransche troepen. We vluchtten met 4 man in een oude schuur. Links en rechts vielen bommen; we vluchten onder een kar. Gelukkig werd hier niemand van ons gekwetst, doch toen we onze schuilplaatsen verlieten, zagen we vele huizen tot puin en ook vele fransche soldaten dood langs den weg liggen. Ondertusschen was het gaan regenen; groote wolkenbanken hoopten samen en weldra pletste de regen neer op onze helmen, en toch ging het door modder en slijk steeds voorwaarts, zoekend naar veiligere plaatsen. De avond viel en we bereikten met enkele soldaten het stadje Oceres; het weder was beter geworden en weldra verschenen de Duitsche vliegers in de lucht. Deze stad waarin wij waren was overvol vluchtelingen. Fransche en Belgische troepen. Enkele minuten in de stad of reeds deden nieuwe ontploffingen zich hooren en weldra viel een massa bommen neder in de stad. We vluchtten in een gang. Enkele meters van ons werd een Fransch soldaat gewond en viel bloedend neder; en toen we deze stad uitvluchtten, zagen we een vreeselijk schouwspel: kinderen, vrouwen, soldaten, waren dood, en luide jammerklachten van gekwetsten, drong door merg en been. Dit bombardement duurde ongeveer 20 minuten. Verder vluchtend besloten we toch enkele minuten te rusten en we legden ons neder in een gracht, tegen een boschrand. De duisternis was reeds gevallen en we besloten dan maar te overnachten.

Na een half uur geslapen te hebben, schrok ik wakker en wekte mijne makkers want ik hoorde steeds geronk op den weg van moto's die razend snel voorbijschoten. Een van mijn kameraden waagde het op handen en voeten naar den weg te kruipen, maar kon door de duisternis niets onderscheiden dan zwarte schimmen die over den weg schoven. Opeens klonk een schot en meteen een gehuil; handen omhoog en onder den schijn eener lantaren zagen we de eerste Duitschers met een revolver in de vuist op ons afstormen; onze helm werd op den grond geslingerd en met den revolver in den rug werden we gedwongen terug te keeren. Na een uur door donkere wegen te hebben gegaan, sliepen we in langs den weg en wanneer het eerste daglicht schemerde, zagen we lange kolonnen Duitsche tanks, gevechtswagens, moto's en voetvolk over den weg, steeds vooruitrukkend. We waren dus krijgsgevangen en alles werd ons ontnomen. Ons werd een bewijs geschreven dat wij vrij naar België mochten en weldra ging het in de richting van onze geboortegrond, naar ons bezette Vaderland. Onderweg werd ons dikwijls door Duitsche officieren naar ons bewijs gevraagd en na 8 dagen reizen, dan te

voet, dan weder per auto, bereikten we weldra de Belgische grens en onze auto stopte in Brussel. Hier werden we omringd door vele nieuwsgierigen die ons vroegen naar inlichtingen over nog niet weergekeerde soldaten. In den donkeren avond bereikten we Boom, hier woonde mijn kameraad en dien nacht sliepen we, sinds langen tijd, in een bed. 's Morgens vroeg reeds nam ik hier afscheid en reed huiswaarts; rond den middag bereikte ik mijn geboortedorp. Zoo verliep mijn soldatenleven bij de Spoorwegtroepen.

6. Op den dool (Jos De Jongh)

Vrijdag, dag des vloeks! God schiep u voor de smart ...Vrijdag, 10 Mei van het jaar 1940! Vader komt uit de kerk waar hij een lijkdienst bijwoonde. Ik was bezig in den hof te werken. Komt vader bij mij en zegt: "Houd maar op, want ge zult moeten vertrekken." "Ik vertrekken!... waarheen?" Vader antwoordt: "Ga eens de straat op en lees de plakbrieven die zoo juist zijn uitgehangen, ge wordt opgeroepen en als verzamelplaats wordt de stad Eekloo aangeduid". Ik ga buiten: de straat gelijkt meer en meer een mierennest. De gedane oproep, zwart op geel, maar door niemand onderteekend, geldt voor mannen van 16 tot 35 jaar. Natuurlijk was dit onheilspellend nieuws overal dadelijk gekend; het volk stroomde toe. Er werd van alles gepraat, iedereen voelde dat wij tusschen twee vuren stonden, maar goede raad bleef uit. Plicht! Vaderlandsliefde! Zeker, maar er was nog zooveel anders. Wat er van weze: de eenen zouden gaan, anderen veegden er radikaal hun botten aan. Ik zelf en drij van mijn kameraden spraken af om 's namiddags samen te vertrekken. Per fiets reden wij tot Ravels. Hier is de brug reeds door onze soldaten opgeblazen en worden we per bootje overgezet. Te voet trekken we door Turnhout. Hier vielen reeds enkele Duitsche bommen, waardoor een paar opgeroepenen getroffen werden. Denzelfden avond konden we nog per tram in Antwerpen komen. De moffen hadden al spoedig lont geroken en bombardeerden reeds meermaals de tram, zoodat die reis niet zonder gevaar was. Wanneer we in de stad aankwamen, was het reeds duister. Er werd geen licht gemaakt; op verschillende plaatsen zagen we de Sinjoren bezig hun vitrienen te beplakken met reepen papier. Dat waren dus de eerste voorzorgen.

In de groote stantie een krioelende menigte. Toch gelukte het ons nog een trein te bemachtigen om door te reizen naar Brussel, kwestie van jong en vlug te zijn en geen gevaar te mijden. In Brussel nog eens hetzelfde: de stantie opgepropt met vluchtelingen, soldaten en jongelingen. Angstige gezichten! Onzekere toekomst! Weeral maar vlug in een anderen trein gewipt en ... naar Gent. Daar aangekomen volgen we een stroom van volk en wij verdwijnen in den tunnel van de stantie. Deze ondergrond gaat voor dezen nacht en God weet voor hoeveel andere nachten dienen als schuilplaats en rustplaats voor duizende opgejaagden, kinderen en zuigelingen inbegrepen. Pakken, waarin het onmisbare dat zij konden meesleuren, lagen er met honderden tegen den grond; als geïmproviseerde bedden deden zij dienst. Echter geen lawaai, alles stil: onzeker over hetgeen ging gebeuren. Om half vier in den morgen staan we met ons vier paraat en vertrekken we naar Eekloo, zoogezegd onze bestemming. We waren van de eersten. We begeven ons naar het stadhuis. Aan de deur loopen we op een paar wakkere politiemannen, die geen beetje groen lachen als we hun ons wedervaren mededeelen. Zij wisten van boe noch ba! We trekken dan maar gauw zelf ons plan: stappen een hotel binnen. Waarom niet? Wij aten er onzen boterham. Gelukkig had moeder ons niet met ledige handen van huis laten gaan. Na ons smakelijk ontbijt zouden wij maar spoedig een kaartje naar huis schrijven. Dat kaartje, of liever die kaartjes kwamen twee maanden nadien in de heimat. Stilaan kwam er meer en meer van dat jong volk aan. We volgen een zekere groep die een klooster binnentrekken. We stappen mee binnen. Het was een groot gebouw, een internaat, bestuurd door Zusters van O.L.Vrouw. Hier was plaats genoeg, althans voorloopig, en het overige was er naar gelang. We blijven hier drij dagen en hebben er niets tekort. Ondertusschen is de stad en ook het klooster volgelopen. De Duitschers zijn ook van de partij en het luchtalarm laat zich gedurig hooren. Op een gegeven oogenblik komt Moeder Overste ons het signaal geven om te vertrekken. Naar 't schijnt had zij orders ontvangen van 't stadhuis. Als tweede verzamelplaats werd de Fransche stad Rouaan ons aangewezen.

Even als zooveel anderen gehoorzamen we aan dit bevel. Op weg zien we al dadelijk den toestand in: onafzienbare slierten vluchtelingen op de wegen. We voegen er ons tusschen en geraken tot Oedelem op 8 kilometer van Brugge. Daar vernachten we in een schuur waar we tot ons genoegen de fijn besneden taal van Arendonk hooren uitgalmen. 's Morgens trekken we voort naar Brugge. Hier hoopten we een trein te vinden die ons naar Frankrijk zou voeren. Nagenoeg den heelen dag bleven wij staan uitkijken. Dan kwam 't bericht: vandaag geen enkele trein! In de stad vernamen we dat er voor ons zou gezorgd worden onder het Belfort. Inderdaad: er werd ons daar koffie en brood opgediend. Op het bureel voor Inlichtingen wist men ons te vertellen dat er een tram ging vertrekken naar Diksmuide. Daarvan geprofitteerd en 't duurde niet zoo lang of we krijgen den IJzertoren in 't zicht. Pas hebben we den voet aan wal en we hooren dat we aanstonds verder kunnen tot Oostvleteren. Inderdaad: een tram brengt ons tot daar en hier komen we terecht in handen van de gendarmen. Met ons komen hier ook de "zangers" van Arendonk toe. Gauw een beetje kennis gemaakt en voortaan zijn wij gezworen kameraden.

De rijkswachters geven ons het bevel tot nader order hier te blijven. Goed zoo, we kregen de noodige verzorging en werden zelfs ingeschreven in een daartoe bestemd register. Een tooneelzaal diende om ons te vernachten. Juist als in Eekloo kwam hier dagelijks meer en meer volk toegestroomd. Na een paar dagen mochten we verder en langs Westvleteren bereikten we de Fransche grens te Rousbrugge. Hier hadden we aan den eenen kant de Belgische douanen en aan den anderen kant de Fransche politie. De grens werd dien dag één uur opengesteld. We maken er dus gebruik van en komen in la belle France. Over de grens waren de Fransche soldaten nog druk bezig met het maken van versterkingen. Onnuttig werk! De hitte was dien dag ondragelijk. Daarbij kwamen honderde auto's ons op den weg voorbijsnorren. Het stof dat zij opjoegen deed onze haren stijf op het hoofd staan. Zoo kwamen wij in Oostcappel bij een soldatenkeuken. We mochten mee-eten. Alhoewel hongerig, smaakte het ons niet te best; we hadden de bereiding wat nauw gadegeslagen. Voort ging het en we arriveerden in Eskelbeek. 't Werd avond en een Fransch sergeant zou ons te slapen wijzen. Hij bracht ons in een paardenstal. Opgelet! besmet voor paarden, luidde het opschrift. Voor ons was zulk logement goed genoeg! We zullen probeeren. Slapen ging echter niet; de reuk was te sterk. 's Morgens zagen we te vergeefs uit naar het eten door dien vriendelijken sergeant beloofd, maar aangezien niemand opdaagde, zouden we onzen lijdensweg maar vervolgen. Soms liepen we een halven dag zonder huis of kluis te zien, toch hadden we moed want nu kregen we voor goed de Engelschen te zien die per auto of te voet den vijand te gemoet trokken. Hadden we al eens 't geluk ergens om water te kunnen verzoeken, dan was er geen, of 't was niet drinkbaar, of 't klonk effenaf: "Va boire au Canal Albert." Zoo passeeren we Wermhout, Zeggerscappel, Saint-Monsclin, Morelle, Saint-Martin, Lembre, Afhinges. De streek is hier zeer heuvelachtig, er zijn schoone weiden en bosschen, ook uitgestrekte velden. Van dit natuurschoon genoten we maar weinig: we dachten aan huis, aan onze broeders die moesten vechten. Stilaan vernamen we dat het er voor de verbondenen niet rooskleurig meer uitzag. We zagen hier en daar Belgische soldaten die gevlucht waren. Zij vertelden ons van hun onaangename gebeurtenissen. Fransche burgers stonden in de dorpen te weenen, de "boches" waren op komst. We moesten aleens schuilen voor Duitsche vliegers. Toen we op den weg van Calais waren vielen twee bommen in onze nabijheid; we kregen den schrik op 't lijf. Wat verder werd een Engelsch Convooi onder vuur genomen, er vielen dooden. Er volgden luchtgevechten. Zoo kwamen we tegen den avond van dien dag op enkele kilometer van Calais. Hier ontmoeten we andere Belgen, we kennen ze niet, die ons zegden dat 's anderendaags vier schepen uit Calais zouden afvaren naar Engeland ... en ... of we niet meewilden? 's Morgens dan eerst voor wat eten gezorgd. In Ardres vier uur aanschuiven voor wat slecht brood; daar kwam nog bij dat de stad juist beschoten werd.

Iedereen dringt om binnen te zijn. De bakker en zijn wederhelft denken dat hun winkel geplunderd wordt en zetten zich te weer! Voor vandaag lag er de reis naar Calais. Na lang her en der zoeken vinden we ditmaal een onderkomen te Louches, op een grote boerderij, waar reeds talrijke vluchtelingen verbleven, zelfs waren er van Westmalle. In een leemen schuurke maken we 's avonds ons nest klaar. We zouden vroeg uit de veeren zijn en ditmaal voor goed de reis naar Calais aanpakken. Jawel, we waren een paar kilometer van Louches verwijderd of er werd geschoten dat hooren en zien verging. Fransche burgers verwittigden ons dat Duitsche voorhoeden slaags waren met de Engelschen en de Franschen die Calais beschermden. Wij terug naar Louches. Hier troffen we 'n 300 Belgische soldaten aan die we verwittigden. Deze jongens wierpen de wapens weg en kozen het hazenpad. Ons bleef niets te doen dan te zorgen voor onzen reeds lang gebrek lijdenden voedselzak. Wat we zoo met de grootste moeiten bijeen konden scharrelen, verdiende nauwelijks den naam van menscheneten. Ook de talrijke ratten, die ons in het schuurke gezelschap hielden, begrepen dat en zij geneerden zich niet onze armoede te deelen. Het gehuil der kanonnen kwam naderbij: de vliegmaschinen vlogen talrijker en op een keer, tot ons groot genoegen natuurlijk, werd een zware Duitse bommenwerper door een Engelschen jager neergeschoten. Het brandende vliegtuig viel in de nabijheid onzer deftige woning, terwijl de Engelschman in triomf er enkele malen rondcirkelde.

Intusschen woedden de gevechten om Duinkerke en Calais in alle hevigheid. De benzinetanks van de eerste stad gingen in vuur en vlam op. Dikke rookwolken kwamen 2-3 dagen over Louches. Een paar dagen nadien kwamen de moffen in Louches en omgeving zich nestelen om uit te rusten. De slag om Duinkerken en Calais was gestreden. De grijzen waren ons verre voor: zij bedelden geen eten of drinken. Pas op "onze" boerderij aangeland viel de vetste os als hun slachtoffer. Er werd lekker soep gekookt en we mochten meedoen. Na het avondmaal werd er muziek gemaakt: een soldaat speelde wonderwel op harmonica en de kolonel zat in 't midden. Als er nog van die mannen overgebleven zijn, zullen ze er zeker nog wel eens aan terugdenken! Maar in welke stemming? Zal het mi-mineur of in la-majeurtoon zijn? Niet lang nadien hoorden we van België's capitulatie en nu besloten we dan ook maar den terugtocht aan te vangen. Nochtans waren we wat haastig, want tweemaal werden we "zuruk" gezonden. Gemakkelijk te verstaan, er was te veel verkeer op de wegen. Den 2 Juni gelukte het ons dan voor goed af te reizen. Er was wat te zien onderweg: ontredde en opgeblazen wegen, huizen in puin, vernielde auto's, stukgeschoten tanks, honderde luxe-auto's achtergelaten bij gebrek aan brandstof, gesneuvelde soldaten, lijken van dieren, enz.

Tegen den avond van den tweeden dag kwamen we in St.Omer. Hier vonden we schoone hotels. Jammer genoeg die schoone hotels waren ledig; de moffen hadden alles "mit". Den volgenden dag over Le Nieppe naar Cassel. Cassel ligt op een hoogen heuvel; ter wille van onze moede beenen zijn wij er omheen gegaan om Hondeghem te bereiken, Le Briande en Caestre, al plaatsen meer dan half verwoest. Overal puin en vernield oorlogsmateriaal; uitgebrande auto's, achtergelaten kanonnen. Eindelijk geraken we in Abeele, een dorp aan de Fransch-Belgische grens. Langs een binnenweg komen we er toe en daar opeens, tot onze groote verrassing, zien we de schijf waarop het woord: "tol". Wat een inwendige en uitwendige verlichting terug op vaderlandschen bodem te staan! En wat verschil op stoffelijk gebied: in Frankrijk niets te koop, hier nog alles in overvloed. Het eerste winkeltje bezorgde ons wit brood, peperkoek, chocolade, al wat ge maar begeerde. Hier hadden we ook de gelegenheid onze stukke schoenen te laten oplappen. Op een groote boerderij, een weinig buiten 't dorp, vonden we in een zuivere stalling slaapgelegenheid. Wij kregen gelegenheid om per auto, mits betaling tegen woekerprijs in Deinze te geraken.

De reis ging langs Ieper en hier zagen we de eerste Fransche krijgsgevangenen die onder bewaking van Duitsche soldaten, opruimingswerken verrichtten. Van Deinze naar Lokeren ging het nu, nogmaals per auto: een Belgische soldaat, door de Duitschers aangesteld, was onze Fuhrer. In Lokeren dat een verzamelplaats was, stonden auto's en bussen om de weerkeerende vluchtelingen verder te voeren. De Duitschers zelf regelden den dienst. Onze reis bracht ons tot in Antwerpen; de Schelde werd op een pontonbrug overgereden. In de havenstad toegekomen, zaten we spoedig in de autobus voor Turnhout. Nog juist kwamen we in de hoofdstad der Kempen aan om er den tram van Poppel in te stappen. Nog voor den avond van den 5 Juni waren wij bij vader en moeder, die al zoo getreurd en gezeurd hadden om hunnen verloren zoon. Jammer genoeg, nog twee ledige plaatsen bleven bij ons open. En hoeveel erger was en is het nog elders? Bij ons zijn de twee nog afwezigen teruggekeerd den 25 Augustus, en zijn we dus, God zij dank, allen weer samen. Besluit. Liefste Vaderland, als Gij ons nog eens nodig hebt, weet het maar te zeggen: we komen! Maar als het is voor zulke kale reis als deze, die ik hier naar waarheid beschrijf, gelieve dan ten minste vooraf te zorgen voor een paar stevige schoenen en een grooten strooien hoed. Ik heb, en mijn makkers allemaal, gezweet om dood te vallen.

7. De rampzalige meidagen 1940 (Aloïs Uydens)

Op den vooravond van Sinxen 1940, rond 5.30 kwamen plots Duitse vliegers over Poppel gevlogen; zij gingen traag, op geringe hoogte, als zochten zij hun prooi. De Fransche en Belgische soldaten, in 't dorp, drumden tegen de huizen. Angstwekkend! Wat gaat er gebeuren? Eensklaps duikelen de vliegers en stijgen weer op; een zwarte massa valt neer ...'t zijn bommen! Vreeselijke slagen! ... Wat een luchtverplaatsing! En de uitwerksels? De gemeentescholen en huizen liggen in puin; groote diepe trechters aan den achterkant der huizen, links van 't Gemeentehuis tot aan de Kerk. De Koorramen staan verhakkeld; de "oude" zaal, vroegere school waar de leergierige Poppelsche jeugd wijsheid in ver vervlogen jaren kwam halen, is erg gehavend. Er zijn ook dooden te betreuren. Eilaas! Op Sinksendag begon de Duitse invasie. Onheilspellend grauw scheen de lucht. Wat zal deze dag ons brengen? Zullen we den avond nog krijgen? De schrik sloeg aan 't hart en Poppel ging op den loop en verliet de huizen. De Franschen voerden hunne kanonnen in de richting van Holland. In de avonduren vertrokken de Franschen en in den vroegen morgen waren de Duitse voorposten hier ... Het Duitse bevel weerklonk weldra dat ieder naar de haardstede moest terugkeeren. Dagen en nachten zagen wij of hoorden wij, langs alle wegen die van Holland komen, de lange kolonnen Duitschers met oorlogsmateriaal. Op de voertuigen lag groot en breed de oranjekleur uitgespreid. Poppel werd zonder stoot ingenomen; dit grensdorp onderging de vuurproef. Holland viel na enkele dagen. België hield meerdere dagen stand. Het was verloren spel. Wij werden toen bannelingen in eigen land, gekneveld, liggend onder vreemde heerschappij. Een nieuw, een ongewoon leven begon alsdan.

8. De verduistering (Louis De Jongh)

De dag loop af; de nacht begint

Gedenk dat ook op U rust de plicht

Tot binnenhouden van het licht

Wil daarom, alvorens verder te gaan met luisteren

Eerst zorgvuldig Uw raam verduisteren.

Een rustige, stille winteravond.

De smid hamert nog en de regelmatige, helle slagen op het aambeeld vullen de avondlucht. De helderverlichte smidse werpt bundels licht op de straatsteenen en op de huizen aan den overkant. De winkelramen, wit verlicht en groote straatlampen brengen leven in deze stille koude. Het licht der steden, in de verte, teekent een heldere vlek boven de mastbosschen en late voertuigen dringen de donkerte uiteen over de groote baan. Door de menigvuldige stalraampjes der boerderijen komt het licht vrij naar buiten, gemengd met het rammelen van beugels en emmers. Af en toe gaat er een deur open en eventjes, als om den goeden avond op te luisteren, valt het licht op de straat. Zoo waren we het leven gewoon en zoo was het goed. Doch dra zagen we, bij de overrompeling van den oorlog, ook dat rustige avondleven omverwerpen om plaats te maken voor lange, donkere avonden en nachten. Het licht van een lucifertje kon, zoo 't schijnt nog op 3 kilometer hoogte gezien worden door een vliegtuig. Een helverlicht raam, een brandende straatlamp waren dus wel heiligschennissen op de wet der lichtafscherming. Langzamerhand, na veel dreigementen en orders, besefte de bevolking dan ook het nut dezer lastige "bekantmachung". De papierwinkels profiteerden ervan om het zwarte papier aan loopenden band te verkoopen. Naaisters en stofhandelaars zochten een raambekleedsel in doek; de smid stak een blikken plaat voor den waaier van de deur. In den beginne was de afscherming maar primitief, wie ging er ook denken dat ze zoo lang zou moeten meegaan? Stilaan, door het menigvuldige gebruik, geraakte de afscherming ook wat versleten, en zag men hier en daar, door de spleten, het licht weer doorpriemen. Eerst scheen deze maatregel niet streng te zijn; ten minste, er werd niet veel gewag meer over gemaakt. Meer aan de uitkanten van het dorp, was er zelfs tot nogtoe geen gehoor aan gegeven. Daar stonden de boerderijen met hun verlichte raampjes als lachten ze eens met al die dwaze nieuwigheden. Erger werd het, toen onverwachts de beruchte feldgendarmen, hun ronde kwamen maken en met een donderend "licht aus" de menschen den daver op het lijf jagen. Soms kwam er dan wel een stuk spek bij te pas om de slechte afscheming bij te vullen! De pastoor zag zich ook genoodzaakt het licht in de kerk in te toomen en de lampen kregen allemaal een pet op. Het was zoo goed verduisterd dat de Zusterkens hun dagelijksche gebeden op hun gewone plaats niet meer konden lezen en zodoende samentroepen onder een lichtkransje, ergens in de kerk.

De dagbladen en de radio hielpen mee dezen maatregel in voege houden. Radio-Hilversum had er zelfs een rijmpje opgevonden; waarschijnlijk in zijn ijver om in het mouwvagen als

primus op den lijst van Mussert te staan. De gazet drukte alle dagen den verduisteringstijd op de voorste pagina; ik geloof echter niet dat het op de seconde stak om alles donker te maken. Zoo maakten we nu alle die koude, donkere, stille winteravonden van de oorlog mee. De smid zocht geen last en eindigde zijn taak, samen met de zon; de winkelramen zaten ingepakt in bruin papier of waren ontdaan van hun verlichting; de herbergiers hadden hier en daar een tabernakel van gordijnen achter hun deur gemaakt; de straatlampen waren kapot of hingen mistroostig te verroesten. Van autolamp tot pil-licht kreeg alles slechts een spleetje om licht door te geven: een gaatje van een paar centimeter hoog en een paar centimeter meer breedte, dat op zijn beurt nog overdekt moest zijn. Botsingen bij avond bleven dan ook niet uit; gelukkig voor ons dat de Duitschers zwaar beslagen waren, zoo dat ze op afstand konden gehoord en vermeden worden; want het was niet geraadzaam als mensch alleen onder een hoopje "herren" te recht te komen; al diegenen die het ondervonden hebben zullen met mij instemmen.

De vindingrijkheid der fabrikanten in bazardgoed had er weeral iets op gevonden. Ze kwamen voor den dag met fosfoerspelden en broches om des avonds op te steken, 't scheen toen wel of er glimwormen rondliepen. In de straten werden voorzichtigheidshalve, palen en pijlers wit gemaakt; ook de borduurs van het gaanpad kregen een wit lijstje. De bengels vertelden dat de oude van dagen, in 't vervolg in de kerk hun pet mochten ophouden voor ... de verduistering. Per fiets, met volle licht rijden en feldgendarmen tegenkomen, beteekende 25 frank boete, in Turnhout te betalen. Het raam verlicht en het toeval wilde het, kreeg ge een kogel binnen. Zonder licht rijden was ook niet toegelaten; de lichtsterkte mocht die van een gloeienden nagel een beetje overschrijden: hierin had ieder zijn eigen smaak. Omhooglichten kon opgevat worden als zijnde seinen geven aan vijandelijke vliegers en als dusdanig gestraft worden. 't Was dan ook een heele opluchting, toen we na een tijd beroofd te zijn geweest van electricisch licht, plots weer konden uitpakken met volle verlichting. In Engeland werden de menschen het eerst verlost van de plaag der lichtafschemering en later kwam hier de volle verlichting ook vrij van zegels. Toch was bij ons die maatregel zoo ingeburgerd dat we in den beginne nog met een zekere angst het licht aanstaken, zonder te verduisteren. Thans is het volle licht weer algemeen in zwang en zien we aan den avondhemel weer het schijnsel der steden in de verte; bij feestelijkheden de flitsen van vuurwerk; de winkelramen prachtig versierd; de smidse schiet weer lichtstralen in de duisternis en de smid hamert op het verroeste oorlogstuig om er nuttiger voorwerpen van te maken.

9. De kweuling (Emiel Bonnaire)

Tijdens de Duitse bezetting was de schaarste aan rookartikelen wel een der voornaamste kwalen voor de mannen en jonge lieden. Voor de hartstochtelijke liefhebbers deed zich het gemis aan tabak nog sterker gevoelen dan het ontoereikende rantsoen voedingswaren. Vaak zag men groepjes mannen, mistroostig, rondslechteren, en maakten dan onmogelijke plannen om toch maar te kunnen rooken. Eindjes sigaretten welke men op straat of woning te vinden kregen, werden opgeraapt en zorgvuldig in een blikken doosje bewaard. Wanneer ze wat droog geworden waren, werd de tabak, daarvan voortkomstig, in de pijp gestopt en met veel smaak gerookt. Sommige landbouwers welke de oorlogstoestanden van 1914-1918 nog niet vergeten waren, hadden tabaksplanten geteeld, en zij, die er op de hoogte van waren, bekwamen, na verwerking, een flinke hoeveelheid tabak, welke dan verkocht of verruild werd. De Duitse soldaten hadden er geen gebrek aan, want zij kregen regelmatig een flink rantsoen tabak, sigaren en sigaretten. Dikwijls zag men gansche vrachtwagens, geladen met pakken tabak, voorbijrijden, en met verkropte woede moest men vaststellen dat alles afkomstig was van onze eigen fabrieken, welke totaal leeggeplunderd werden. Onze regeering bedeede ons ook wel regelmatig, maar het was zoo onvoldoende, dat velen, na een paar dagen duchtig gerookt te hebben, niets meer bezaten.

Onze Noorderburen verkregen schier niets. Ook kwamen zij met gansche drommen onze grens oversteken om tabak te koopen. Dan kwam er voor velen in Poppel een bloeiend tijdperk. De Vlaanders, rijk aan tabak, zou hun die gelegenheid verschaffen. Men zag dan gansche huishoudens, jong en oud, regelmatig naar het Land van Veurne-Ambacht reizen, om daar inkoop te doen. Anderen lieten groote hoeveelheden overkomen met daartoe bestemde auto's, welke voorzien waren van dubbel bodems en waartusschen men veel smokkelwaar kon verbergen. Poppel kreeg de beruchtheid een der bijzonderste smokkelcentra's te zijn. Gansche scharen tolbeambten en controleurs werden aangesteld om die praktijk te keer te gaan, maar niets baatte. Naarmate de winsten vermeerderden togen er meer mannen naar Kortrijk, en de tabakshandel, in plaats van te verminderen nam nog toe. Alle middelen werden toegepast om door den cordon agenten de waren te vervoeren. Speciale gordels werden vervaardigd, en gevuld met geperste tabak rond het lijf gebonden. Op deze manier waren er die 7 kilo konden overbrengen. Slank en lenig vingen zij de heenreis aan, maar kwamen allen als diklijvige terug. Het verkeer per spoor liet veel te wenschen. Weinige treinen waren beschikbaar, en men moest 2 tot 3 dagen afwezig blijven, maar onverschrokken en verheugd werd de reis regelmatig voortgezet. De winsten waren te groot en de verhandeling te gemakkelijk. Het gebrek aan rookartikel was bij de Nederlanders zoo sterk, dat zij zich in het begin niet bekommerden om de kwaliteit der aangekochte waren. Ook werd er duchtig misbruik van gemaakt, en dikwijls zag men Nederlanders de grens oversteken met zakken beet- en rabarberbladeren, gemengd met hooi, in plaats van tabak. Deze droevige tijden zijn nu Goddank voorbij! De Engelsche soldaten brachten ons gul hun vermaarde sigaretten en nu krijgen wij stilaan van onze regeering een tamelijk rantsoen tabak. Hopen wij dat binnen korten tijd, de rookwaren weder vrij zullen zijn, om dan, zooals voor den oorlog, eens duchtig te kunnen rooken.

10. De zegelbedeling (Alice De Jongh)

Wat mag dat toch beteekenen? Deze vraag kwam in ons dorpje, zoo heel weetgierig, uit menig mond. Ja, dat er iets ongewoons en vreemds gaande was, kon iedereen al ras merken toen gewapende politiemannen, de helm op het hoofd, het geweer schietens gereed, door de straat snorden. Met strengen blik meenden ze sterk te staan tegen elken aanval. Gevaarlijke kerels! 't Was misschien wel noodig ook! Alle nieuwsgierigheid bereikte het hoogtepunt en volgde den specialen auto voorafgegaan door een drietal moto's, die stopte aan 't Gemeentehuis. Och ... Dat is waar ook! Zegelbedeeling vandaag! 'k Was het bijna vergeten, toch heb ik het gisterenavond in de weekberichten nog gelezen. Ah, nu begrijp ik waarom er zoo'n volkje op de been is. 't Schijnt vreemd: Waarom moeten die zegeltjes met zooveel ceremonie gebracht worden? Eigenlijk hadden ze nog maar veel te vertellen en daarbij een grooten rol te vervullen in de benarde oorlogsdagen, die kleine papierkens met aan den voorkant een getalleke en elke maand een verschillend kleedje!

Ze moesten de menschen levend houden. Om verder te gaan: ge moet weten in Brussel en in nog een paar andere plaatsen waren er van die heel rappe gasten geweest en trokken er met de zegeltjes van door. Naar alle waarschijnlijkheid was het wel voor een goede zaak. Daar moesten maatregelen tegen getroffen worden met het gevolg dat ze in de toekomst per auto kwamen. Heel ongeduldig stond de rij menschen, van af boven aan den trap tot aan de jongensschool, één voor één, hun beurt af te wachten onder het steeds waakzaam oog van de politie. Ze moesten weer eens gaan vliegen. Ik bedoel: de zegeltjes. Brrr! Wachten duurt toch lang en zeker als 't koud is. Anders vraag het maar eens aan de moeders die al lang aanschuiven. Niemand was bekommerd of haar kleine bengel in de wieg lag te schreeuwen ... of de pap niet aanbrande of, het eten op tijd zou klaar zijn! Neen de leuze was: "Ieder voor zich". Eindelijk gesteld! Nu naar den bakker. "'n brood a.u.b.". "Wat! 4 zegels deze maand, ze zullen veel te vroeg op zijn, zeker daar ik nu al op voorhand ben. Zwart brood is nog zoo goed!" Bij den kruidenier geraakten we door den langen duur ook gesteld, ik meen, mits twintig keeren min of meer te gaan winkelen en dan meestal teleurgesteld om het kleine beetje dat er te bekomen was. Dat maandelijksche: 200 gram gerst, 250 gram boter, 1 kilogram suiker en zoo 't een en 't ander, was maar 'n gering rantsoentje. Vindt ge het ook niet? Daar wisten we trouwens ook raad voor. Was het boterpotje ledig dan smeerden wij maar gelei of kunsthonig. Dat was voor zegeltje 12. Dat is gezond, goed voor de lijn, en 't bijzonderste: goed voor den uitslag. Suiker? Saccharine was er genoeg te krijgen, dat zoet ook goed. Vroeger tijd was dat wel ongezond, niet goed voor de maag, maar tegenwoordig in geen geval en niet het minste schadelijk voor de gezondheid. Dikke erwtensoep, botermelk met siroop, havermoutpap dat was gewoonlijk het menu van elken dag. Zeg er niets van: 't bevat allemaal veel kaloriën. Aan de gerst geraakten we stilaan gewend. Was 't rantsoentje op dan speelden we maar zelf "koffiebrander". In een pan! En of het goed ging! 't Was al zoo ver dat we na den oorlog altijd "knijp" zouden drinken.

'k Zou 't nog vergeten: smout was er ook te krijgen; dat was wel niet op "den bon", doch met wat centen was er wel 'n fleschke te bemachtigen. Goed om patatten te bakken en vooral ook voor struif. Den lekkeren tand hadden we maar uitgetrokken; af en toe zoo wel eens een beschuit, 'n petit gateauke of 'n havermoutkoekje. Dat was ook lekker! Toch zeker als er niets anders was. De beenhouwer, dien lieten we ook niet gerust: we wilden ons dertigdaags rantsoentje vleesch. Maar stoofvleesch dan, dat is goed voor een dag of twee, drie en de overige dagen: Patatten met ajuinsaus, ook afgewisseld door saus met ajuintjes en

aardappelen, of stomp. Zelfs de niet eetbare waren bleven raar. Zeep! Herinnert ge u nog die blauwe pakjes? Ge weet wel die daar zoo'n schoon geel kringen in het waschgoed maakten. En de klontjes zeep! Zoo van die puimsteenstukjes ... Goed hé? Velobanden! Daar was ook slecht aan te geraken. Maar zonder, zoo op de velling was er nog geen bel nodig. 't Mannenvolk moest zich tevreden stellen met een paar pakjes tabak per maand, of anders maar eentje rollen van patattenloof of beetenbladeren. Dat pafte ook! In een woord: alles was op zegel. Ja! alles, alles; kolen, klerstoffen. Ten laatste ook ... het geld. Zoo ver kwam het. Nu, dank de verbondene legers is alles veel verbeterd. Wit brood, boter, vetstoffen, chocolade, rijst, rozijnen, pruimen en al die, voor een langen tijd, zeldzame producten komen te voorschijn. Goddank, we zijn zoo ver geraakt na deze jaren van oorlog, miserie en harde tijden. Nooit zullen we dat tijdperk kunnen vergeten. Iedereen had zijn eigen moeilijkheden, voor den eenen zwaarder te dragen dan voor den anderen, maar ieder kreeg zijn deel. Nu met goeden moed hopen we op een spoedig wederkomen van dien goeden vooroorlogsch en tijd.

11. Smokkelen om in 't leven te blijven (Theofiel Van Haeren)

1e verhaal:

F.- Dus, dezen avond bijeenkomst in de Café X. Verstaan?

L.- Ja, in orde F, om zeven uur komen we en vertrekken we. Eindelijk klokslag 7 uur verschenen drie mannen uit de café X en verdwenen met haastige stappen, in de richting van de grens België-Holland.

F.- Bah, jongens wat een slecht weder. Niet?

L.- Ja, het is wel slecht weder, maar zooveel te beter is het voor ons. Kom, oppassen nu want wij gaan komen aan den stroom. Ssst, stil jongens. F. gaat gij voorop, gij hebt goede ooren, hé en nu: zwijgen ... Zoo naderden wij met ons gedriëen de grens, met in ons hart de hoop om te gelukken en met goeden afloop terug tehuis te geraken waar ons moeder of vrouw, vol angst naar onze terugkomst stonden te wachten.

F.- Kom jongens, zachtjes aan: wij zijn er. Ik zal eerst springen hoor en oppassen, want de stroom staat tot boven toe vol; 't is te verstaan ook na zooveel dagen van regen. Ssst, pas op: de wacht is daar! Die verwenschte moffen! Komt in het struikgewas! Ja, daar naderden de Duitschers: "Die lieden van das gröszer Reich". Heel voorzichtig waren zij niet want men kon ze wel een uur wijd hooren, met hunne zware botten en harde stemmen. Na 5 minuten verdoken te zitten in den modder, in 't slijk en plassen, die ons besmeurden van kop tot teen en ons deed bibberen van de kou, maar natuurlijk ook van angst opdat wij niet zouden ontdekt worden, waren wij er van af en konden wij voortgaan.

J.- Wel, gaan we door F?

F.- Natuurlijk J, wacht ik zal nog eens kijken. L en J komt dan achter mij, hé? F. stapt voetje voor voetje vooruit en komt zachtjes aan den patrouilleweg, loert links en rechts, wenkt zijn kameraden. J en L naderen voorzichtigheidshalve hun kameraad. F luistert nogmaals en neemt zijn aanloop van een paar meters ... en wip... hij wipt over de grens van België-Holland. Nu J en L: eerst J die gaat hetzelfde gat uit als ik, en nu is het de beurt aan L.

L.- Zeg, jongens, ik geloof niet dat ik er zoo maar over kan, hoor! Maar ik heb al veel hooren spreken over polstokspringen, ik ga dat probeeren, dat is 't gemakkelijkst, denk ik. F geef uw stok eens aan ... Past op, jongens, ik kom. Ja! L zou komen maar zou hij er goed vanaf komen? Neen hoor! Wij zagen het aankomen.

F.- Hallo L, laat dat vooruit gaan, anders wordt het te laat.

L.- Ja F, ik durf niet goed hoor! Ik moest er zoo eens invallen, dan kan ik met natte kleederen mijne reis voortzetten. Ja! nu kom ik, hoor! Pas op! Ja, ja, L nam wel zijn aanloop maar sprong niet. Maar op het laatst raapte hij al zijnen moed bijeen en zou hij toch maar riskeeren om te springen. Terug naar de startbaan met in zijn hart de bange vrees om in den stroom te

duikelen. Ja! eerst goed ademen, dacht hij, maar hij dacht nog wat anders en die gedachten waren bijlange na niet goed. Hij dacht namelijk: "Als ik er in spring, jonge, jonge, wat zult ge toch nat zijn". Ja, maar er was niets aan te doen; wat zijn kameraden konden, kon hij ook; hij moest erover. Kom nog eens lopen ... en wip ... plats, recht in 't midden in plaats van er over. "Jonge, jonge, wat zijt ge toch nat" flitste het door zijn geest. Hij wilde nog roepen maar bedacht zich juist dat hij niet voor zijn plezier aan 't wandelen was maar wel om eten te halen.

L. - (na een poos al hoestend en proestend). Wel nu ben ik er wel over, maar hoe ben ik er over? Kletsnat!

J en F.- Kom, wij zullen uwe kleederen wat uitwringen en dan voort, hoor! Full-speed. Nu de rest van de reis verliep voorspoedig totdat wij terug aan den stroom kwamen. Toen begon pas de miserie: daar wij er nu niet met onze vracht over konden springen, moest een van ons als veerboot dienst doen. Dus ik maar rap mijn broek aan wal gelegd en maar moedig het water in, en toen begon mijn werk: net als een echte boot droeg ik eerst de vrachten en dan mijn kameraden. Na een tiental minuten was alles voorbij en waren wij terug op ons vaderland en spoedden wij ons met rasse schreden naar huis met onze kostbare lading. Naar huis, naar huis, waar moeder of echtgenote, met trots in het hart, ons een warme kom "knijp" voorzette met een goeden patattenkoek of wat er in huis was. En dan na een beetje gebabbeld te hebben, met een "Goeden nacht, slaapt lekker" gingen wij naar bed met de gedachte: "Morgen zal het beter zijn".

2e verhaal:

Woensdag, 18.30 uur.

Vier donkere schimmen verdwenen door de achterdeur van de café X in de duisternis. Allen waren gewapend met een flinken zak onder den arm. Vier mannen, stoere kerels, van niets vervaard, trokken er op uit om eten te halen om de hongerige monden te stoppen van hun kroost. Daar er in België niets te krijgen was, waren wij wel verplicht ons leven te wagen om de zoo gevaarlijk bewaakte grens van België-Holland te overschrijden. Helaas! hoeveel mannen hebben hun moed betaald met hun leven! Hoeveel mannen mochten van geluk spreken daar zij er van afkwamen met een geldboete! Zoo wil ik u vertellen wat ons is verkomen bij een van deze gevaarlijke tochten. Ik, J en K mochten van geluk spreken dat wij ons leven mochten behouden, en niet zoals vele anderen weggevoerd werden naar de Feldgendarmerie of naar een andere plaats om misschien nooit meer terug te keeren.

F.- 18.30 uur. Kom jongens, wij gaan door, want anders wordt het te laat eer wij terug tehuis zijn.

K.- Brr, ik zou willen dat ik al terug tehuis was.

L.- Nou, ik ook wel hoor, maar à propos, ik heb hooren zeggen dat de wacht aan de grens verscherpt is. Dus, oppassen is de zaak. 't Zijn echte gelukzakken die tegenwoordig met hunne vracht heel tehuis geraken.

J.- Ja zeg, die kozijn van mij, onze Frans, heeft zoo een farçe gehad; had die man eventjes geluk zeg?

F, K en L.- Waarom?

J.- Dat zal ik eens gauw vertellen. Hij ging ook koren halen voor den eersten keer. Alles verliep goed, maar toen hij terugkwam, hij was pas honderd meters over de grens of: "Halt", maar mijn kozijn luistert niet: hij sprong zoo rap hij kon in het bosch en weg was hij, en toen de moffen, een heelen wagen munitie hebben zij op hem afgeschoten; schieten, dat ze deden, och man! en ge moogt mij gelooven of niet, toen hij thuis kwam, vond hij twee kogels in zijn vracht. Dat is geluk hebben, hé man!

Dit alles werd op fluisterenden toon verteld tot dat zij eindelijk de grens naderden. Eerst nog een afspraak van: "Als ze met weinigen zijn en we kunnen ze baas, dan zullen we ze laten zwijgen, hé!"

(De anderen in koor).- Natuurlijk, dat spreekt van zelfs.

F.- Komt mannen, stil nu want we zijn er. Eerst goed loeren hoor naar links en rechts, ge kunt nooit weten en dan voorwaarts. Eindelijk na een poos waren wij op het Hollands. Door water, slijk en struiken, met hier en daar, een schram of een scheurke waren wij er toch doorgeraakt en konden wij onzen weg vervolgen.

F.- Nu recht naar den boer en dan terug. Komaan jongens, laat het vooruitgaan, zooveel te rapper zijn wij terug. Na een half uur gaans waren wij eindelijk op de plaats der bestemming aangekomen. Eerst een warme kom knijp gedronken en dan rap onze zakken gevuld, en daarna een beetje gebabbeld over koeien en kalveren en natuurlijk over den oorlog en dan op 't laatst nog eens vragen wanneer wij terug mochten komen. Daarna terug huiswaarts. Maar het zou zoo goed niet afloopen als dat we naar hier waren gekomen. Luister maar! Nauwelijks waren we de grens over of daar hadt ge het al: een barsch commando van "halt" deed ons omkijken. Nogmaals klonk het "halt". Daar stonden wij nu met onzen zwaren last op onze gekromde ruggen. Met een verglaasden blik en verwonderd gezicht dat van razernij vertrokken was, keken we in de dreigende loop van drie of vier mitrailleuses. Ik wilde nog roepen: "weg de moffen, ieder zorge voor zich zelf" maar kon niet: ik was stom en bleef pal als een standbeeld.

Een mof-Das ausweis, was ist das! Was machen sie hier? Zoo volgden verschillende vragen achtereen, maar niemand antwoordde. De eene kon niet en de andere wilde niet. Daar stonden wij nu. Onze oogen flikkerden van woede maar wij waren machteloos. Eindelijk had een van ons gevierden zijn tong teruggevonden en begon met een bedeesde stem, maar zijn zin werd afgebroken met barsche: "Deine ausweis". Ja, ja, zoo gingen wij de eene achter den anderen. Onze last woog toen veel zwaarder als eerst. En als wij durfden wegloopen ... het moordend lood zou ons rap achtervolgd hebben; dus daar was geen denken aan. Dus maar meegaan met die vervloekte moffen. Na een half uur gaans bereikten wij het kamp en mochten wij onze kostbare lading overgeven in de handen van die verwenschte moffen. Nu werden wij afgetast en werden onze passen afgenomen. Later tusschen 12 en 1 uur mochten wij naar huis gaan met de waarschuwing: "morgen te 9 uren hier terug, hier voor ons arbeiden". En wij naar huis om onze moeders en vrouwen gerust te stellen. 's Anderendaags, hoe pijnlijk het ook was,

gingen wij toch terug en waren om 9 uren daar. En nu begon ons werk: eerst houtzagen en dan patatten jassen ... Daarna patattenjassen en houtzagen, en heel den dag moesten wij die schimpwoorden aanhooren die ons meer pijn deden dan een zweepslag. Die minuten duurden eeuwen! Eindelijk tegen 3 uur kwam een mof die riep: "Zij moeten bij onzen meester komen". Wij keken elkander eens aan en dachten: "Wat gaat er nu met ons gebeuren?" Maar hoe groot was onze verwondering, wij, die het ergste verwachtten, kregen een vermaning en een boete van 150 frank en konden eindelijk naar huis, naar moeder, vrouw en kinderen, die angstig zaten te wachten op het lot van vader of zoon. Zoo waren wij er nog goed van afgekomen, maar hoeveel anderen zijn er die met hun bloed den zwaren tol betaald hebben. Laten wij allen gedenken die niet meer terug zijn gekomen na hunne gevaarvolle nachttochten. Zouden wij ze nog ooit wederzien! Dus laat ons hopen dat wij ze niet meer moeten herhalen. Dus weg met den oorlog en leve de Vrede.

12. Inlevering van non-ferro metalen (Marcel Wouters)

Nog was de groote stormloop van het Duitsche leger in het Westen niet beëindigd, of Hitler voelde reeds een nijpende nood naar die metalen welke hij meest voor zijn oorlogsvoering noodig had. Uit den vorigen oorlog 1914-1918, wanneer de toenmalige Duitsche overheid hun soldaten van huis tot huis stuurden om de opeischingen van het koper te doen, had hij onthouden dat de Belgische Burgerij, hun huissieraden verstopten op alle mogelijke plaatsen, welke zelfs met de uiterste inspanningen niet konden ontdekt worden. Daarom had Hitler er een gemakkelijker manier op gevonden om aan de hem zoo belangrijke grondstoffen te komen. Reeds op 20 October 1941 gaf de bezettende overheid een verordening uit, waarbij de non-ferro- anders gezegd, de niet-ijzerhoudende metalen dienden ingeleverd, verordening welke verscheen in het Verordnungsblatt van 24 October 1941, waaruit ik hier de voornaamste bepalingen laat volgen:" Op grond van de mij door den Opperbevelhebber van het leger verleende volmacht, verorden ik voor België het hierna volgende:

1e Natuurlijke personen die in de jaren 1939 of 1940 belastingen op het inkomen moesten opbrengen, zijn gehouden een bepaalde hoeveelheid non-ferro metalen in te leveren.

2e Personen die een bedrijf uitoefenen, zijn gehouden voor hun bedrijf, en zulks ongeacht de bij lid 1 opgelegde verplichtingen tot inlevering, een bepaalde hoeveelheid non-ferro metalen in te leveren.

3e De inlevering moet ten laatste op 30 November 1941 geschieden. Non-ferro metalen zijn: koper, nikkel, lood, en de legeringen daarvan zooals geel-koper, bronze, tombak, antimoniumlood, alpaca, argentaan, enz. De edele metalen worden niet als non-ferro metalen beschouwd. De tot inlevering verplichte persoon kan naar eigen goeddunken non-ferro metalen inleveren. Met het oog op de vaststelling van de in te leveren hoeveelheid, worden de metalen naar onderstaande maatstaf ingedeeld:

1 kg rood koper of bronze = 100 punten

1 kg messing of geel koper = 50 punten

1 kg tin = 200 punten

1 kg nikkel = 200 punten

1 kg lood = 50 punten

De belastingenbon vertegenwoordigt voor iedere 100 punten een waarde van 3 frank voor voorwerpen uit zuiver koper, 6 frank voor voorwerpen uit zuiver tin, en uit zuiver nikkel van 12,50 frank. Wie de vereischte hoeveelheden niet of niet ten volle inlevert, moet voor de ontbrekende hoeveelheid een aanvullende betaling storten, waarvan het bedrag is opgegeven. Wordt gestraft met gevangenisstraf en met een geldboete of een dezer straffen: 1e Hij die de vereischte hoeveelheid niet of niet tijdig inlevert, hoewel hij de daartoe noodige metaalvoorraden of voorwerpen bezit, 2e Hij die anderzins in strijd handelt met de voorschriften van deze verordening, of van de tot uitvoering daarvan uitgevaardigde

bepalingen, of hij die de inlevering van metalen opzettelijk in gevaar brengt of belemmert.
Enz. De Militaire Bevelhebber in België en Noord-Frankrijk

Gezien het groot belang dat deze inlevering had voor de Duitse oorlogsmachine, werd er speciaal de hand aangehouden door de Duitse overheid, de Gewestelijke Kommandanturen en de Burgerlijke Overheid. Hier volgt een rondschrĳven van den toenmaligen gouverneur der Provincie Antwerpen aan de Burgemeesters, waarin wordt aangedrongen op de stĳpte uitvoering van de verordening van 20 October 1941." Bij rondschrĳven van 13 November 1941 werden U door de Secretarissen-Generaal van het Ministerie van Economische Zaken en Binnenlandsche Zaken onderrichtingen gegeven met het oog op de uitvoering van België en Noord-Frankrijk, betreffende de verplichte inlevering van non-ferro metalen. Ik stel u persoonlijk verantwoordelijk voor de Volmaakte uitvoering van deze onderrichtingen en wijs er in het bijzonder op dat geen enkele uitvlucht kan aangenomen worden om het gegeven bevel niet uit te voeren. Gij zult mij onmiddellĳk kennis geven van den datum waarop de inleveringsverrichtingen in uwe gemeente begonnen en beëindigd werden."

Dit schrĳven werpt tevens een licht op de manier waarop tijdens de Duitse bezetting, de bevelen werden gegeven aan de Gemeentebesturen. Wat er ook gebeure, geen uitvlucht kan aangenomen worden. Het werd in de gemeente bekend gemaakt; de inlevering zou in 3 dagen geschieden. Alhoewel wij meenden dat het er zeer druk naartoe zou gaan van den eersten dag af, bewees echter het geringe getal inleveraars, dat met tegenzin gevolg werd gegeven aan het bevel. De inwoners der gemeente wisten dat het ingeleverde koper naar de munitiefabrieken gevoerd werd om er omgevormd te worden tot kogels, welke dan later zouden afgevuurd worden op onze bondgenooten, misschien wel op een familielid ginds in Engeland bij de vorming van het tweede front, of bij eender welke van onze vrienden wiens borst zou doorploegd worden met het koper dat eens als versiering van vensterbank of schoorsteen diende. Des te onmenschelijker is het volgende, dat een inwoner zeer ongeschikte voorwerpen inleverde, gansch in koper. Gelukkig was het een aanhanger van het Naziregiem, een volgeling van Hitler, welke zooals men kan vermoeden de voornaamste plaats in zijn woning aan dien treurigen held moest afstaan. Hij wist echter niet dat deze voorwerpen door ons terzijde werden gelegd, en als "corpus delicti" ten gemeentehuize bewaard gebleven zijn; dus nooit die bestemming bereikten welke deze er voor bedacht had. En wat werd er al niet binnengeleverd?

Prachtige oude kookketels of koffiekannen, welke, wie weet hoelang, de schoorsteen van eene of andere boerderij versierden, en moedwillig door den eigenaar met hamer en beitel bewerkt werden alsof de innerlijke waarden daardoor eenigszins zou verminderen. Hulzen van het veldgeschut 1914-1918 welke goed bewaard en verzorgd als versiering dienden, terwijl zij hun oorspronkelijke bediening weder zouden waarnemen. Geen enkel burger dacht er aan dat de geallieerden, enkele jaren later voor nieuwe hulzen zouden zorgen om in de plaats van de vorigen te zetten. Nieuwe hulzen van een nieuwere afgrijselijkeren oorlog, aandenken, welke, wie weet, binnen afzienbaren tijd weer van gedaante zullen verwisselen, om weer opnieuw de meester van het mensdome te worden, en dood en vernieling brakend over vredige landerijen, deze vernietigen tot één ruïnenhoop? Tevens waren er de stroopers, welke de voor hen gevaarlijke bewijsstukken binnenbrachten, namelijk hun lichtbak, een oude moto of autolamp welke hen steeds op hun nachtelĳke ronde in staat stelde vele stuks wild te doden. Ook kwam er van den rommelzolder verschillende oude huisraadartikelen, welke daar onder een dikke laag van stof en vuil hun tegenwoordigheid handhaafden, zooals oude lampekappen, petroleumlampen, kandelabers, enz. welke nu hun roemloos bestaan gingen eindigen, en van afgedankten-vredelievenden huisraad gingen omgevormd worden tot

afgrijselijke oorlogstuigen. Buiten deze definieerbare voorwerpen, werden nog, looden pompbuizen, koperen buizen, platen van een accumulator, tinnen lepels, tinnen schotels, koperen pannen, gewonen ijzerdraad, zelfs koperen geldstukken, alles te lang om te melden, binnen gebracht. Gansch dit materiaal werd in April 1942, in stilte, opgeladen en weggevoerd naar zijn lugubere bestemming. Hitler haalde weer een slag thuis, om van zijn vijanden het bruikbare op te eischen om tegen henzelf te gebruiken. Het mocht, gelukkig voor gansch de wereld, niet baten.

13. De meisjesschool tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 (Eerwaarde Zusters)

Oorlog! Wat een wreed woord. Wat moest er toch omgegaan zijn in die jonge, onervaren kinderhoofdjes! Ze kenden het woord oorlog als iets, dat wreedheid, bloed en dood over de landen beteekent. De beteekenis van dat woord heerschte nu in volle werkelijkheid over hun eigen land; bracht hun de onzekerheid of hun eigen dorp, hun eigen vader niet in gevaar was! Ze begrepen niet ten volle, maar ze vreesden. Geen wonder dat er een troep kinderen met groote vraag-oogen aan de deur van hun Zusters was samengedrumd. Eén gedachte dreef hen, éénzelfden nood voelden zij aan, en als uit één mond klonk het dan ook haastig en gejaagd, bij 't openen van de kloosterdeur: "Zuster! de radio zegt dat het oorlog is, dat de scholen gesloten zijn!" Die woorden hadden voor ons een grootere beteekenis dan de kleinen vermoedden. Daarom werd er spoedig naar de juistheid van deze kindergezegden vernomen bij bevoegde personen en na het bevestigend antwoord werden de kinderen naar hun ouders weergezonden. Na een paar dagen trokken de Duitschers door ons dorp. De kinderen bleven slechts één week van 't onderwijs verstoken. Zoodra de groote gevaren voorbij waren werd er naar een middel gezocht om het schoolleven zoo mogelijk te hernemen. Daar de klassen onbruikbaar waren door het bombardement, ontvingen de meisjes gezamenlijk godsdienstonderricht in de parochiezaal, waarna elke onderwijzeres haar leerlingen een stille taak gaf om althans het gekende te onderhouden.

Dit ontoereikend onderwijs duurde slechts één week, want het gemeentebestuur handelde wijselijk met ten spoedigste de hand aan 't werk te slaan en de lokalen der Meisjesschool te herstellen, daar er niet te denken viel aan de ingestorte Jongensschool. De leerlingen der verschillende studie jaren konden nu terug naar hun klas, behalve die van 't 7e en 8A, deze bleven alleen in de zaal tot op 't einde van dit schooljaar. Zoo ontvingen dan al de kinderen regelmatig onderwijs in verscheidene vakken. Bij 't nieuwe schooljaar werd de zaal en een bewaarklas afgestaan aan de jongens. De kleintjes van die bewaarklas werden in de keuken ondergebracht. Deze schikking bleef gansch het schooljaar 1941-1942 in voege. Vanaf 1942 was er een rustige en normale voortzetting van 't onderwijs. Nochtans toen de Engelsche en Amerikaansche luchtmacht in werking trad, hebben wij wel kleine stoornissen ondergaan. Immers Poppel, gelegen tusschen de 2 vliegpleinen: Gilze en Rijen en Eindhoven, kende weleens gevaren van luchtgevechten, wanneer Engelsche en Duitsche vliegers elkaar bevochten, daar deze laatste opstegen bij 't naderen van de gevreesde bommenwerpers en dan achterna gezet werden door de Engelsche jagers.

Voorzichtigheidshalve oefenden we onze kinderen om het vlugst onder de bank te geraken. Bij mogelijk gevaar werden deze oefeningen in praktijk omgezet. Dit alles gebeurde geenszins in een benauwende atmosfeer, o neen! 't Werd een leuk spelleke voor de kinderen, waarbij nochtans de ziel niet vergeten werd: samen werd een akte van liefde gebeden, waarop een kort schietgebed volgde: "Wat God bewaart, is wel bewaard!" en "Mijn Jezus barmhartigheid!" waaraan Zijne Heiligheid de Paus een vollen aflaat had gehecht bij luchtaanvallen. Voor de rest zat ieder te piepen naar zijn maatjes. Zoo stak er een, dat zich zelf veilig wist, haar guitig hoofdje buiten en vroeg heel naïef: "En waar blijft de Zuster?" In 1943 hebben we een echt oorlogs St-Niklaasfeest gevierd. We waren vergaderd in de zaal, de kleinsten vooraan. Voor hen was het de eerste maal dat zij den goeden Sint zouden zien in eigen persoon. Ze hadden er al zooveel van gehoord, en nu ...nu zou hij komen... De deur ging open en ja! daar was hij ...Hoe schoon! Hun rijke verbeelding schiep hem tot iets prachtigs voor hun oogen. Maar ...die zwarte daar, die Piet! De kleinsten veranderden van kleur, ze

trokken zich terug in weerwil van hun verlangen den heilige te zien; doch de grooteren drongen naar voren, om toch maar geen beweging van de schoone figuur te moeten missen. St-Niklaas zette zich plechtig neer en las goed en kwaad uit het groote boek, dat hem door een, in 't wit gekleede engel werd ter hand gesteld... Er heerschte ware St.Niklaasstemming...

"Zuster! Zuster! een vlam! een groote vlam! een brandende vliegmachine" Het schoone feest was totaal vergeten. Ieder schoot als een bliksem naar de deur, klein en groot, recht de speelplaats op. De goede Sint was zelf gansch uit zijn lood geslagen en vluchtte ijlings naar de gang, doch een Zuster, die begreep, vatte hem bij den arm en stelde hem gerust in dezen oorlogschen harrewar. De guitige zwarte Piet vond zijn kijkgaten te klein en rukte zijn zwart pakje uit. Op de speelplaats zagen we de heerlijkste tooneeltjes van zusterliefde. Groote meisjes stonden daar met een heele groep kleinere zusjes en broertjes om haar heen. Hoe elk zoo vlug in zoo'n verrast geval daar aan dacht is wel het klaarste bewijs van familiaal samenvoelen in familieverband. Van op de speelplaats zagen we een vuurgloed op korten afstand. Werkelijk een brandende vliegmachine was voorbij de zaal gevlogen en op een weide neergeploft. Onze achtjarigen hadden met dit geval ook voor de eerste maal kennis gemaakt met de bedrieglijkheden des levens, daar ze den vermeenden heilige Niklaas bevende en Zwarte Piet ontmaskerd zagen. Deze ontgoocheling viel zeer zwaar op hun teere hartjes. Ze waren gansch onthutst, meer door deze bevinding dan door het gevaar dat nu weer geweken was. In Februari 1944 beleefden we ook een onvergetelijken dag. Om 10 1/4 uur speeltijd! Toch vlotte het spel niet. De kinderen hielden enkele Duitsche soldaten in 't oog, die steenen losrukten van 't muurken aan 't poortje en tot een hoopje bijeenbrachten. De onderwijzeressen noch de leerlingen vermoedden wat dit beteekende. De soldaten lachten maar zeiden niets. Na den speeltijd ging alles zijn gewonen gang in de klas. Er was druk verkeer op de straat. Opeens werd er hevig en aanhoudend geschoten, vlak voor de school. De kinderen zagen het vuur door de vensters en vlogen spontaan, gillend van schrik, naar den anderen kant van de klas. Na 'n kort bevel van de onderwijzeressen: "Naar de laatste klassen" zagen de onderwijzeressen van het 4e, 5e en 6e jaar hun klas bestormd worden door een vijftigtal kinderen: kleintjes der bewaarschool en groote, bleek van schrik. De leerlingen van het 4e, 5e en 6e jaar waren geenszins onder dezen bevangenden indruk, omdat zij niets gezien hadden. De onderwijzeressen kalmeerden de kinderen, baden een rozenhoedje om bescherming en zongen daarna allerlei liedjes om den schrik van hun gezichtjes te verdrijven. Het werd 12 uur. De leerlingen bleven nog in de klas totdat de Zuster, bestuurster, verzekerd was dat alle gevaar voor de kinderen geweken was. Op de speelplaats gekomen zagen we overal, roode houten stopjes verspreid, waaruit natuurlijk gesnapt werd dat het manoeuvres geweest waren. Daarna werd er eens hartelijk gelachen ... Is het dan te verwonderen dat de kinderen wispelturiger werden door al die zenuwslopende gebeurtenissen.

Op 7 Mei, werd op voorschrift van Zijne Eminentie Kardinaal Van Roey, het halfdagstelsel ingevoerd omdat Poppel tot de gevaarlijke zone gerekend werd. De bewaarschool werd gesloten. Dinsdag 9 Mei 1944 kregen we het ongewenscht bezoek van twee SS-mannen, vergezeld van de hulppolitie, om onze lokalen op te eischen. Er werd ons twee uur verleend om te ontruimen. Gelukkig hadden we 's voormiddags de groote leerlingen voor 't onderwijs. Door dit grijs bezoek werd de kalmte der klas herschepen in de nare stemming van een ontredder mierennest. Al wat draagbaar was moest gered! De kinderen liepen weg en weer om boeken, kaarten en allerlei klein gerief naar 't klooster of naar M.Colpaert te brengen die eene kamer tot onze beschikking stelde. De leerlingen werden nu weer drij weken van het onderwijs beroofd. Er werden middelen beraamd om hen toch onder den weldoenden invloed van het kinderlijk samenzijn te brengen, al was 't dan ook maar een uur per dag voor elk studiejaar. 't Was nogmaals M.Colpaert die haar zaal afstond op 5 Juni. Nochtans was dit

uurtje te gering ter oorzaak van te grooten afstand, die veel kinderen te voet moesten afleggen. Daarom duurde die regeling maar tot 10 Juni. Nu was het M. Van Ackeren die 2 kamers ter beschikking stelde. Over drie plaatsen beschikkend kon het halfdagstelsel weer hernomen worden. Het schooljaar 1943-1944 liep ten einde. De SS-mannen verlieten de school tijdens de daaropvolgende vacantie. Er volgde dan een grondige kuisch. Onderwijzeressen en leerlingen begonnen met ijver en vreugde het nieuwe schooljaar op 1 September, doch dit zou slechts zijn voor den duur van twee halve dagen.

De vijand trok in allerhaast weg en daardoor werd het verkeer overgroot, dus ook gevaar voor de kinderen. Er werd voorzichtig geoordeeld de school te sluiten. De lokalen werden ingenomen door de Duitschers en na 4 October door de oprukkende Polar-Bears, onze heldhaftige bevrijders. Maar onze kinderen! Zij mochten in onze vreugde niet over 't hoofd worden gezien. Hun onschuldige oogen zagen te veel zaken waartegen ze niet opgewassen waren. Op de schoollokalen moesten we niet rekenen; daarom werd er besloten de kinderen zelf op te zoeken in hun gehuchten. Weerom vonden we edelmoedige harten, die een huiskamer afstonden: Wed. Fr. Raeymaekers voor de leerlingen van Aerle en Maerle; J. Steenssens voor deze van den Dyk, de Heide, Rieberghsstraat, Hulsel, Pannenhoeft, de Grootte Vond en van den Tilburgscheweg. J. Ruts voor deze van Hondseinde. De kinderen Van Rooy voor deze van de Hegge en van den steenweg op Weelde. Jammer genoeg, dit huis werd zeer geschokt door een dichtbij gevallen vliegende bom. Goddank, de kinderen hadden enkele uren dit huis verlaten. Een ander lokaal werd aangeboden: de herberg van de Kinderen Woestenburg. Dit namen we zeer dankbaar aan. Hier zagen we al eens zeer verwonderde Engelschen, die hier, in de vaste meening, een herberg binnenstapten en op een groep lachende kindergezichtjes uitkwamen. Dit waren kleine toevalligheden waardoor de kinderen nimmer gestoord werden: zij waren reeds aan zooveel gewend geworden. Ook in dit huis werden de vensters uitgestooten door een tweede vliegende bom, die niet ver vandaar neerplofte. De kinderen waren gelukkig niet aanwezig op dit ijselijk uur. Eindelijk werden de klassen ontruimd en zooveel mogelijk gezuiverd en hersteld, zoodat wij regelmatig onderwijs konden hernemen op 22 April 1945. Wij hebben op de 172 leerlingen 2 kindjes te betreuen: Louisa Lens van Leo en van Maria Claes bij het bombardement van 1940; Frida Van Reusel van Gerbernus en van Maria Van Haeren, gedood bij de bevrijding van Poppel.

14. De moeilijke schooljaren tijdens den 2e Wereldoorlog (Jos Dockx)

Op 11 Mei 1940, wierpen Duitse stuka's bommen op onze gemeente. De vernieling was groot, ook de gemeentelijke Jongensschool was deerlijk getroffen. Het was een droevig zicht: balken en ribben lagen op ingedeukte banken en de kassen stonden versplinterd; kaarten, platen en boeken lagen verspreid tusschen glasscherven en gebroken pannen en houtstukken en de borden hingen zwart te kijken over deze ruïne. Ons werkveld lag verwoest! Wat nu gedaan? Op Duitse bevel moesten de scholen heropend worden op 1 Juni. Wij zochten en eindelijk werd een toevluchtsoord gevonden ... in...een danszaal... waar tot 15 Augustus, drie onderwijzers tegen elkander moesten oprazen om de voor hen gezeten jeugd wat kennis en beschaving aan te brengen. Gelukkig stonden de Eerwaarde Zusters, der aangenomen school, twee lokalen ter beschikking van de Jongens, zoodat het schooljaar 1940-1941 op ongeveer normale wijze verliep. Het gemeentebestuur en de vooruitziende secretaris, maakten het mogelijk dat op 1 September 1941 de puinen waren weggeruimd en vijf klassen in de plaats stonden: ruim en schoon, vol licht en leven, met blinkende nieuwe meubelen. Een feestdag was het voor de onderwijzers en de kinderen, in dat verheven midden het schooljaar 41-42 te mogen aanvangen. Zonder stoornis verliep het onderwijs tot 9 Mei 1944, toen SS-mannen de school in beslag namen. Weer werden noodlokalen gezocht; ditmaal was het moeilijker daar de aangenomen school ook in handen was der SS-troepen. In twee herbergen werd het onderwijs voortgezet; orgel, toog, glazen, bierreclames maakten toen de omgeving uit der schoolgaande jeugd.

De oorlog ging naar zijn einde en toen de Duitschers, na koppigen weerstand op 4 October 1944 waren teruggetrokken, was de school weer zwaar gehavend daar verscheidene bommen waren ingeslagen en alle ruiten der school lagen aan scherven. In de klassen verbleven nu regelmatig Engelschen of Canadeezen en van school doen, kon geen sprake zijn. Noodlokalen waren er ook niet meer te vinden ter oorzake van ernstigen woningnood. Het onderwijs lag stil tot 16 April 1945, dus ongeveer 8 maanden. De onderwijzers bleven wel in verbinding met de leerlingen door ze ten huize te bezoeken en een werктаak op te leggen. Sinds 16 April verloopt het onderwijs normaal. Het is vastgesteld dat de achteruitgang der jongens meer dan ernstig is. Daarover zal niet getreurd worden, want het is vrede en we gaan met betrouwen en met hoop de toekomst in.

15. De studie tijdens den oorlog (Gaston Verhoeven)

Tijdens de droevige jaren 1940-1945 moest de jeugd vele schooluren derven. De scholen werden in 1940 gebombardeerd door de Duitschers, die ons land binnenvielen, plunderden en verwoestten. Drie waren gansch vernield en de vierde kon na herstelling nog dienen. Zware ramp voor de jeugd! Groote achteruitgang in de studie! Ja! de Duitschers hadden heel ons land uitgeput en de scholen konden niet gebouwd worden. Natuurlijk moesten we op zoek om de studie voort te zetten. In de danszaal bij Frans De Wit; in de zaal van de Meisjesschool en in onze geteisterde school konden we onze taak vervullen. Het was een akelige tijd: alles was onderbroken, geen orde, geen rust en geen goed vooruitzicht. Maar jawel, in 1941 werden nieuwe, moderne klassen gebouwd en spoedig mochten wij er terug in. Hoe gelukkig elkander weer te zien op de plaats van vroeger, waar het zoo rustig en kalm was tijdens de studie. Het was er toch nog wat vreemd! Alles veranderd: nieuwe klassen, de koer vol afgedankte deuren, stukken vensters, balken en allen overschot van de vroegere scholen; de koer was heel wat vergroot en de opgelapte of nieuwe banken, borden en kassen, 't had allemaal een verschen reuk. Maar... het werd winter en bij gebrek aan kolen en hout moest de school gesloten worden. Zoodra de winter voorbij was, werden de scholen heropend en kon onze studie voortgezet worden. Nooit lieten ze ons gerust: gedurig hommelden de zware Amerikaansche bommenwerpers met hun vracht naar Duitschland, en brachten onze gemeente in gevaar en stoorden onze studie fel.

Het gebeurde soms wel, wanneer het Duitse afweergeschut te hard toeschoot dat we ons onder de banken moesten verschuilen. In 1944 moesten we onze school ontruimen voor de Duitse SS-mannen. Weeral een harde slag voor ons, weer een groote moeilijkheid en achteruitgang! We moesten weer evenals in 1940 op zoek naar een plaats om de studie voort te zetten. De Cafélokalen van R.D.V. en van Th.V.H. hadden we daar voor uitgekozen. Ge kunt wel begrijpen dat het er nooit rustig was, altijd maar lawaai op de straat van auto's, moto's en voetgangers. Het gaf er geen iever om te leeren; in den hoek 't muziek, hier wat tafeltjes, daar wat stoelen, pinten en borrels op den toog. Ook werd de deur dikwijls opengetrokken en dan werd natuurlijk heel de les gestoord. Gelukkig rond den Zomer vertrokken de grijze mannen uit onze school, maar, zooals het met alle legers gaat, hadden ze de scholen bijna half vernield en waren ze niet in staat de studie er voort te zetten en bleven we maar in onze Café tot aan de vacantie. Na de vacantie zou onze school dan herbeginnen, maar de tijden waren zoo akelig en de vacantie werd verlengd... De menschen waren bang, ook de Duitschers die overal rondzwierven niet wetende wat doen want zij stonden voor een akeligen tijd. De bevrijding naderde: de Engelschen waren op komst. Na de bevrijding werden onze scholen door de Engelschen bewoond en moesten we maar wachten totdat zij de school zouden verlaten, maar het bleef duren: gedurig kwamen er nieuwe bij. Toch eindelijk trokken ze op en gaven ze ons de kans om nog wat te leeren. Maar de Duitschers die al ver van kant waren, lieten zich ook nog eens hooren; toen ze zagen dat ze het onderspit moesten delven zonden ze de V-I en V-II. Deze gevaarlijke tuigen werden naar Antwerpen onze haven en naar Londen gestuurd. Gedurig knorden ze over onze gemeente en brachten ze in een allergrootst gevaar. Het was nu niet te wagen om school te doen, met zooveel kinderen bijeen, want moest er een in de nabijheid vallen, er zouden te veel slachtoffers zijn. De Onderwijzers kwamen dan wekelijks ons ten huize les geven; maar het was ook zoo bitter weinig dat het onzen geest niet veel verlichtte. Op 8 Mei werd de vrede gesloten en nu hebben we weer regelmatig school.

16. Het witte huis (Jos Van Beurden-Vrysen)

Bezie eens de landkaart van België, en boven in het uiterste hoekje van het Noorden, juist op de grens België-Holland, daar vindt ge een plaatske met den naam: Nieuwkerk. En het is juist daar dat het Witte Huis, met de ankers 1657 staat. Wanneer men op de groote baan Turnhout-Tilburg is, 2 kilometer ten Noorden van Poppel, is er een baan op de linkerzijde, die naar het gehucht Maerle loopt; wanneer ge Maerle ten einde zijt, dan komt ge op een zandweg, die kronkelend door bosschen, moeras en vage gronden loopt, tot gij komt aan een prachtige dreef van oude knoestige eiken, de Donderdreef, zij leidt u naar het Witte Huis. Komt men van Holland, dus van Goirle, dan is er op de rechterzijde, op ongeveer 1 kilometer van de Belgische grens, een weg die naar het bekende Hotel De Golf loopt, en zoo verder, langs de bosschen tot gij opnieuw komt aan het Witte Huis. Over het Witte Huis heeft ieder, tijdens den oorlog, over hooren spreken; maar het gaat hier niet over het Witte Huis in Amerika, waar President Roosevelt zijn besprekingen hield, maar wel over een ver afgelegen, eenvoudige, witte hoeve, waar eenieder, oud of jong, rijk of arm, zijn toevlucht nam.

Om te beginnen met ons verhaal: het was 10 Mei 1940, een schoone Lentemorgen, toen plots de inwoners van Nieuwkerk door een hevig geronk van vliegtuigen verrast werden; zij dachten hoegenaamd niet aan oorlog maar oordeelden dat het slechts oefeningen waren, toen op zeker oogenblik een hevig gevecht ontstond tusschen de vliegers wat voor gevolg had dat een regen van brandbommen viel. Ook vielen er eenige groote bommen die gelukkig geen noemenswaardige schade aanrichtten. Dadelijk kwamen er, van links en rechts, menschen en zoo werd er vernomen dat Duitschland den oorlog aan België kwam te verklaren. Met die zoogezegde vlieg oefening wisten ze wat er te doen stond en begonnen zij dadelijk schuilkelders te graven, waarin ze dan, met vele geburen te samen, hun veiligheid zochten, totdat na eenige dagen de moffen op Nieuwkerk kwamen binnengestormd, waarvan ieder, en niet zonder reden, een duivelschen schrik van had. Het duurde maar enkele dagen of daar ging de grenswacht der moffen, die dag en nacht, zou gaan langs Nieuwkerk, heen en weer, op en af, om alle onveiligheid te beletten. Niettegenstaande de strengste controle en de bedreigingen van de zwaarste straffen, wisten de menschen toch hulp te verleen aan ontsnapte vliegeniers, aan krijgsgevangenen, aan vluchtende Joden en onderduikers. Ook Belgische en Hollandsche priesters of burgers, die niet meer de grens over konden, kwamen in het Witte huis, daar hun leed vertellen en den noodigen uitleg vragen om de reis verder te kunnen doorzetten. Zoo waren er tijden dat er geen dag of nacht voorbijging of er werd bij het Witte huis, in stilte, aangeklopt.

Zoo kwamen die arme krijgsgevangenen, die gestuurd werden van uit Hengelo en omstreken, langs die bosschen, moerassen en kronkelende wegen, met een bang hart, bij dat Witte Huis aangeklopt. De meesten waren voorzien van een kleine landkaart, die onderweg gegeven was om de reis te vergemakkelijken. Als zij dan bij J. binnen waren, moest iemand van het huisgezin de wacht houden rond het huis om te voorkomen dat de moffen onverwachts zouden binnen komen; kwam er dan een mof te dicht dan riep hij, die buiten op wacht stond, hard tegen den hond en binnen begreep men aanstonds dit sein. Op zekeren keer waren er een Fransche officier en twee soldaten, die juist droge kleederen hadden aangetrokken en de voeten hadden verzorgd daar ze op Nieuwkerk drie uren gedoold hadden, daar alle wegen en sporen waren dichtgesneeuwd. Ze waren smakelijk aan 't eten en zoo wat aan 't vertellen van de reis, toen plots buiten op den hond werd geroepen... In een wip waren ze den stal in, langswaar ze naar boven konden het hooi in. Ge hoeft niet te vragen wat kloppingen die

harten deden! Dus de tafel stond klaar voor drie man, en terwijl die arme stumpers wegsprongen, gingen ze gauw zelf met gedrijven uit 't huisgezin aan tafel zitten, net alsof er niets gebeurd was. Ze zaten nog maar juist of de deur vloog open en twee moffen kwamen binnengesprongen, met hun geweer schietens gereed en met barsche stem vroegen ze of er geen smokkelaars binnengekomen waren. Zeer verschrikt doch wetend hun plan te trekken, werd aan de moffen geantwoord: "Ons jongens zijn juist binnengekomen van Poppel en ge ziet wel dat als ze honger krijgen zij dan op huis aanwillen, want ze lusten het hier allemaal goed". En de moffen, met hun slim verstand geloofden dit, trokken de deur toe en waren de gaten uit. Zoo gauw men dan goed wist dat alles veilig was, werden eten en deksel naar boven gebracht alwaar zij den nacht konden doorbrengen. 's Morgens, te 5.30 uur werden zij gewekt het was bijna niet te doen daar ze zoo vast sliepen. Die sukkelaars hadden drij dagen en drij nachten geen rust meer gehad. Als ze dan beneden waren, deden zij hun baard af, waschten zich en dronken koffie; dan werd er buiten nog eens goed uitgezien of alles veilig was en dan werden zij weggebracht tot op den rechten weg naar Poppel, waar ze dan met tram of autobus verder konden. Zoo gebeurde het wel eens dat de eenen nog maar amper weg waren of er waren er nieuwe. Op zekeren keer kwamen er vier en binnen drie uren waren er negen. Wat toeval! Er kwamen daar in 't Witte huis krijgsgevangenen binnen, die elkander in twee jaar niet meer gezien hadden en ze waren van hetzelfde dorp. Ge moet niet vragen wat vreugde het voor die mannen was. Wanneer al die sukkelaars hun gerechtigheid gehad hadden, bracht J. ze weer de baan op.

Het was op een mistigen morgen. J. voorop, negen man er achter. Ze waren juist de Donderdreef ten einde en daar men niet ver kon zien van de mist, liepen ze bijna boven op een mof die daar stond te praten bij buurman J. die daar in 't hout aan 't werken was. De mof die hen bemerkte, zei tegen J. den houtwerker: "Dat moesten die smokkelaars niet doen met zooveel man bij elkander gaan. Ik zal ze seffens wel hebben als ze met hun vracht terugkomen." Maar J. was er mee de pijpen uit en bracht ze weer tot op den goeden weg. Toen J. terugkwam tot bij J. zei deze hem: "Ik had er wel erg in dat het niet juist was, en ik hield dien mof, zoolang als ik kon aan den praet, maar hij was vast in 't gedacht dat het smokkelaars waren en nu heeft hij zich verstoken in 't bosch, de Gorperij, totdat ze met hun vracht terug zouden komen". Maar als hij had moeten wachten tot zij terug kwamen dan zal hij er nog wel zitten! Zoo ging het met de krijgsgevangenen. Wanneer er vliegeniers of spionnen kwamen, die werden gewoonlijk gebracht door Hollandsche beambten, of andere heeren. Dat was nog erger dan krijgsgevangenen, want als gij die binnenhadt, daar hadden de moffen een zware straf opstaan, wel tot de doodstraf toe. Zij ook werden goed geholpen en weggebracht. In Poppel waren er aangewezen plaatsen die ze verder brachten. Toen kwam de vervolging der Joden aan. Zij ook wisten het Witte huis staan; zij kwamen er met vrouw en kinderen aangeklopt. Zij ook werden, zooveel mogelijk geholpen. Dan weer kwamen de onderduikers, de Hollandsche jongens die trachten om naar Zwitserland of Engeland te vluchten, zij ook kwamen om raad en daad bij J. aangeklopt. Al het mogelijke werd gedaan om hun de veiligste wegen en plaatsen aan te duiden, zonder de moffen in handen te loopen, want, werkelijk waar, die kerels stonden overal; alles moest met de grootste voorzichtigheid gedaan worden. Wat die moffen ook durfden! 's Avonds, heel stil aan het Witte huis de wacht houden om te zien wat er in en om het huis gebeurde.

Het was op een Winteravond, dat ze met de kaarten speelden, toen, zooals dikwijls, het huis dreunde van het geronk der Engelsche en Amerikaansche vliegers, zij gingen, volgens gewoonte, naar buiten, om, wanneer het geschut van 't vliegveld van Gilze en Rijen in werking ging, zij dan konden zien wat er zoo al gebeurde. Buiten gekomen, zei J.: "Het zijn allemaal Tommies". Twee moffen kwamen plots onder het afdak uit en zegden: Ja, het zijn

Tommies, ge moet geen angst hebben, zij gaan naar Duitschland". Maar opeens kwam er een luchtgevecht en het was bijna één vuur in de lucht. J. en familie sprongen binnen; de moffen volgden en vroegen een schuilplaats. Een oogenblik gingen de slagen "Boem, boem, boem!!" Wat was er gebeurd? Men wist het niet: de moffen liepen buiten als wilden, zij lieten geweer en alles achter, zij zochten maar naar een schuilplaats. Een tijdje later, toen het wat kalmer werd, kwamen de moffen te voorschijn, namen 't geweer weer op en zegden: "Er is een Engelsch vliegtuig afgeschoten". Ieder weet wel hoe dat ging: wanneer men zeer goed wist bv. dat er 5 Duitsche vliegtuigen werden omlaag geschoten, dan zegden de moffen dat er 20 Engelsche vliegtuigen werden afgeschoten. Zoo was het hier weer het geval: een Duitsch vliegtuig werd aangeschoten, liet zijn bommen vallen, gelukkiglijk honderd meters van 't Witte huis, en viel te pletter een paar kilometer verder; de moffen dus denkend dat het een Engelsch vliegtuig was, liepen heel zenuwachtig rond daar zij vermoedden dat er valschermspringers waren neergekomen in de omgeving van het Witte huis; als er ergens een takje verroerde, de eene met zijn geweer en de andere met zijn zoeklicht er naartoe en moest er, bij toeval, een smokkelaar in de buurt geweest zijn, zij zouden er van schrik op geschoten hebben.

Zoo verliepen de maanden, zelfs jaren gingen voorbij. Dan was er dit, dan was er dat gebeurd, tot dat men eindelijk kon opmerken dat er iets vreemds op til was: de moffen kwamen, dag en nacht, met alle vervoermiddelen, die ze konden meenemen, van België afgestormd. Die terugtocht was zoo schoon om af te zien, dat iedereen zeer nieuwsgierig was. En zoo was het alle dagen wat versch. Hoe sneller de moffen terug moesten, zooveel te meer beest werden zij: het werd zoo erg dat men met goed fatsoen niet meer buiten kon komen; de eene vroeg paard en wagen; de andere een fiets, en er kwamen geen moffen meer of ze hadden iets te kort. Weer waren eenige dagen verlopen en de moffen kregen wat anders in de neus dan terugtrekken. Overal werden loopgraven aangelegd en versterkingen gemaakt; als ze een mensch zagen dan moest die meehelpen graven. De menschen wisten niet meer wat aanvangen; honderd keeren werd er de vraag gesteld: "Wat zal er toch gaan gebeuren?" Ieder begon weer schuilkelders te graven en al hetgeen ze konden doen was zoo goed mogelijk alles verbergen, want het kanongebulder kwam elken dag dicht. Op 5 October vertrokken de laatste moffen om elf uren in den voormiddag en zegden: "Nu gaan wij en van avond is de Tommie hier". En zoo was werkelijk de waarheid. En 's avonds om half acht kwamen die langverwachte Tommies, met hunne tanks en pantserswagens Nieuwkerk binnengebald. De menschen waren zoo blij toen ze onze bevrijders zagen, dat ze, alhoewel de eene granaat nog na de andere viel, nog op geen schuilkelders meer dachten.

's Anderendaags werd het erger: De Tommies trokken stilaan terug, en opeens gaf een Engelsche officier het bevel dat de inwoners aanstonds moesten vertrekken. En zonder iets mede te kunnen nemen moesten ze, toen ze dachten dat ze bevrijd waren en dat de oorlog voor hen gedaan was, Nieuwkerk verlaten en zoo vluchtten zij onder een helsch vuur, naar Poppel, alwaar ze drij weken moesten verblijven, zonder nog iets van Nieuwkerk te horen of te zien. Wat was er gebeurd? De moffen hadden een tegenoffensief ingezet en al in den strijd geworpen wat ze konden en bezetten voor eenige dagen terug Nieuwkerk wat hun vele dooden en materiaal kostten. Toen de menschen terug op Nieuwkerk aankwamen, stonden ze allen verstomd te zien, daar men niets meer vond dan geteisterde huizen, doode paarden en koeien, vernielde bosschen, lijken van Duitsche en Engelsche soldaten en allerlei oorlogsmateriaal. Werkelijk men zou Nieuwkerk niet meer herkend hebben en toch waren de menschen blij dat de bevrijders gekomen waren en van de moffen verlost waren, die den ganschen duur van den oorlog hun zooveel hadden doen afzien. Toen trokken de menschen

stilaan terug naar Nieuwkerk en bouwden alles zoo goed mogelijk op en leven er nu allen weer heel tevreden. Het Witte huis staat er steeds, lang en wit, langs de zandbaan.

17. De Poppelse weerstand (Gustaaf De Jongh)

Weerstand! Wat al beelden roept dit woord in onze geest wakker! Gewaagde overvallen, brutale sabotagedaden, in bosschen en bergen verscholen levende mannen, door vliegtuigen bevoorraden strijders, machtige optochten, protestmeetingen... "Poppelsche Weerstand!" Ja, ja ook Poppel had zijn weerstand en reeds van in de eerste maanden der bezetting. Ernstig opgevat werk, met bereidwillige leden, in 't geheim aangeworven, zonder dat buitenstaanders iets vermoedden, of zelfs de leden onderling van elkaars lidmaatschap afwisten. Maar ja, het feit dat we in Poppel leven, maakte dat reeds geruimen tijd voor de bevrijding, onze mannen op straat als weerstanders nagewezen en zelfs als zoodanig aangesproken werden! Onze "Polar-Bears" kwamen dan ook niet te vroeg om aan dezen wantoestand en tevens aan het onrustig weggedoken leven onze mannen een einde te maken. Kort te voren immers hadden de mannen met den stalen helm en de zilveren plaat op de borst lontgeroken, en volgden ze, zoekend en vragend, het juiste spoor. Een paar leden ontsnapten op het nippertje aan hun greep, en leefden de laatste weken der bezetting bij zeer gastvrije menschen, in de voorkamer van hun huis, waar een gecamoeleerd gat in den plankenvloer wachtte om bij 't minste onraad "onder te duiken!" Bleek deze plaats niet meer veilig, zoo werd later een groote stroomijf, met typische kap, de toevlucht in den nood!

Kwam dan de zoolang verbeide bevrijding, en ... onze mannen waren er als de kippen bij! Talrijke inlichtingen, zeer van belang voor de inname van Poppel, werden door hen aan de geallieerde verkenners verstrekt. Ook aarzelden zij niet, mede plaats te nemen in de tanks en verkenningswagens die een speurtocht in 's vijand lijnen deden! Onze geallieerden toonden zich echter sterk genoeg om, zonder verdere hulp, de vesting Poppel met eigen krachten te bezetten. In hun uniform, nog oorlogsgoed, met mouwen en pijpen de helft te kort; tamelijk goed van wapens voorzien, mede door de "spuiten" die ze zich zelf aangeschaft hadden, kweten de mannen zich flink van de hun opgelegde zeer ondankbare taak. Menschen, die van ons heldendaden, of ten minste roemrijke feiten verwachtten, zullen, teleurgesteld, zich afvragen: "Is dat alles, wat ge op uw actief wist te brengen?" En we antwoorden: "Neen! want al boden de lange bezettingsjaren niet veel gelegenheid om ons in het stille Poppel te doen gelden, is dat precies alles nog niet." Alle inlichtingen immers, die ons van hoogerhand gevraagd werden, en zelfs meer dan deze, werden volledig en ten gepasten tijde verstrekt! Geen enkele eenheid van het bezettingsleger vertoefde hier, of haar sterkte, slagvaardigheid en wapenbezit werden nagegaan en overgeseind. Zelfs voorbijtrekkende onderdeelen der Wehrmacht werden zoo noodig terloops nagegaapt, de verlangde gegevens genoteerd en overgemaakt. Herinnert U zich nog den klaren voorjaarsdag, begin Maart 1944, toen de leden van een onklaar geraakt "Vliegend Fort" boven onze gemeente afsprongen, en een ervan zich de luxe permitteerde, aan de kabels der hoogspanning, zonder stroom, wat 'n geluk, hangoefeningen te komen uitvoeren?!

De fameuze "grenz-wachters", met hun fijnen reuk, hadden natuurlijk seffens in 't snuitje wat er gaande was, en een kloppacht werd ingezet, die, jammer genoeg, ook resultaat opleverde: aldra hadden zij een paar R.A.F. vrienden bij de lurven, maar ... de anderen, heren? Gevlogen waren de vogels? En in beter handen terecht gekomen dan die van u! Of wist ge niet dat het onze K.L.-ers waren, die, onverschrokken als steeds, de verdwaalden geholpen en op den goeden weg terug gebracht hebben? Of we willen bluffen met onze hulp aan geallieerde vliegers en, benevens die aan tientallen Fransche krijgsgevangenen die ons dorp passeerden, en "heel toevallig" een onzer leden ontmoetten, of ook wel aan huis kwamen opzoeken?

Neen! en wel verre daarvan! Eerstens omdat we het ons enkel als een plicht aanrekenden, onze vrienden in den nood te helpen; en tweedens omdat we zeer goed weten dat er verschillende Poppelsche menschen niet één, of twee, of driemaal, maar gedurig aan hun leven waagden om vliegeniers en andere verdwaalden op het goede spoor te brengen en hen te helpen zooals het paste; we mogen dan ook niet nalaten aan deze stille werkers hier een eere-saluut te brengen. Maar ook kunnen wij niet nalaten te vermelden de schoone daad van den bewoner van een aardig gehuchtje onzer gemeente, die niet aarzelde den commandant van een afgeschoten Mosquito gastvrijheid, en, door zijn tusschenkomst, ook de hoognoodige doktershulp te verleen. En het eigenaardig toeval, dat twee onzer stoere leden in de buurt bracht, en zij op hun beurt den prachtkerel, die de vlieger was, den volgenden morgen, zeer in de vroege, per fiets naar Turnhout loodsten en de "Stufel mannen" die de wegen bezet hielden, op hun neus deden kijken! Eenigen tijd later, precies of ze 't roken!, kwamen twee parachutisten aankloppen bij den geuur van onzen bovengenoemden vriend, en ook deze aarzelde geen oogenblik om hen onderdak, kleeren en eten te geven. Ook daar was een der onzen om de Tommies de noodige inlichtingen te geven, en hen wegwijs te maken! Deze, en nog menige andere daad van illegale werking, zijn in uw oog wellicht van weinig belang, misschien zonder beteekenis. Gelief dan echter wel rekening te houden met tijds en plaatsomstandigheden, en met het feit dat u 't allenkante, en wanneer men 't minst vermoedde, een of meer onzer vrienden de bezetters konden aanspreken, of, eveneens heel toevallig! de deur van onze boerenhofsteden opentrekken, om naar "eieren und butter" te komen vragen. En waart dan in een zeer compromitteerend gezelschap als hooger beschreven! De eenige en zeer gemakkelijke, maar niet aangename uitkomst was dan: de doodstraf, of misschien, ... een "straflager". Maar beteekende dit niet hetzelfde ... op langen termijn?

Hier zouden wij willen eindigen. Eilaas! er zijn ook treurige herinneringen verbonden aan onze Sectie van den weerstand. Op 24 Mei 1944 werd een onzer trouwe leden, toen slechts korten tijd getrouwd, en sinds enkele dagen naar een andere gemeente verhuisd, daar, in plaats van zijn vrouw, en samen met vele anderen, door beulsknechten weggesleept. Hij bracht in het concentratiekamp van Nordhausen het offer van zijn jonge leven. De zwaarste slag trof ons echter op 1 Maart 1944, toen, 's morgens vroeg onze geliefde overste van vrouw en kinderen weggesleurd en naar de Begijnenstraat gevoerd werd. Daar begon voor hem de ontbering, de foltering, het onmenschelijk lijden. Prachtig weerstond hij echter: geen klacht, geen woord kwam hem over de lippen. Zijn brieven uit dit tijdperk, getuigen van een taaien moed, een onverzettelijken wil, en ... een innige hoop om zijn geliefden weer te zien! Helaas! Nog steeds wachten zij, en wij, haast wanhopig, op zijn terugkeer uit de hel der vervloekte concentratiekampen. God geve dat hij nog moge weerkeeren! Intusschen voor hem: onze dankbare hulde, onzen diepen eerbied, onze vurige gebeden! Hij was, is en blijft voor ons en gansch het nageslacht: een held en een voorbeeld.

18. Naar de Begijnenstraat (Frans Van Gool)

In den nacht van 1 op 2 Augustus 1944, hoorde ik een gerucht. Wat was dat? Ik ging rechtzitten om beter te luisteren. Zijn dat geen stemmen? Weer wordt er geklopt en nu brutaler dan daar juist. "Open maken" dit klonk akelig door den stillen nacht. Doch de nacht was niet meer vredig, neen, hij was vol wreede dingen; mijn hart klopte snel, ik kleeedde mij zo goed en zoo vlug als het ging ... en naar beneden ... deed de deur open. Moeilijk kon ik een kreet onderdrukken ... en week een stap achteruit: met den revolver in de hand stonden ze daar juist als hongerige honden. Zij geboden mij aan te kleeden en liepen langs mij door en dadelijk werd ieder laadje en schuifje doorzocht; niets kon aan hun onderzoekend oog ontsnappen. Hopeloos stond ik toe te kijken. Neen, zulks kon niet waar zijn!! Ruw duwde een SS-man mij weg en zegde: "Maak u klaar en uw zoon ook". Hun werkzaamheden zijn hier geëindigd. Mijn vrouw weet niet wat denken. Ruw worden wij buiten geduwd; wij nemen afscheid van haar. Buiten was het koud en hoorden wij het gekerm van andere vrouwen: het afscheid werd haar ook geweigerd en ruw tegen den muur weggedrongen. Moedeloos lieten wij ons op den wagen vallen, waar al reeds drij slachtoffers hadden plaats genomen. Langzaam vertrok hij en enkele malen werd er nog gestopt om nieuwe slachtoffers op te laden. 't Is bij dezen halt, dat mijn zoon, diep onder den indruk van de groote droefheid van zijne moeder, plots besloot te ontsnappen ... als een wervelwind... verdween hij. Er werd geschoten ... een ... twee ... drie ... herhaalde malen. Zouden zij hem geraakt hebben? Als hij ontkomen is, is hij zeer gelukkig. Het naburige veld wordt grondig afgezocht, doch zij vonden niets. Een SS-man zegde: "den zoon niet gevonden hebbend, stellen wij den vader tegen den muur". Het gaat verder naar ... de Jongensschool: ruw, altijd ruw, worden wij als koeien van den wagen gedreven; met den revolver in den rug werden we dan in een lokaal gebracht. Wij waren niet de eersten: enkele opgepikten zaten er reeds en zij zagen verwonderd op. Nieuwe slachtoffers werden binnengebracht, ook zij keken even verdwaasd als de anderen; zij begrepen niets van dit alles; zachtjes werd er door sommigen gefezeld, anderen zuchtten ... zuchtten. Brutaal, en onder strenge bewaking, werden wij weer naar den wagen geleid en met zestien personen ving de rit aan naar een onbekende bestemming. Achter op den wagen werd de wacht gehouden door SS-mannen en Gestapo's. Ieder kniest en zucht: ieder tast in 't duister waarom zij hier zitten. Vrouw en kinderen schijnen voor hen reeds ver weg. Is het de laatste keer dat zij hen zagen? Niemand kan daar op antwoorden! Niemand heeft den moed er aan te denken; hun gedachten dwalen telkens af; alles is voor hen ver weg.

De wagen rammelt over den weg: huizen, boomen vliegen voorbij: alles slaapt nog en niemand uit die plaatsen beseft hoe Poppel, het grensdorp getroffen is door de wegvoering. De wagen vertraagde zijne snelheid en men begreep dat men waarschijnlijk op bestemming was, en eer we goed wisten wat er gebeurde, werden wij al even brutaal van den wagen geduwd. Wat zou de dag ons brengen? Wij bevonden ons te Antwerpen, Elisabethlei. Daarna werden wij met vijf of zes personen in een cel geduwd. Tamelijk vroeg hoorden wij de stem van den heer Frans Willems, d.d.burgemeester van Poppel die al dadelijk in de bres gesprongen was om zijne medeburgers vrij te krijgen; doch hier werd hem gezegd niet te weten of er van Poppel binnengebracht werden, alhoewel wij misschien niet meer dan twee of drie meters van hem afzaten, achter slot en grendel. Na den middag, hoorden wij nogmaals de stem van den heer burgemeester, die trachtte iets te weten over de weggevoerden, doch weer werd hij afgescheept. Om 5.30 uur, werden wij weer op een wagen geduwd, met het aangezicht naar voren, goed bewaakt door SS-mannen, en naar de Begijnenstraat overgebracht, waar wij, uitgenomen J. Van Heyst die denkelijk naar de vrouwenafdeeling

moest, in een groote kamer opgesloten werden, waarin al verschillende personen waren, die dadelijk afkwamen, toen de bewakers weg waren, om met ons kennis te maken, waaronder Eerw. Heer Jespers, pastoor te Mortsel, die ons moed insprak en ons meedeelde wat er zoal te doen was. Zoo zijn wij gedurende een week te samen geweest, om daarna in cellen, in groep van vijf man opgesloten te worden. De deur klonk zwaar achter ons dicht en verdween ons laatste sprankeltje hoop. 's Morgens werden wij te 6 uur gewekt door het helsch lawijd van den onderofficier. Wij durfden niet blijven liggen. Aanstonds werd ons zoogenaamd bed opgeplooid en wij waren al bezig aan 't poetsen van lepel, drinkbeker ... Poetsen, heel den dag maar poetsen! En dan de plagerij van den bewaker!

Traag loopen de uren, traag de dagen; alles leek zoo oneindig: men zit te staren op witte muren, men kijkt door het raampje dat goed voorzien is van ijzeren staven, en soms ziet men een vogel. Afwisseling kwam er wanneer wij om de drie of vier dagen naar de koer mochten om te luchten, dan waren wij toch eventjes uit ons duf hok weg, doch soms voor niet lang, want gebeurde het dat het luchtalarm ging als wij op de koer waren, dan waren seffens alle grijsjassen weg, naar hun schuilkelder, en wij ... wij ... wij terug, al loopende, want gaan bestond daar niet: oud of jong, kunnen of niet kunnen, loopen moest gij, naar boven. Zoo werden wij daar dan beschermd. Met genoeg vernamen wij als er een pakje van huis aangekomen was en dit mochten halen, waar voor soms heel wat brutale woorden naar uw hoofd geslingerd werden. Wij kregen soms iets van huis; dit deed ons genoeg, veel meer dan toen wij kinderen waren en iets kregen dat ons aanstond. Schrijven of bezoek ontvangen was ons verboden. Zware straf. Als ik daar straks gesproken heb van witte muren, dan heb ik gelogen want de muren getuigen van de razzia's die men daar deed achter de wandluizen. Zij waren onze trouwe celkameraden en verschaften ons soms een aardig vermaak als wij op jacht gingen. Dan werden zij tegen den muur of tegen den grond doodgedrukt en de muren getuigen duidelijk van deze misdaden. Eenmaal hebben wij het genoeg gehad van de H.Mis te mogen bijwonen: natuurlijk al loopende er heen en terug. Zoo sleten wij hier de dagen, iedere dag brengt hetzelfde, soms kleine afwijkingen. De laatste week was er dag en nacht meer rumoer: er werden veel menschen vervoerd en we vreesden ieder oogenblik dat zij ons kwamen halen om ons naar 't moffenland te vervoeren. Konden wij het hier nog een paar dagen uithouden, dan is daar geen gelegenheid meer voor. De dagen zijn drukkend en ellendig: iedereen is zenuwachtig. Ondertusschen rollen de tanks naar ons landje toe: de pijp wordt nauwer om ons weg te voeren. De Duitschers beseffen zelf dat hun rijk en heerschappij ten einde zijn. Zij zijn zenuwachtig, worden bedaarder en vriendelijker. Zaterdag namiddag werd er van uit de cellen geroepen, er werd niet meer zoo nauw gezien, dat wij allen naar huis konden. Was dit toch waar? Wij konden het niet gelooven. 's Avonds te 8 uur werd ons bevolen om met alles wat wij bezaten naar beneden te komen, en op het kantoor kregen wij terug al wat we afgegeven hadden bv. uurwerk. De officier deelde mee dat wij gelost werden en naar huis mochten. Wat geluk! Naar huis! 't Was bijna niet om te gelooven! Terug naar onze haardstede! Weer de vrije lucht te mogen inademen! Op 3 September kwamen wij thuis, na een gevangenisstraf van bijna 32 dagen achter den rug te hebben. De snelle opmarsch der Verbondene legers had onze vrijmaking zoo snel verwezenlijkt.

19. De kerk (Pastoor Boogaerts)

De kerk schijnt in hare bijzonderste deelen toe te hooren aan het begin der XVIe eeuw. Zij is gansch van baksteen en wat schaarschen witten steen en met schaliën gedekt. De toren is van den Kempischen vorm, vierkantig, ondersteund aan de hoeken door trapvormige steunmuren. Hij is gemaakt van een gelijkvloers dat twee verdiepingen steunt. Boven de ingang deur, die in eenen spitsboog aangebracht is, ziet men een oculus. Het eerste verdiep is versierd met schijnbogen. Aan elke zijde van het tweede verdiep zijn twee langwerpige openingen met galmschermen. Aan het toppunt van den toren onder de Koornis is een rij schijnbogen. De zeer scherpe spits, die sterk naar het Westen overhelt, loopt uit op een peervormigen bol. Het Koor heeft acht smalle vensters. De kruisbeuk is geschut door steunmuren, aan elk uiteinde is een hooge en breede opening. De groote middelbeuk bestaat uit drie vakken, gescheiden door rolvormige steenzuilen. De boog boven het eerste vak heeft den vorm van een hoefijzer. Het gewelf bestaat uit latwerk. In 1906 wordt de kerk vergroot: haar twee zijbeuken worden verlengd en verbreed. Na deze vergrooting wordt het hoogaltaar van Corintische orde vervangen door een laag altaar van Gotischen bouwtrant (gift van de heer A.Misonne-Van Ravenstein) die de middenopeningen van het koor gansch in het zicht brengt. Al de openingen van het koor worden met geschilderde ramen versierd, die voorstellen: O.L.Vrouw, den H.Jozef, den H.Nicolaus Poppelius, den H.Valentinus, en de twaalf Apostelen.

In de kerk zijn merkwaardige kunststukken aanwezig. Een prachtig beeld van St.Anna met de H.Maagd die haar goddelijk Kind draagt uit de XVe eeuw. Vier beelden in gebakken aarde de Evangelisten voorstellend. Twee houten relikwiekasten met borstbeelden van St.Valentinus en St.Willibrordus en versierd met engelen op wrongen geplaatst. Twee houten biechtstoelen met kunst uitgesneden XVIIe eeuw. De predikstoel is van hetzelfde tijdvak: de voet bestaat uit een groot beeld van den H.Valentinus vergezeld van engelen; rond de kuip zijn medaljons met borstbeelden; de trapleuning is versierd met loofwerk in herwordingsstijl. De kerk bezit drie klokken: St.Jozefklokje, St.Valentinusklok, en onze Lieve Vrouwklok. St.Jozefklokje werd gegoten in 1850 en draagt volgend opschrift: Lovanii sum fusa ac Divo Josepho sacrata in Poppel XVII Junii sub R.D.J.H.De Winter, pastore. Patrinus P.V.Gijsel, burgemagister. Matrina J.C.de Schutter. Ad.J.Van Aarschot Successor. A.L.Van den Gheyn me fudit.

St.Valentinusklok werd gegoten in 1760 en draagt volgend opschrift:

S.Valentinus Patroon van Poppel.

Alexius et Petrus Petit me fuderunt.

Ac 1760-Gegooten in den hof van P.Biemans.

Onze Lieve Vrouwklok werd gegoten in 1871 en draagt volgend opschrift:

Sancta Maria Virgo Dei genitrix sine labe concepta

Fudit me Severinus Van Aerschot Lovanii

Pastore C.J.Cools

Burgimagistro: J.Remeysen

Patronus est J.H.Van Vesseem

Matrina J.U.Vuchts uxor Jois Mateusen

Zoo was de kerk met haar kunstschaten op 10 Mei 1940. Dien dag brak de oorlog uit in ons land en op 11 Mei werd Poppel gebombardeerd. Bij dit bombardement werd de kerk deerlijk gehavend. Al de geschilderde ramen van het hoogkoor waren verbrijzeld en al de andere vensters zwaar beschadigd. Van het dak waren talrijke schaliën afgerukt en in de sacristie waren plafond en raam totaal vernield. Binnen de kerk was de schade eerder gering. Wel waren er balken die de buitenmuren met de zuilen der middelbeuk verbinden, los geschokt, en waren er bersten ontstaan boven de bogen tusschen kruis en zijbeuken, maar verdere vernielingen waren er niet aangericht. Niettegenstaande den haveloozen toestand der kerk werden er toch op Zondag 19 Mei de goddelijke diensten gecelebreerd. In de week van 19-26 Mei werden voorloopige herstellingen aangevat door schaliedekkers, timmerlieden en glazenmakers zoodat spoedig de eeredienst in de kerk zonder veel hinder kon geschieden. Op 2 December 1940 begonnen de onderhandelingen met het Commissariaat-Generaal voor 's lands wederopbouw. Den 3 Juli 1941 bracht de heer Vergeynst, Provinciaal Commissaris een bezoek aan de kerk. Dit bezoek bracht de redding in den nood. Plannen van herstellingswerken werden opgemaakt, ontwerpen van nieuwe geschilderde ramen uitgevoerd. Na goedkeuring dezer plannen en ontwerpen door de bevoegde overheden werd de heer Horsten, aannemer te Wortel gelast met het uitvoeren der herstellingswerken en de heer Crickx, glasschilder te Jette-Brussel met het vervaardigen der nieuwe kerkramen. Nu hoopten wij: eens zou de kerk hersteld wezen en prachtige ramen zouden haar wederom versieren. In 1943 waren de herstellingswerken voltrokken maar de geschilderde ramen werden voorzichtigheidshalve niet geplaatst.

Op 8 Juli 1943 kwam van wege de chef van het militaire bestuur de mededeeling toe waarbij de kerkklokken werden opgeëischt. Den 28 September daaropvolgend, op 't oogenblik dat de Zeereerwaarde Heer Wouters, deken van Turnhout, in de kerk kwam voor het jaarlijksch kerkvisiet, daagde het ellendig dienstvolk der beruchte firma van Campenhout op dat de kerkklokken zou wegnemen en waaraan het heel wat tijd zou besteden. Op 28 September werden gereedschap en werktuigen aangevoerd; op 20 October werd de St.Jozefsklok uit den toren gehaald en denzelfden dag medegenomen. Op 22 October onderging St.Valentinsklok hetzelfde lot. Op 6 November werd deze St.Valentinsklok weergebracht en wederom in den toren geplaatst. Met het wegnemen der groote O.L.Vrouw klok op 10 November eindigde het vandenwerk. Een tijd nadien kwam ons van wege den Z.E.Heer Tielemans, pastoor te Bouchout bij Antwerpen, het blijde nieuws toe, dat ons St.Jozefklokje in den toren zijner parochiekerk een veilige schuilplaats had gevonden. Laten we hopen dat dit klokje eens naar zijn ouden Poppelschen toren mag wederkeeren en er zijn ouder zuster mag verwoegen. Voortaan zouden er geen bijzondere gebeurtenissen meer voorvallen tot op den dag der bevrijding: het was de kalmte voor het onweer. Sedert de H.Hartmaand van 1944 was het krijgsbedrijf zeer gunstig geworden voor onze verbondene legers, die den aanvang hadden gemaakt van hun roemrijke zegetocht. September bracht ons den aftocht der Duitschers, die van nabij door Angel-Saksische troepen werden gevolgd. Er kwam hoop en vreugde in de

harten. Helaas, deze hoop en vreugde zouden nog eens plaats moeten maken voor vrees en leed. Poppel zou nogmaals door het oorlogsgebeuren pijnlijk getroffen worden. Op en rond zijn grondgebied zouden de Duitschers het wagen weerstand te bieden. De bosschen die Poppel omringen vormen een sterke verdedigingslijn en de vijand had van Holland uit versterkingen aangevoerd.

Op Dinsdag, 3 October ontbrandde de slag rond de kom van het dorp. Te een uur begon de beschieting welke anderhalven dag duren zou. 's Woensdags 's avonds te 7 uur waren de Engelsche troepen in de straten van het dorp. En pas had het schrootvuur en 't daveren der stormwagens opgehouden of wij stonden voor de kerk. 't Eerste zicht was akelig. De stukgeschoten torenspits lag voor de hoofdingangsdeur der kerk, het dak der zijbeuken was zeer beschadigd, de raam boven de zijdeur gansch vernietigd. Over brokken steen en stukken hout geraakten wij in de kerk. En daar werden wij toch blij. We knielden neder en dankten met de meeste vurigheid den goeden God. De kerk was immers, spijs de geweldige beschieting, haast gansch gespaard gebleven en had al haar kunstschaten behouden. Op 't oogenblik dat wij dit verslag schrijven, zijn er al herstellingswerken voltrokken en de acht nieuwe geschilderde ramen in het hoogkoor geplaatst. We willen dit verslag niet eindigen zonder onzen innigsten dank te betuigen aan den heer Vergeynst, gewezen provinciaal Commissaris voor 's lands wederopbouw en den heer Clijsters, Hoofd van den dienst der gemeentewerken in de provincie Antwerpen, die ons hun mildsten steun bij de herstelling der kerk hebben verleend.

20. Krijgsgevangen in Duitschland (Adriaan Moonen)

Op 10 Mei 1940 kreeg ik mijn oproepingsbevel. 't Was oorlog! Spoedig werden mijne soldatenkleederen en wat mondvoorraad met groote zenuwachtigheid lijk een mensch op zulk oogenblik heeft, bijeengebracht. We werden per vrachtwagen gevoerd tot Ravels-brug. Verder kon men niet, daar deze brug al in de lucht gevlogen was. Van daar te voet naar Turnhout en dan per tram naar Antwerpen; daar moesten wij al spoedig den kelder in, om reden dat er verschillende Duitsche bommenwerpers den tunnel kwamen bombardeeren. Zoodra wij de kans zagen, namen we den tram naar Schelle waar onze dépôt was. Zooals het gewoonlijk is: weerom een samenkomst van vroegere makkers, elkander de hand drukkend en over den oorlog sprekend, 't liedje van den dag. Daar eenige dagen "gelegen" te hebben, kregen wij bevel achteruit te trekken. Het was al wat de klok sloeg: achteruit. Doch viel ons dit niet nuchter op de maag, daar ons regiment bestond uit soldaten zonder wapens. Op den dag der overgave lagen wij in Leffinge. Om 4 uur 's morgens werden wij gewekt met de blijde tijding dat de Koning en zijn leger capituleerden. Ons eerste gedacht was: naar huis. Maar hoe? We bleven ginder met drie man van deze streek tot 's anderdaags, dan zouden wij het maar te voet aflappen. Zoo gezegd, zoo gedaan! 's Morgens vroeg trokken wij af ...gansch den dag gegaan ... 's avonds bij een boer in de schuur gaan slapen. Den volgenden dag vroeg op om maar spoedig 't huis te zijn. Gansch den dag gegaan totdat wij in Sleidinge aankwamen waar wij door den mof werden opgehouden en in een kerk werden opgesloten: "Gevangen man en naar Duitschland" zegde ik tegen mijn kameraden. Het weenen stond bij ons dichter dan het lachen. Na een half uur rust, moesten wij, in rang, per vier, en dan weer te voet naar Lokeren. Welk eene verschrikkelijke marsch van 's morgens zeven tot 's nachts een uur, immer verder, zonder eten noch drinken! Van daar naar Moerbeke-Waas, om dan op een kolenboot gestompt te worden. Zooals haringen in een kistje. Vooraleer op den boot te stappen, kregen we de kans vier brooden en eenige worsten te ratsen, om dat inwendig geknor te kalmeeren. Zoo werden er vier schepen vol gestompt met die arme stumpers die hun vaderland hadden verdedigd.

Drie dagen en drie nachten hebben wij daarop gezeten, met drinken uit Rijn en vermorzeld brood. Zwart als negers kwamen wij in Wezel, de eerste stad van dat groote Duitsche Rijk aan. Daar moesten wij den eersten nacht, met duizenden soldaten, onder den blooten hemel slapen en weerom de schrik voor de Tommies die hier kwamen bombardeeren. 's Anderendaags werden wij in beestenwagens gestoken om in het kamp van Goelitz te belanden. Hier vertoefden wij eene maand, bijna zonder eten. De twee eerste dagen had ik geen honger, zoo'n smerig eten, maar den derden dag vloog ik er al net in of het rijstap was. Het schoone in dit kamp was de W.C.: een diep kot gegraven en een paar houten er over zoo zaten de verdedigers in 't aanschijn der menschen. Na een volle maand bitter lijden in het kamp, moesten we den boer op. "Daar zal het toch beter zijn dan hier in het kamp" zegden wij tegen elkander. "Wij zullen er wel moeten werken maar beter eten zullen wij er ook krijgen". Weer gehoopt op beter. Met een dertigtal soldaten moesten wij per trein naar het dorp, Martin-Waldau in Neder-Silezie. 's Zondags werd een of meer soldaten bij zijn boer gebracht. Ik had het geluk, met mijn vriend Jaak, bij denzelfden boer te mogen werken. Eerst moesten die dertig soldaten, allen, in een zaal gaan slapen, achter slot en grendel. 's Morgens om 6 uur opstaan. Dan werden wij door twee Duitsche burgers, ieder naar zijn boer gebracht en 's avonds weer door die gasten afgehaald en zoo dag in dag uit. Onze slaapkamer was primitief: de vensters afgespannen met pindraad, de eene stroozak tegen den anderen, een of 2 emmers en overbevolkt met groote en kleine luizen. Het eerste dat we deden als we 's avonds binnenkwamen was de kleederen uitdoen en aan 't luizen vangen. Het ging tegen een op: wie

er het meeste kon knippen. Ik weet nog dat een soldaat op een avond 120 er had gevangen. Zoo was dat alle dagen. Op een Zondag werden wij naar boer Jans gebracht om te gaan werken. Zoodra wij daar kwamen, moesten wij zijn auto poetsen, daarna de paarden voederen en kuischen. We hadden al twee uren gewerkt eer we iets te verorberen kregen. Ik zegde al seffens tegen Jaak: "Ik denk dat wij weer een beest getroffen hebben". Zooals het wel waar was ook. 's Morgens kregen wij een schepsel botermelk zonder suiker en zonder zout en drie ongeschilde patatten. Volgens gewoonten gaat de knecht bij den nieuwen boer alles eens afzien; alles ging goed totdat wij in het kiekenhok kwamen, daar werden we spoedig uit verdreven uit schrik voor de eieren, maar die hebben wij er nog al verschillende getikt. Zulke slechte boeren zitten hier uren in den ronde niet: nooit genoeg werken, weinig en slecht eten. Zoo hebben wij daar zes maanden doorgebracht. Toen moesten we daar vertrekken en werden we terug naar het kamp gezonden. Voor hoelang? Daar wederom 6 weken bitter lijden, kwam er tijding dat wij moesten inpakken. Waarheen? Een ganschen dag lieten die moffen ons in de bitterste koude buiten staan, tot dat wij tegen den avond, allemaal in rangen van vier, het kamp moesten verlaten. Het ging naar den trein. Beter gezegd: met 50 man in een beestenwagen, doch niemand wist waarheen. Zoo hebben wij, twee dagen en twee nachten, in den trein gezeten, half bevroren van de koude. Den laatsten morgen hoorden wij in een station dat er Vlaamsch gesproken werd; dadelijk werd er gevraagd waar we ons bevonden; het antwoord was uitstekend. De moed begon bij ons steeds te verhoogen zoodat er al een enkele begon te zingen ondanks de bittere koude. Tegen den avond kwamen we eindelijk te Antwerpen aan, waar een zee van volk ons verwelkomde. Van daar nam ieder den tram naar zijn streek om zoo spoedig mogelijk tehuis te zijn. Het is alzoo dat ik na 8 maanden lijden op 10 Januari om elf uur 's nachts thuis gekomen ben, waar ze mij al zoolang met ongeduld verwacht hebben.

21. De oorlogsburgemeester (Frans Willemse)

Toen deze wreede wereldoorlog begon, was ondergeteekende, Schepen in den gemeenteraad te Poppel, doch toen de Deutsche verordening in 1941 de zestigjarige gemeente-ambtenaren afdankten, was hij, normaal, de aangewezen persoon en door de Belgische Overheid verplicht op te schuiven en den burgemeesterszetel tijdelijk in te nemen. Overzware taak! Zoo schrijft deze dd. burgemeester in zijn verklaring: "Staatszin en burgerzin hebben mij geleid; noch vleierij noch tegenwerking zouden mij wederhouden. Ik had eene zware taak te vervullen. Ik was een onpartijdige, nergens aangesloten, heel simpel, een landbouwer. Zooveel te moeilijker was het voor mij. Veel werk kreeg ik te verduren met al die opeischingen van vleesch, granen, aardappelen, fietsen, werktuigen, paarden en zelfs van jonge mannen. Het was voor mij eene zoo moeilijke zaak om reden dat ik een "Witte" was. Ik was van dien kant zeer sterk en zoo maakten andersdenkenden het mij moeilijker. Om te beginnen was daar de woningnood, de bedeling der velobanden, de vleeschlevering. Ik had steeds het grootste medelijden met de kleine boeren. De leveringen van rogge en tarwe hebben mij veel werk gevraagd: dat ging in 41-42 per hectare hetzelfde gewicht, en dat was verkeerd om reden dat er bij ons een groot verschil in de gronden bestaat. Toen heb ik eene Landbouwcommissie gesticht en met die mannen heel de gemeente, honderde akkers overschreden en eene eerlijke schatting gedaan. En dat was met de aardappelen hetzelfde, doch nog veel erger.

In 1943 was het zoo erg dat men dagelijks controle en huiszoeking kreeg en van de boeren die met hun gewicht achter bleven, haalden de Duitschers eenigen, in eene gemeente van het Arrondissement, op en werden opgesloten in het gevang. Van onze gemeente Poppel werden er ook twee opgesloten, maar daar ik met die zaak niet akkoord ging, geen dag later of ik was reeds te Mechelen op de Aardappelcentrale en zegde dat onze gemeente al goed geleverd had. Daarop vroegen ze dat onze gemeente nog eenige honderden kilos zou leveren als losprijs van de twee opgeslotenen. Toen had ik gauw een paar honderd kilogram verstuurd en een dag later waren onze boerkens vrij. Ook in 1943 hebben onze boeren veel schrik en angst uitgestaan ter oorzaak van die groote boeten en straffen die thuis gestuurd werden: het was omtrent een millioen. De teeltplannen van de gestrafte boerkens werden medegenomen naar Antwerpen bij de Ortskommandantur en daar uitleg gedaan. Die uitleg had wel 2 uren geduurd want er waren 53 gestraften, en op het laatste had ik ze allen vrij van de boeten. En nog erger was voor mij de tewerkstelling naar Duitschland. Dat heeft veel werk en last gevraagd, te veel om te melden. Dat was maar naar Turnhout en dan weer naar Antwerpen, van dag tot dag, en ik haalde eer van mijn werk. En dan die goede, behulpzame secretaris die mij zoo hielp. Dat was voor mij een groot genoegen, want anders had ik het niet te boven gekomen. Dat was altijd maar: "Frans, daar is wederom een kans, als ge durft, er is wederom een jongeling verrast en zit in de Begijnenstraat". De secretaris wederom een valsch teeltplan gereed gemaakt, als Frans maar durft echt verklaren! Maar Frans durft altijd: het was zelfs meer dan een keer gebeurd dat op het Bevolkingsregister, een broeder van den opgeëischte, dood werd verklaard, en dan daarmede naar Antwerpen.

Het is mij altijd gelukt de jongemannen los te krijgen uit de Begijnenstraat te Antwerpen. En dan de Arbeidscentrale te Turnhout. Ook geen kleinigheid! Doch wij mogen fier zijn eene gemeente te bewonen, waar zoo weinig, bijna geen enkel, in Duitschland of in andere vreemde landen moesten werken. De eenigste gemeente uit het Arrondissement Turnhout. Ook in 1943 hebben zij onze landbouwers hard gedwongen hout aan te voeren. Groote boeren en kleine boeren, ieder die een paard had, moesten mastenhout aanvoeren voor een zeer klein

dagloon en werden gedwongen anders hun paard af te geven. Het jaar 1944 was ook zwaar aan gebeurtenissen. In 't begin van 't jaar werden de Duitschers alle dagen lastiger: zij werden op alle fronten teruggedrongen. Wij hadden vele Duitse inkwartieringen. Bij mij verbleven herhaaldelijk ondergrondschen en parachutisten. Begin October is voor mij zeer zwaar geweest: paarden en wagens die zij bemachten konden, werden medegenomen. Maar met den terugtocht van de Duitschers was het voor mij onverdraaglijk geworden: wij sloten het gemeentehuis. Het was immers maar om fietsen, dan weer om paarden en wagens. Er ging geen minuut voorbij of ik was met schrik en onrust, dag of nacht. Dan was het weer: "Daar is een tram met schietvoorraad die afgedragen moet worden. Frans, jongen, gauw weg want de Duitschers zijn wederom op ronde; zij moeten paarden en voerlieden hebben." Frans wederom de velden in en dat was zoo maar dag en nacht, en als ik dan wederom met schrik tehuis was, moest ik een weinig eten met onrust en dan zei de vrouw: "Frans, daar zijn wederom twee Duitschers aan de voordeur, rap weg." Frans, wederom de velden in. Dat heeft ongeveer 3 à 4 weken geduurd: altijd, dag en nacht, verborgen moeten blijven. Toen kwam de bevrijding en ook het einde van mijn zwaar oorlogsambt.

22. Het gemeentesecretariaat tijdens het zware oorlogsgebeuren (Jos Verheyen)

Phase D was opgeroepen en daarmee waren er 70 jongens onzer gemeente gemobiliseerd. Plakbrieven werden uitgehangen: ieder soldaat tusschen 17 en 35 jaar; en zoo vertrokken er nog een veertigtal. Keuring te Turnhout op 9 Mei 1940 voor de klas van 1941. Er diende enkel gewerkt voor de oorlogsinspanning. De zegels kwamen toe. De wegen versperd, boomen omgezaagd, burgerwacht ingesteld, zandzakken gevuld, kunstschaten verborgen. Proeven van lichtdemping gedaan. Onderrichtingen, geheime dossiers, armbanden, mobilisatieboekjes werden toegestuurd en alles was dringend, zeer dringend. Wij hadden geen tijd tot nadenken. Om het uur nieuwe berichten. En toch! Op 11 Mei, na een bombardement van zeven Duitse vliegers op het dorp, was het één puinhoop van de kerk tot en met het gemeentehuis: geen pan meer op de daken, geen glas meer in de ramen. Toen moest ik reeds 6 overlijdens in den Burgerlijken Stand noteeren. Alles lag stil: 't dorp verlaten. Het leek wel of het einde van de wereld nakend was. Op 13 Mei moesten we verschijnen voor den nieuwen regeerder. 't Waren grijzen zooals we 22 jaar terug nog hadden gekend, maar ditmaal zonder pinhelm. Zij waren geen vreemden dus. Nieuwe onderrichtingen, nieuwe besluiten, nieuwe werkmethoden; maar alles in 't Duitsch. Het viel niet mee, doch men geraakt aan alles gewoon en onze leuze was: "A la guerre comme à la guerre". Het werk stond nu regelmatig onder controle van een Duitse bediende en hoe geruststellend dit ook wel lijken mag, was ik er toch niet erg mee geveleid. Gansch het Belgisch bestuur scheen wel ontredderd: ministers, gouverneurs, arrondissementscommissarissen waren gevlucht. Postcheckdienst! Wij waren aangewezen op geldleeningen. De bedienden, onderwijzers, enz. moesten door ons betaald worden. En dan de zegelbedeeling, de rantsoeneering! Dit alles vereischte een zware boekhouding. Verordeningen, paardenmonsterring, bewaking van 't telefoonnet, inlevering der wapens, telling der auto's en moto's, levering van granen, vleesch ... 't Was niet om bij te houden: 't gaf den indruk dat de Duitschers ons ook wilden motoriseeren!

Poppel werd die slechte gemeente. 'k Moest bij den Ortskommandant komen te Turnhout (Dr. Oppermann) op 't kasteel: "Zoo de gemeente niet beter leverde, zou hij mij buiten smijten of naar Duitschland sturen". We kregen ook inkwartiering van 160 soldaten met 180 paarden en wagens en dit in het dorp bij de burgers van Augustus 40 tot Maart 1941. De gemeente moest aan 't leveren: potten en pannen, dekens en lakens, honderde couverts en al het mogelijke gerief. Geen dag ging er voorbij of we kregen nieuwe orders; we waren het spel voort gewoon. De gestapo op bezoek! Fijn uitgestreken, glad geschoren, kwam hij mij voor of er iets vrouwelijks in zijn wezen lag. Zeer beleefd, voorkomend, boog hij licht naar mij toe ... en: "Mag ik U een sigaret aanbieden?" Hij wilde een grenspas voor Holland, kwam van Brussel, had familie in Tilburg, hij had vernomen dat dit langs Poppel gemakkelijk ging, dat er langs hier velen geholpen werden, en dat men hier wel iets meer durfde dan op een ander. Ik wees hem op de strenge Duitse onderrichtingen en wanneer men die volgde dat dan niemand hoefde bang te zijn. "Dienst is dienst, 'k kon spijtig genoeg Mijnheer niet helpen". 't Was diezelfde die acht dagen te voren J. Appels had opgepikt en naar Buchenwald verzonden. Ook Tirentijn, Claes, Lens en Bonbon, allen controleurs van de ravitaileering die te Poppel werkzaam waren, maar echte vaderlanders bleven, werden door denzelfden gestapoman van hun echtgenooten en kinderen weggerukt. Allen werden in Duitse folterkampen vermoord en stierven de heldendood na de grootste ontberingen te hebben doorstaan.

Diep buig ik voor deze helden, ook de gansche gemeente is aan deze jongens den diepsten eerbied verschuldigd. Slechts van controleur Claes vernamen we hoe deze aan zijn einde gekomen is. Goede vriend, ik zie U nog bij mij op het secretariaat, gij wist zoo smakelijk te vertellen over dien untersturmfuehrer. Wie zou toen hebben vermoed dat ze u zouden hebben opgeladen, vervoerd naar een concentratiekamp om van daar vervoerd te worden in een beestenwagen, gij van onder, plat op den wagen uitgestrekt en boven u nog 12 andere kameraden en zoo gansch den wagen vol, en dat ge zoo zoudt moeten omkomen ... gestikt. Gij waart de fiere zoon van een Belgisch kapitein. Om u treuren eene goede vrouw en uwe lieve kinderen die het zware leed te dragen hebben. De tijd ging verder ... De jongens der klassen 1920-1921 moesten naar Duitschland. Als wild werden zij opgejaagd. Zij kwamen om raad. Wij hebben er velen geholpen; zelfs het onmogelijke werd gedaan om toch te redden wat er te redden was: 'k ben zelfs zoover gegaan dat in een gezin van 6 kinderen ik er 4 deed verdwijnen uit de registers om den zoon te redden die reeds opgesloten was in de Begijnenstraat te Antwerpen om vervoerd te worden naar Duitschland. De jongen is thuis gekomen. En dan de onderduikers! Er waren vele onderduikers en 'k had veel geriskeerd en ik snakte naar het einde van den oorlog. Steeds werd ik nog lastig gevallen om valsche werkbewijzen, om legitiematiekaarten, valsche passen voor de onderduikers. Marcel neem het mij niet ten kwade: gij ook waart op 1 Augustus 1944 door de Duitsche SS en gestapo gezocht, gij hebt u toen gewrongen door het dak en u verstoppt in den appelboom terwijl de nazibeulen uw vader meesleurden; gij moest u verschuilen, maar uw valsche pas hadden ze mede. Toen heb ik ook geleden want ik was geen uur gerust.

Ook Dr. Aussems hield ik hier zonder wettig verblijf en of hij een vaderlander was daar zouden u de spionnen meer over kunnen vertellen. Ik kan u vertellen dat zijn schoonzoon, Minister van Steenberghe, te Londen was. Dat zegt u misschien iets? Wij zagen stilaan het einde van den oorlog naderen en toch duurde het lang, te lang, want ik leefde niet meer gerust en ook thuis woog de last zwaar na het afsterven van mijne onmisbare echtgenoot. De laatste maand legde ik alle werk stil: sloot mijn registers weg en verhuisde met mijn gezin naar de bosschen in de eenzaamheid en dook zelf ook onder. Doch we hadden geen geluk: ook dit gedeelte moest den laatsten dag ontruimen voor beschieting. Ik trok met mijn zeven kinderen naar mijn woning in 't dorp. Daar gingen we in den kelder. Op 4 October 1944 te elf uren in den voormiddag toen reeds de eerste gaten in den kerktoren waren geschoten, werd er bij mij op de deur gebonsd: Duitsche soldaten, 2 SS-mannen met de wapens schietens gereed, namen mij mede. Ik werd van mijne kinderen weggehaald waarmee ik alleen in den kelder zat en 'k moest binnen het half uur 5 fietsen bezorgen, zooniet werd ik neergeschoten en zoo er iets in 't dorp gebeurde zouden zij met mij negen anderen oogenblikkelijk neerkogelen en 't dorp in brand steken. 'k Heb mij driemaal op den grond gesmeten voor openspattende obussen en heb bij goede menschen de fietsen gekregen. Dit waren de laatste orders der Duitschers. 'k Vond mijne kinderen weenende terug in den kelder. Samen hebben we dan nog een uur gewacht, in gebed voor ons behoud, en toen hebben wij de eerste Engelschen ontmoet. Soldaten van den Polar-Bear, ik heb u de hand gedrukt en 'k heb geweend, tranen geweend, omdat gij de verlossing bracht!

23. De kabelwacht (Adriaan Dekkers)

Poppel, ons rustig gelegen grensdorp heeft ook geleden onder de gruwelen van den vijand. Reeds in 1940 bij den inval, viel de eerste ramp ons op 't lijf: ons gezin werd uiteengerukt, en na een 14-daagsche vlucht, uit Frankrijk weergekeerd, vond ik Gode zij dank, vrouw en kinderen behouden terug. Verder verliepen de oorlogsjaren in troebele omstandigheden die ten zeerste verergerden toen in 1943 wij verplicht werden het werk in Holland neer te leggen om in Duitschland te gaan werken. Alle pogingen tot vrijstelling bleven vruchteloos: ik was dus voortvluchtig en bleef het gedurende twee jaren. Ondertusschen was de groote kabel gelegd die op een kleinen meter diepte door den grond loopt en de lijn vormt Holland-België-Frankrijk. Deze kabel passeert ons dorp langs de baan: Tilburg-Turnhout. Deze kabel werd op Duitsch bevel door burgers aangelegd; op regelmatige afstanden werd een put geruimen tijd open gelaten om er, mijns dunkens, de verbindingswerken te verrichten. De volksmond nochtans beweerde dat deze putten werden gevuld met springstoffen en daar er ook juist zich een put bevond op den Boulevard, zoo beweerden de menschen dat moest ooit de Duitscher gaan loopen, heel de Boulevard alsdan in de lucht zou vliegen. Zooals op meerdere plaatsen het geval was, verrichtte de Witte Brigade hier in den omtrek reusachtig werk: in de omgeving van Tilburg werd deze kabel menigmaal doorgeknipt en de bevolking die er de wacht moest optrekken had het hard te verduren. Allerlei geruchten deden de ronde, doch niets deed vermoeden dat het hier zoo'n vaart zou nemen. Ik had mij nochtans misrekend: zekeren herfstavond van mijn werk weergekeerd, merkte ik al dadelijk dat er iets ernstigs aan de hand was; de Witten hadden den kabel doorsneden en het bevel werd afgekondigd dat er elken nacht 20 personen de wacht moesten optrekken om hem te bewaken. De straf die op de gemeente werd gedrukt zou er de ergste gevolgen van dragen indien zulks zich nog voordeed. Er moest op dit oogenblik dus, zonder meer, den mof in de hand worden gewerkt. Het wacht-op-trekken vond ik minder belangrijk: dit was immers voor de jongeren, zoo dacht ik, en toch had ik een zekere vrees daar ik overtuigd was dat er onder de wachters vele Witten waren die zich door den mof niet om den tuin lieten leiden. Slapeloos bracht ik de twee eerste nachten door die nochtans kalm en rustig verliepen. Den volgenden morgen werd er op de deur geklopt, een bode trad binnen zeggende: "Dezen nacht te 12 uur, kabelwacht aan paal 12-13", gaf dan een briefje en vertrok. Ik huiverde van schrik. Wat! ik! Voortvluchtige, zonder papieren en de wacht optrekken!? Sabotage! Controle! Dit deed mijn hart sidderen. Aarzelend verliep de dag. Ik begaf mij vroeg te bed om te 12 uur op post te zijn.

Het was 11.30 uur toen ik ontwaakte. Het weder was guur, pikdonker en doodstil. Bevend van schrik begaf ik mij naar mijn post in de richting van Weelde: passeerde de kerk en groette in stilte. Enkele passen verder hoorde ik voetstappen en eene brutale stem riep: Halt! Halt! Wie daar! Ik schrok doch riep kordaat: "Kabelwacht". Ik toonde alsdan mijn briefje en vervolgde mijn weg. Na een kilometer afstand te hebben afgelegd, werd ik gerust gesteld: zekeren vriend Frans die van de wacht huiswaarts keerde en te kennen gaf dat mijn maat Jan reeds met ongeduld stond te wachten. Opgebeurd wenschte ik Frans goeden nacht en versnelde mijnen weg. Het was inderdaad alzo! Jan kwam mij reeds tegemoet. Hier werd alle lief en leed uiteengezet: het was immers een oud-schoolkameraad en dit gaf stof om veel te praten. Wij wandelden dan in druk gesprek terug in de richting Poppel en op wacht houden werd niet veel meer gedacht ... Plots hielden wij stil, wij hoorden voetstappen en gesprek. Nogmaals stil geluisterd stelden wij ons gerust: het moesten ongetwijfeld de wachters zijn die den vorigen kilometerpaal bewaakten. Wij waren nieuwsgierig wie het zouden zijn en gingen op hen aan. Bij elkaar genomen merkten wij aanstonds dat het Fons en Jefke waren. Fons een kerel, van

alle markten thuis en Jefke, een oud-soldaat waarmede ik gediend had. Onder het rooken van een cigaret werd hier heel wat uiteengedaan: Jefke vroeg zich af wat er zou gebeuren moesten ze op dit oogenblik sabotage plegen; mijn maat Jan gaf geen antwoord dat hij er zijn hand niet om verdraaide, want al zie ik dat ze aan den gang gaan dan ga ik er nog niet op af. Jan was dus een geruste ziel en ik bedank nogmaals de overheid die mij zulken maat gaf. Nu viel Fons in de rede: hij vroeg of dit spelletje lang zou duren en merkte op dat er een groot verschil bestond in 't aanduiden der personen met de wacht gelast. Zoo ging ons gesprek: er kwam een beetje bloeddruk bij en we geraakten niet uitgepraat. Wij hadden, elk met zijn maat, nog eens op en neer gewandeld en zijn dan in den vroegen morgen, te 6 uur, huiswaarts gekeerd.

24. De ondervinding van een politiek gevangene (Yvonne Abeele)

Het was November 1940. Reeds enkele maanden werden we door den vijand verdrukt. Stilaan kwamen krijgsgevangenen, Belgen en Franschen, die uit de kampen waren ontsnapt. Afgetrokken en vermagerd zagen zij er uit, ook erg vermoeid. De meesten legden grote afstanden te voet af zoodat ze erg gewond waren aan de voeten. Met dit alles te zien en daar mijn man in 1914-18, op dezelfde wijze uit Duitschland ontsnapte, kwam het dat ik groote belangstelling voelde voor deze arme sukkelaars, en nam het besluit hen te helpen, overal waar ik kon, ook op gevaar van mijn eigen leven. In 't begin vlotte alles goed, zoodat er zich geen moeilijkheden voordeden. Intusschen vlogen de bommenwerpers van de R.A.F. regelmatig naar het vijandige Duitschland om er allerhande doelen te bestoken, zoodat ook de piloten, die in de omgeving door den vijand getroffen werden, of een noodlandig moesten maken, bij mij aanklopten. 't Was daarmee dat ik in verbinding kwam met de Hollandsche Organisatie en me nadien bij de Belgische aansloot. Doch nu zou het niet lang meer duren: talrijk waren de leden van het Verzet maar nog talrijker waren de Gestapo's, feldgendarmen en hun gemeene handlangers die alles in 't werk stellen, om zooveel mogelijk geheime werken en diensten op te lichten. Zoo kwam het dat ik door verraad werd gevangen genomen. Het was den 9e maart 1944. 's Morgens al heel vroeg moest ik me in den auto van de G.F.P. begeven; 't was voor het helpen van geallieerde piloten dan werd ik eerst naar Turnhout overgebracht en in een onderaardsche cel opgesloten, daarna werd ik naar Antwerpen gevoerd, naar de Belgielei.

Gedurende het streng verhoor welke er plaats had, hield ik me dom, en zoo heb ik niemand verraden. Weer moest ik verder vervoerd worden, nu naar de Begijnenstraat waar ik 2 maanden moest blijven, tot op 2 Mei. Ik zat er opgesloten, eerst in een cel alleen. Dat zou 3 à 4 weken duren. Nadien kwam ik in cellen met meerdere vrouwen. Meermalen werd ik in een kruisverhoor gesteld en niettegenstaande de bedreigingen en mishandelingen die ik daar te verduren had, heb ik volgehouden en niemand verraden. Maar toch kwam de straf: ik werd veroordeeld op de Luftwaffe tot 3 jaar dwangarbeid. Toen sprak een Duitse advocaat: "Ziet ge den toestand dezer vrouw" (dom). Zoo werd ik dan naar St.Gilles te Brussel overgebracht. Wanneer ik veroordeeld werd, waren wij met 6 personen waaronder 4 vrouwen, allen voor dezelfde zaak en hetzelfde werk, dat we hadden verricht. Als ik u schrijf over het leven in de cel, voel ik me telkens benauwd als ik aan die benarde dagen terugdenk. In St.Gilles waren we met 4 in een cel, later met 5 vrouwen en 4 strooizakken. Ons eten bestond gewoonlijk uit droog brood, soep en pap die we motocyclette-pap noemden. Werken mochten we er niets: wij moesten ons den heelen dag vervelen. Het daglicht zagen wij op schaarsche wijze. Alleen het botsen van de moffenhielen, het rammelen van sleutels en het kretsen van oude grendels drong tot ons door. Regelmatig kregen we nog wat scheldwoorden te hooren, maar voor ons was het zwijgen verplicht. Een keer per dag, als wij niet gestraft waren, mochten we buiten, 10 minuten lang; wij moesten gaan op afstand van 3 meter van elkaar. Zoo ontmoette ik mijne vriendin, met wie ik persoonlijk gewerkt had; ze poogde me iets te doen verstaan, maar aan het scherpe controleoog van de bewakers kon ze niet ontsnappen en werd ze verwezen tot de donkere cel. Nogmaals zou ze van cel moeten veranderen en kwam juist nevens mij. Wat geluk! Na de wandelingen konden wij telkens terug naar de koude, maffe cellen waar de eentonigheid van ons verdruchte leven verder ging, afgezonderd van de wereld. Zwijgen moesten we, maar, elkander verstaan en begrijpen konden ze ons niet beletten. Onze oogen spraken soms boekdeelen; er werd op muren geschreven en tusschen de celmuren met Morseteekens geklopt en gesproken zoodat de gevangenen toch altijd in verbinding waren.

Hoe de toestand in de buitenwereld was, kwamen wij te weten door de geheime telefoon en dat er iets zou gebeuren, zagen we wel aan de bewakers: ze waren zoo bang en zenuwachtig dat ze het uittierden in boosheid en brutaliteit. Begin September was het alarm: we moesten ons vaardig maken en ons zaken meenemen. Op het binnenplein gekomen, werden we, na een wachttijd van eenige uren, in camions geduwd, opeengeperst als visschen. Het waarheen lag nu op ieders mond. Aan den trein gekomen, moesten we niet meer vragen: "waarheen?" Het was nu recht naar Duitschland. "Instappen" brulden de Duitschers en we werden met wapens bedreigd.

In de dierenwagens van den trein was juist hetzelfde spel als in de camions: opeengepakt als om te stikken; er waren er reeds die begaven: uitgehongerd en ziek. De trein vertrok. Zouden we nog ooit ons duurbaar Vaderland, waarvoor we hadden gestaan in de rijen van het verzet, terugzien? In den volgenden nacht werd de trein gesaboteerd door den machinist en den stoker van den trein zelf. Zij waren leden van den weerstand. Nu was de verlossing in 't zicht: 's anderendaags in den namiddag kwamen we terug te Brussel in de Midi waar we waren ingestapt in den vreeselijken trein, maar nu waren het leden van de Witte Brigade en van het Rood-kruis van België. Vrij! We waren vrij! Dan eerst beseft men de ware beteekenis van dit woordje! Gaan en zien wat wij wilden, voortgaan en blijven staan, zelfs spreken als het ons beliefd na zoolang onder het brutale commando der Duitschers gebukt te hebben. De Verbondenen rukten snel op; rond 5 uur zagen we de eerste tanks komen aanrijden. Leve België! Leve de Verbondenen klonk het nu. We waren nu voor goed ontrukkt aan de klauwen van den dwingeland, die voor de tweede maal ons vrije België kwam vertrappen, ons tweemaal 4 jaar vrijheid ontnam en de Belgen, zooveel mogelijk, deed tergen. Dan bleef ik nog eenige weken te Brussel en te Antwerpen daar het hier in Poppel nog niet vrij was. Op 7 October dan zou ik de familie en vrienden terugzien, voor goed nu. Moge de offers welke ik heb gebracht, niet vruchteloos zijn want geen pen kan beschrijven wat er is geleden voor de vrijheid van ons Vaderland. Leve België!

25. De bevrijding is daar! (Frans Slegers)

Vrijdag 1 September 1944! Rek! Tek!Tek! Kijk eens hoe laag die vliegers over den weg scheren! Het zijn geallieerden die de terugtrekkende Duitschers bestoken. Aan de Heihuiskens krijgt de autobus van Tilburg haar deel: verscheidene gekwetsten; ze rijdt niet meer: te gevaarlijk. De scholen, pas een halven dag geopend, worden opnieuw gesloten. 's Zondags klinkt het door de Engelsche radio: Namen en Brussel zijn bevrijd en de geallieerden rukken op naar Antwerpen! Van uit Arendonk sijpelen ontstellende berichten door van Deutsche gruwelen aan de grens en 's Maandags 's morgens, hangt aan de melkerij het laconische bericht van den weerstand: werkzaamheden neerleggen! De bevrijding nadert ... Over den weg snorren dichte rijen auto's met het Herrenvolk in de richting van de Heimat. In alle haast worden pakjes gemaakt, spaarboekjes ergen in den grond gestopt, polissen van de verzekering tegen brand op zak gestoken en den boer opgevlucht, een eind van de groote baan want ge kunt nooit weten met die terugtrekkende Duitschers. 's Nachts geweldige ontploffingen: de Duitschers laten het vliegveld van Gilze-Rijen springen. "Morgen zien we toch wel Engelsche" klappertandt Nelis tegen Fons in het midden van den nacht, als ze, opgeschrikt door het lawaai, even buiten staan. Maar 's anderendaags is het ijselijk stil. Geen Engelschen, maar ook geen Duitschers meer. Ja toch, ginder nog een paar te voet. Waar moeten die naartoe? We zitten toch ingesloten? Want Breda is al bevrijd en Rotterdam bijna! Of leven wij misschien in niemandsland?

Neen, we zitten nog met de moffen! Blijkbaar eerst verward, evenals wij, door de valsche berichten over Breda, hebben ze zich, na eenige dagen herpakt en gaat het terug naar het front, in Geel, zegt men: met auto's, vrachtwagens, karren en paarden, kruiwagens, fietsen en trotinetten, ja, met alles dat maar bolt en een ransel dragen kan. Dagen lang trekt de Hermann-Göringdivisie...Werken wordt er niet meer gedaan. Paarden zijn er niet meer. De fietsen zijn al lang door de kameraden meegenomen. De mannen slenteren rond door de velden, of houden hier en daar een praatje. Voor den honderdsten keer vertellen ze hetzelfde: "Haben sie nicht zu arbeiten?" vraagt wel eens een jaloersche Frits. Op 't Hollandsch Bedaf is er echter nog electriciteit. Wij gaans eens luisteren ... "Geallieerde tanks stroomen Turnhout binnen" aldus Londen op 24 September. Fluisterend wordt het voortverteld: "Ze komen! Ze naderen! Eer 't weer Zondag is zullen ze er wel zijn!" Duitschers die van 't front komen vertellen in vertrouwen van hevige gevechten in Postel en in Reusel. Er wordt weer jacht gemaakt op wagens en paarden want er moet munitie vervoerd worden. Een heelen tram, midden in 't dorp, moet men lossen. Het wordt een koortsig gaan en komen van soldaten, SS en andere. Op Zondag 1 October begint weer de jacht op de weerbare mannen. Putten en loopgraven moeten gemaakt worden. Met de spade op den schouder marcheeren er naar " 't Schaaien!", wantrouwend van uit de beemden nagegluurd door degenen die tijdig het hazenpad gekozen hadden. Er wordt bedreigd met huizen in brand steken ... En 's anderen daags opnieuw, door de Hegge, 't Kruiphol, de Pylakker ... En als ze Dinsdagmorgen weer op een troepje bijeen staan aan de Pastorij komt plots het bericht: "Terug naar huis!: Tommie komt!" Zou 't waar zijn? Ver kan hij in ieder geval niet meer zijn. Gisteren brandde het op verschillende plaatsen in de richting van Baerle en Engelsche vliegtuigen cirkelden voortdurend over de omgeving ... De Weeldsche steenweg moet ontruimen. "Binnen eine Stunde. Essen mit nehmen". Het was te verwachten en toch klinkt het als een donderslag! Binnen een uur! Dat is dus om 9 uur. Niemand heeft nog goesting om te eten: zwart roggebrood met erzatskoffie. En weldra trekken ze over den weg: een zieke vrouw, steunend op den arm van hulpvaardige burens, sleurend met pakken, dekens op den rug, door den neersijpelenden regen. Waar naartoe? Ze

weten het zelf niet. Voorloopig maar van de groote baan weg en dan maar op "goed valle het uit" naar Aerle of Overbroek. Zoo ver van t' dorp en den weg gebeurt toch niets! Op de Kleine Vond langs de Kooipad staan kanonnen. Soldaten graven zich in. Hier en daar uit het venster van een verdieping grijnst een mitrailleur. Gaat het dan toch ernst worden en gaat er toch nog gevochten worden in Poppel?

Gedurende den voormiddag blijft alles kalm. Het weder wordt iets beter. De miezerige regen heeft opgehouden te vallen. Maar de lucht blijft betrokken. Van uit het karhuis bespieden we de bewegingen van enkele Duitschers: een paar in de loopgraven; een langs den gevel van een huis ... sluipend. Plots geratel van een machinegeweer. Het neemt toe. Komt opzetten als een hevige regenvlaag. We vluchten haastig in den schuilkelder. Het schijnt vlak bij te zijn. Kogels kletteren tegen den gevel. Zijn ze daar? Zullen we nu seffens kakhi zien in plaats van feldgrau? Een gansch uur duurt het, dan neemt het af, ineens is het stil... De stoutsten wagen zich na enkelen tijd buiten. Niets te zien. Een angstige stilte hangt in de lucht. Haastig wordt de kachel aangemaakt en die goesting hebben drinken koffie. 't Doet deugd in die koude! Ineens beginnen de kanonnen te donderen. Iedereen zoekt dekking in schuilkelder of stal. Het gedreun neemt toe; de losbrandingen volgen elkaar sneller op, zonder tusschenpoozen. De projectielen suizen over ons. Naar Weelde? Of waar naartoe? Hoor! Schieten de anderen niet terug? Ik weet het niet. Het is een gekraak zonder ophouden. Toch komt er een pauze. Worden ze moe? We gaan eens piepen!... Werkelijk, de anderen schieten terug. Ze zijn in de nabijheid want we zien de uitwerkselen van hun geschut: een groot gat in den kerktoren, openingen in verschillende daken. En hier korter bij ons: de hoogspanning stuk en een paal van de elektrische leiding middendoor. Nog dichterbij: twee dakpannen aan stukken en een vensterruit uit: dat is al oorlogsschade.

En dan begint het opnieuw, een gedonder, zonder ophouden, geheel den donkeren nacht door. Met de morgenklaarte keert ook de rust weer. We wagen ons een eind buiten: een beklemmende stilte. Precies of de lucht electrisch geladen is of er een geweldige storm dreigt die elk oogenblik kan losbarsten. Een gerammel op den steenweg; het houdt stil. Voorzichtige gestalten sluipen over den Kooipad, dekking zoekend tegen achterbouwen en strooimijten. Zouden het ...? Ja! 't zijn Engelschen! Kijk maar hoe voorzichtig ze zijn en hoe eigenaardig ze doen. We willen binnenloopen en de anderen het blijde nieuws verkonden, maar ... Pang! ...Pang!...Lichamen vallen; tanks rammelen terug naar Weelde en langs den Kooipad walmt een dichten rook op. Hout en strooimijten staan in brand! Of is het iets anders? En dan begint het weer: het venijnig gefluit door de lucht, het knallend klappen van ontploffende obussen, het kraken van splinterend houtwerk, het gekletter van vallende pannen en het rinkelen van glaswerk. De verraste patrouille heeft blijkbaar de artillerie verwittigd dat Poppel nog niet zuiver is. De Duitschers antwoorden niet meer. Gedurende de nanacht zijn de kanonnen spoorloos verdwenen. Nu en dan komt er een oogenblik rust, voldoende om het slagveld eens te overschouwen. Meer en meer gehavende huizen. De toren heeft zwaar geleden. We kunnen er dwars doorheen kijken. Rond een uur in den namiddag bezwijkt hij en stort naar beneden ... Het geschut vermindert, houdt op ...

In de verte gedommel alsof men met zware tractoren aan 't ploegen is. Het geronk komt dichterbij. Nelis waagt zijn kop eens buiten: "Tanks" schreeuwt hij naar binnen. Engelschen! Ginder langs 't kruiphof! Kop terug binnen; 't kan nog gevaarlijk worden. Maar in den schuilkelder begint men zich op te winden. Is 't einde dan toch nabij, komen ze toch eens onze bevrijders! Het gebrom is vlakbij ... Scherpe benzineruik. De spanning wordt grooter ... De grond davert ... Geritsel in de haag ... Twee lange kakhibeenen verschijnen voor den ingang van den schuilkelder. We roepen: "Daar zijn ze!" We springen buiten en daar staat hij voor

ons: een Tommy! Een prachtkerel! Een lachend gezicht onder de omgekeerde telloor; het geweer in de hand: "Good day!" klinkt het en zijn hand ligt in de onze. Hij is de eerste van over zee. Sprakeloos staan we daar; we weten niet wat zeggen, neen, kunnen niets zeggen. Zooveel gedachten flitsen ons door den geest. We zijn bevrijd! Geen Duitschers meer! We zijn vrij! Als een nare droom zal het voorbij zijn: honger en kou, onrust, onzekerheid, gestapo, dwingelandij! Vrijheid! Kijk daar zijn er nog ..., en nog ... en nog!... En dat zijn tanks. Hé wat gek machientje komt daar aangepuift? Ah! noemt men dat een jeep! Op een ommezien staat heel de werf vol Tommy's. In dichte rijen komen ze aangedrumd, achter de tanks, uit het Kruiphof, door heggen en kanten, over grachten en platgereden prikkeldraad, door beetenvelden en weiden. Worden ze daarachter ergens uit den grond gestampt? Het is ongeveer 2.30 uur. De bevelhebber wenkt de eerste aangekomenen rukken verder op, achter de tanks, den Dijk in... "Zoem! Bom! Krak!..." Wat is dat? Al de Tommy's laten zich vallen. "Boches" fluisteren ze. Hoor, weer een! Krak! Een perenboom knapt af! Oei! De Duitschers hebben hun kanonnen op de Kleinen Vond gericht. Ze spuwen dood en vernieling. God is 't dan nog niet gedaan? Boem! Weer een! ... het schop omver! Hals over kop tuimelen we den schuilkamer in, vol angst en schrik. En wij die meenden dat 't gedaan was ... Als het eindelijk ophoudt begint het al donker te worden. De aanstee staat vol trechters van ingeslagen obussen. Het huis van onzen buurman heeft verschillende voltreffers gehad. Doch gelukkig zijn er geen dooden. Achter den tuin is 't een geweldig druk verkeer, van de Hegge naar den Dijk en omgekeerd: tanks en jeeps naar den Dijk; roode-kruiswagens in beide richtingen. Een roode gloed stijgt omhoog. Brand in 't dorp! Daar ook! Ginder nog op een plaats! Spookachtige schimmen loopen heen en weer in het duister. Nu begint de omgeving te gelijken op het beeld dat we ons altijd gevormd hebben over den oorlog. Brandende huizen! Vluchtende menschen! Bulderende kanonnen! Soldaten die vallen op het slagveld! Roode-kruiswagens en tanks aan den eenen kant, moord en brand, aan den anderen kant, hulp aan de lijdende slachtoffers. 't Ergste zal wel voorbij zijn. Ze zullen al wel in Tilburg zitten! Zoo breekt Wies plots de stilte. Vluchtelingen uit den Ovelaer komen aan. De Duitschers beschieten nu die plaats. Zoojuist werd nog een soldaat gedood, weet Liza. Ze zijn zich volop aan 't ingraven! Aan 't ingraven? Zitten ze dan nog niet in Goirle? Zwijgend zoekt ieder zich een plaatsje voor den nacht in den schuilkamer of elders. We zijn bevrijd, hier in 't dorp tenminste. Maar verderop? Het kanongebulder begint weer. Het snelle Engelsche gekletter, het trage doffe Deutsche gebrom. We zijn bevrijd. Maar anders dan wij ons de bevrijding hadden voorgesteld. En hoe zal het in 't dorp gesteld zijn? Maar kom! Morgen rukken ze verder op. Dan vieren we feest, juichen onze bevrijders toe en steken de vlaggen uit. Alle leed zal dan vergeten zijn ... Als we trachten in te dutten brengen de kanonnen ons weer tot de werkelijkheid terug ... Morgen zal 't echter voorbij zijn.

26. De bevrijding van Bedaf (Maria Verwimp)

Dat de bevrijding komen zou wisten wij allen, maar dat wij, hier op dezen stillen hoek, wat zouden beleven, dat hadden we nooit gedacht. Dagen op voorhand hoorden we het kanongebulder en het naderde immer dichter. We zagen de Mustangs en de Spitfires laag over bosschen en wegen vliegen. De laatste Duitschers, die nog konden vertrekken, maakten zich, groen gecamoufleerd en dol van schrik, zoo vlug mogelijk, uit de voeten: eerst langs de groote baan, maar later werden ook minder belangrijke wegen gebruikt zooals den Bedafschen weg. Indien we niet zoo ernstig van hunne nederlaag waren bewust dan hadden we zeker gedacht dat we krankzinnigen voor ons hadden. Kinderwagens, fietsen met en zonder banden, triporteurs, kleine wagens waarmee de kinderen zich zoo goed vermaakten, namen ze met zich mee op hun aftocht die ging langs Bedaf naar Baerle-Nassau en Alphen. Kort maar hard klonken de bevelen. Allen waren we met grooten angst bevangen daar vele paarden verborgen stonden in de "Oude Lokken" midden in de bosschen om te ontkomen aan de ontvoering welke reeds aan velen eenige dagen te voren was te beurt gevallen. Daarom waren ze verstopt in ver afgelegen weiden. Zoo werd het 3 October. Een honderdtal Duitschers en vele Russische krijgsgevangenen verbleven nog op het kasteel in de Schrieken. Zij hadden nog juist op het nippertje, langs de wegen, kleine loopgraven aangelegd. Dat voorspelde het ergste. Rond 10 uur moesten de achterste hoeven van Bedaf, op Belgisch grondgebied, ontruimd worden. Te 11.45 uur zouden de anderen volgen, die wat dichter bij het dorp gelegen zijn. Met eenige pakken en dekens zagen we de bevolking vluchten. De eene hier, de andere weer elders, misschien den dood te gemoet! Er mocht niet te veel worden meegenomen, snauwde een officier ons toe, voor de soldaten moest er ook wat blijven. Daarmee konden we gaan, verjaagd tot 3 kilometer van huis, door niets ontziende vijanden. Intusschen naderden onze bevrijders, wier komst zoo vurig verlangd werd. Op sommige plaatsen zagen we vage wit-gele vlekken aan den gezichteinder: daar was reeds brand uitgebroken. Men hoorde nu duidelijk het knetteren van machiegeweren; wat zou de nacht ons brengen? Bijna niemand sliep; vurige gebeden werden van uit schuilgrachten en kelders ten hemel gestuurd. We waren een volk in nood. Eindelijk toch brak de morgen aan, maar nog waren de bevrijders er niet. De mannen mochten zich niet op straat begeven en zeker niet in het verboden gebied waar zich de grijze arenden nestelden voor een aanval. Schuw liepen de soldaten heen en weer om den minsten onraad te bespieden. Op de daken werden eenige dakpannen verwijderd en de loop van een machiegeweer grijsde er door en daarachter een paar vijandige oogen die haat en wraak verrieden. De spanning had zijn toppunt bereikt.

Het was namiddag op 4 October. Van op een tamelijk grooten afstand konden de bewoners een oog in 't zeil houden. 't Werd 5 uur, dan steeg er van uit een boerderij een rookwolk de hoogte in, doch er was geen hulp te bieden: de bommen vielen in de nabijheid. Een uur later nog steeds dezelfde rookwolk. Als het daar nu maar bij bleef! Maar neen! Rond 6 uur vatte alles vuur: 4 boerderijen ineens met daarbij nog vele graanmijten die in de velden stonden. 't Leek een ware vuurzee. Het begon al vroeg donker te worden en om 7 uur moest eenieder binnen zijn. Daar stonden de menschen nu, zwaar beproefd, ver van huis en zonder woning. De vlammen waren gezakt: het was nog smeulend vuur, wat overbleef van de eens zoo rustige boerderijen. Hoe ze in brand zijn geraakt is en blijft voor ons een vraag. Misschien door de Duitschers aangestoken, wat wel bijna zeker is, of misschien door het geschut! Donderdagmorgen, 5 October, waren eenige personen gaan zien hoe het er bijstond; nog steeds waren de achterste hoeven niet vrij, niemand kon ze bereiken. De voorste hoeven lagen daar verlaten en uitgebrand; men zag er nog halfverbrande dieren liggen of rondloopen.

Vreeselijk schouwspel voor een vredelievend mensch! De weilanden, waarin de overgeschoten dieren van een 4 jaar lange opeiseling of plundering, liepen, lagen nu bezaaid met gedooide beesten. En dat alles was het werk van een halven dag. Op den middag was het een beetje stiller geworden, als een rustpoos in een drama, om nadien met grootere hevigheid te worden voortgezet. Om van deze stilte te profiteren, wilden vele menschen naar hun huis terugkeeren. Maar er was geen middel te vinden: de weg werd overal afgezet door de Witte Brigade. Velen maakten dan gebruik van kleine binnenwegen. De eerste hoeven bereikt, zagen we rond 2 uur groote tanks in de velden, maar dezen keer waren het onze vrienden de Polen. Een Poolse Officier die zeer goed onze Vlaamsche taal machtig was, verklaarde ons dat ze van Baerle-Nassau kwamen om aan den rand van ons gehucht, een verbinding te sluiten met de Engelschen die het dorp hadden bevrijd. Wees voorzichtig, zoo zegde hij verder: want in de Schrieken zitten nog vele Duitschers. Het duurde niet lang of ze werden gevangen en weggevoerd om op hunne beurt kennis te maken met de kampen die zij zelf eerst voor anderen hadden voorbereid. Ga nu gauw terug, beval ons de Officier, alle gevaar is nog niet allemaal weg. Voor het vallen van den avond trad het geschut terug in volle actie. Ook de achterste hoeven van Bedaf, welke nog rechtstonden, zouden moeten buigen voor het oorlogsgeweld. 't was nogmaals het vuur dat alles zou verslinden. Dezen keer werden er ook slachtoffers gevraagd. Twee soldaten van de verbondene legers; ze lagen er uitgestrekt langs den weg: dood. Nooit zouden ze nog naar hun geliefd Vaderland terugkeeren. Dit was de laatste, maar harde slag die aan ons gehucht werd toegebracht. Er sneuvelden ook nog enkele Duitschers. 't Was voor hun Hitler en zijn nazi-regiem, dat zooveel wanorde in de wereld heeft gebracht. Het was het bittere einde van het eens zoo trotsche Herrenvolk. Hun nederlaag was nu nabij. Oppassen was nu de boodschap want de Duitschers hadden nog vele mijnen gelegd in de Schrieken. Ze was onzichtbaar in een mijnenveld herschapen. Overal hingen er plaatjes, roode en witte, waar opstond: "Mines" als waarschuwing voor het groote, dreigende gevaar. Zoo gingen langzaam, maar zeker de dagen der gevechten voorbij. Tot op 26 October zouden we in het onmiddellijk bereik van den vijand blijven. Een onzer trouwe bezoekers was het zeer kleine verkenningsvliegtuig, het Mugske, dat elken dag boven onze hoofden zweefde. Het trok eenieders aandacht door zijn eigenaardig motorgeronk. 't Was schoon om zien hoe onze bevrijders, op den grond, berichten overseinden, en hoe het vliegtuig deze, draadloos, opving. Tot op den 26e October, daarna zou het verdere vliegtochten ondernemen; wij waren immers vrij! Al moesten we onze vrijheid duur betalen, toch zien we met hoop onze toekomst tegemoet. God zal ons blijven beschermen.

27. De bevrijding van Aerle (Corneel Heykants)

Toen ik, in den nacht van 4 op 5 October, in den schuilkelder zat met moeder, vrouw en kinderen, was het maar zeer koud. Nu en dan werd ons gehucht beschoten van uit het Noorden door de Duitschers en van uit het Zuiden door de Engelschen. Van de koude gingen we in den nacht met moeder en kinderen warmen. Omstreeks 3 uren kwamen 4 Duitschers bij ons; ik moest den weg gaan wijzen naar Alphen. Een tijdje later, kwamen er twee van terug, toen moest ik mede naar Alphen om den weg, ter plaatse, mede gaan te wijzen. Toen we echter op de groote baan, die naar Alphen loopt, gekomen waren, stonden de andere twee daar nog te wachten daar ze niet wisten welken kant opgaan. Daar ik den weg ter plaatse kon wijzen, kon ik huiswaarts keeren, waar over ik ten zeerste tevreden was daar ze tehuis zeer ongerust waren om wat er mij zou gebeuren. Ze waren nu weer gerust. 5 October. In den vroege morgen kwamen de Duitschers weer van Holland af Aerle binnen. Zij stelden hun geschut op bij A. Walschots tegen den zijgevel en bij de Kinderen Heykants, vlak over het huis op den weg. De kanonnen moesten Poppel beschieten. Maar het was te laat. Omstreeks 12 uur kwamen de Engelschen van uit Poppel, met hun tanks in de richting van Aerle, langs zijwegen en door velden; plots kwamen zij te voorschijn uit het bosch, ontwaarden de Deutsche kanonnen die oogenblikkelijk tot zwijgen werden gebracht. De Duitschers vluchtten en kwamen bij mij aan, met 14 man. Vol schrik, en zegden: "wij kunnen niet meer; hebt gij geen schuilkelder?" Ik antwoorde dat ik er zelf geen had, doch daar ik er zelf inliep waar mijn moeder, vrouw en kinderen al inzaten, volgde een Duitscher mij op de hielen en vroeg mij: "Mag ik ook in de schuilplaats, dan geef ik mij over zoodra de Engelsche soldaten hier zijn." Deze was echter nog voorzien van wapens en ik zegde hem: "Gij moogt hier in de schuilplaats indien ge uwe wapens afgeeft." Hij deed het al zeggende: "Het is geen leven meer; al in 3 dagen heb ik geen eten meer gehad. Het is al twee jaar en half dat wij aan den terugtocht zijn". In 't begin der jaren, zoo vertelde hij, moest ik den strijd tegen de Russen leveren, kort na de landing in Frankrijk (Normandië) op 6 Juni 1944, werd ik naar dat front gevoerd en heb alzoo altijd den terugtocht beleefd; ik geef mij over aan de Tommy's. Tien minuten later kwamen de Engelsche soldaten: de Duitscher kwam uit de schuilplaats en gaf zich over; hij werd medegenomen, de anderen waren gevlucht en hadden hun materialen achtergelaten. Toen dacht ik dat wij bevrijd waren. De Engelschen kwamen met hun tanks en voetvolk af. Daar er dien dag reeds huizen en schuren verwoest werden, bleef het in den nacht van 5 op 6 October nog al rustig.

Vrijdag 6 October. Op Vrijdag 6 October was het rustig gebleven tot ongeveer 4 uren. Vele Engelsche soldaten hadden zich ingegraven. Toen begon het bombardeeren der Deutsche kanonnen en duurde regelmatig heel den nacht door. Mijn broeder Louis vertelde mij dat A. Schellekens, op dien dag, 's middags, bij hem aankwam aan den schuilkelder waar nog een ander mensch van Aerle bijzat. Hij vertelde dat hij straks een geweer kreeg en dan met het Engelsche leger Holland introk. A. Schellekens vertrok in den namiddag per fiets, met een pots op het hoofd en een geweer op den rug, een armband aan van de Belgische vlag. Slechts een paar honderd meters over de grens gekomen te zijn, werd hij door de Duitschers aangehouden en medegenomen; na de bevrijding vernam ik van den pachter der Alphense hoeve dat de Duitschers met A.S. nog op de hoeve geweest waren, en van daar vertrokken waren en niet wist waar heen. Helaas! Wat is er met Adriaan gebeurd? God weet het alleen! 7 October. Toen het 's morgens licht werd, was het nog niet gedaan met bombardeeren: door de Duitschers werden er gebouwen in brand geschoten van Martinus Mulders en Adriaan Versteijnen. Rond 9 uur kwamen er 4 groote Engelsche tanks Aerle binnen toen dacht ik dat

wij bevrijd waren, maar die tanks trokken ook weer terug en toen waren wij gaan vluchten naar Poppel, waar wij moesten blijven want wij mochten Aerle niet binnen. Wij zijn er gebleven tot 26 October toen de Duitschers vertrokken waren en toen mochten wij weer terug naar Aerle. Wat er in die drie weken allemaal gebeurd is, kan ik u niet vertellen, maar ik kon waarnemen: vele granaatputten op de velden, verwoeste huizen en schuren en veel geplunderd en verwoest.

28. Hulsel in den oorlog (Christiaan Willems)

Spannende dagen, bange uren beleefden wij in de jaren 1939 en 1940. Wat we reeds lang verwacht hadden zou op 10 Mei 1940 droeve werkelijkheid worden. In den vroegen morgen van 10 Mei hoorden wij de Deutsche stuka's boven ons hoofd ronken, dood en vernieling zaaïend in alle rangen der bevolking, bruggen en wegen, kortom, alles wat voor den oorlog dienstig kon zijn, vernielend. Wij vroegen ons af: "Wat gaat er gebeuren? Zullen onze eigen legers en de verbondenen, samen, machtig genoeg zijn om het helsche plan van den vijand, ons land te overrompelen, te verijdelen". Het postbeheer werkte niet meer, de radio zweeg: wij moesten ons dus getroosten met afwachten. 's Anderendaags zagen we reeds de Franschen door ons gehucht trekken, op weg naar Holland om onze Noorderburen bij te staan. Doch op Zondag 12 Mei zagen we reeds de Fransche legers terugtrekken. Zij moesten wijken voor een overmacht. Het gehucht Hulsel gelegen ten Noord-Oosten der gemeente Poppel, ver uitstekend in Holland, zou dus de eerste prooi zijn die vertrappeld werd. Op Maandag 13 Mei zetten de eerste nazihonden hun voeten in ons gehucht; het mulle zand vloog over hun hoofden. Heele karavanen trokken zoo door Hulsel op weg naar Poppel, al zingend "Wir fahren nach Engeland!" De sukkelaars, die met hun voeten in 't zand stonden, begrepen niet eens dat zij nog voor water zouden komen alvorens zij den Tommie, den genadeslag konden toedienen. Edoch wanneer zouden wij van hen afzijn? Die tocht duurde zoo een dag of acht, al wat hun dienstig kon zijn medenemend: paarden, fietsen, eetwaren. En dan nog kalm zijn! Zoo werden er in Hulsel op 13 Mei al 4 paarden van de 9 meegenomen. Ja! die heeren waren gaarne een paardje waard, zij waren immer onze bevrijders?! Enkele dagen nadien kwam de zoogezegde "Grenswacht" in actie. Hulsel zou er den last weer meehebben. Smalle wegen, dichte bosschen, dat was gemakkelijk voor grensverkeer. Dag aan dag, jaar in jaar uit, zagen wij ook mannen hier rondloopen, op zoek naar prooi, naar martelvleesch voor de Deutsche concentratiekampen. Zoo liepen de oorlogsjaren voor Hulsel voorts kalm en rustig; veel geloof van volk dat over de grens ging, doch zonder veel meldingswaardigheden. Maar het was bezet en moest bevrijd worden. Die verlossing zou nog slechter afloopen dan de bezetting. Evenals wij de bezetting zagen komen, zoo zagen wij ook de verlossing komen. Toen wij in September 1944 de verslagen Deutsche legers zagen terugtrekken, dachten wij ook op een spoedige bevrijding, doch die terugtocht verminderde, en hield op, om dan weer stilaan in gang te gaan. Zoo bereikten op 4 October onze bondgenooten de gemeente Poppel en verlostten ons van de Nazi's. Doch Hulsel en Poppel zijn gescheiden van elkander door bosschen en heide, en heide en bosschen zuiveren was iets anders. Op 4 October met de bevrijding van Poppel veranderde Hulsel in een helleke: granaten ploften neer, kogels floten door bosch en heide. Wij wachtten op de komst der bevrijders, doch zij kwamen niet: Hulsel lijdt nog onder het nazijuk, en het zal nog 3 weken duren. De Duitschers plunderden immer voort.

Op 5 October, in den morgen, komen 2 pantserwagens der Engelschen ons gehucht binnengereden, doch op het einde van Hulsel gekomen, loopt de eerste tank op een mijn en vloog in de lucht. De soldaat die per moto de tanks volgde werd door een vijandelijke kogel getroffen en bleef op slag dood. Dit waren de eerste slachtoffers in ons gehucht van de Verbondenen. Drie weken lang werd ons gehucht bestookt door het geschut en dat deed geen deugd aan de bosschen en huizen. Eene hoeve werd totaal uitgebrand: vee en landbouwgerief werden de prooi der vlammen. Een kasteeltje verging ook door 't vuur; al de andere huizen werden beschadigd. Een slachtoffer viel te betreuren. De inwoners vluchtten naar veiliger oorden en konden slechts op 27 October huiswaarts gaan en konden zien wat er van hun haaf

en goed nog overbleef. Zoo verliep in Hulsel de oorlog. De Roovertkapel, die oude bidplaats, kwam ongedeerd uit den strijd. De oorlog is gedaan! Leve de vrede! Hopen wij dat wij nooit meer moeten deelnemen aan een oorlog.

29. Bezetting en bevrijding van Maerle (Lea Baeyens)

Een kort overzicht van al hetgeen er gebeurd is van 1939 tot 1945 te Maerle. 't Is een gehucht onder de gemeente Poppel: gelegen vlak bij de Hollandsche grens en telt 16 boerderijen, 2 burgerswoningen met het getal van 93 bewoners. Op 1 September 1939 werden de volgende landbouwers van het gehucht Maerle opgeroepen voor de grenswacht, mannen van 40 à 50 jaren: Antoon Van Iersel, Alois Timmermans, Adriaan Timmermans, Frans Moonen. Dit was niet van langen duur: kort daarna aankondiging van algemeene mobilisatie. Nogmaals moesten verschillende jonge mannen ons gehucht verlaten: Hendrik Van der Steen, Jan Vlaminckx, Jan Timmermans, Hendrik Timmermans, Adriaan Stabel. Het viel allen heel zwaar te vertrekken van ouders en woning. Ja! Zij waren soldaten en kenden hun plicht aan de zijde van den Koning Leopold III te strijden voor het Vaderland, het Onafhankelijk België. Zoo ging de tijd verder tot op zekerden morgen, vele vliegtuigen boven ons hoofd zweefden en de menschen zich afvragen: "Wat beteekent dat". Men dacht dat het oefening was van het Hollandsch leger met vliegers boven de vliegpleinen te Gilze en te Eindhoven. Daar bleef het bij en ieder ging aan 't werk. Een paar uren later echter wat vreeselijk bericht! Oorlog! De Duitschers waren Holland binnengerukt zonder den oorlog te verklaren. Hoe verschrikkelijk gingen zij te werk! De bommenwerpers bestookten stad en dorp en zoo rukten die barbaarsche Duitschers verder tot ze kwamen op het grondgebied van België. Op 12 Mei 1940, bij het vallen van den avond kwamen de Duitschers bij ons binnengestroomd. Niets bijzonders was er gebeurd. Na een paar dagen verblijf trokken ze verder en namen 3 paarden en een wagen van het gehucht mede om hun oorlogsmateriaal verder te voeren. Van dien dag af bleven wij onder de bezetting van de Deutsche grenswacht. Dag in dag uit lagen zij op den loer of ze niemand konden grijpen die langs Maerle passeerde.

Na eenige dagen strijd werd België overgegeven. Drie soldaten van ons gehucht konden de haardstede bereiken, maar 2 anderen Hendrik Van Der Steen en Jan Vlaminckx werden als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd, waar ze onder dwang hun arbeid moesten verrichten. Na een zekerden tijd werden de Vlamingen uit Duitschland naar huis gezonden en zagen wij de beide gevangenen eindelijk terug. De Fransche en Waalsche soldaten bleven nog onder de dwingelandij der Duitschers. Velen hadden de gelegenheid het kamp te kunnen ontvluchten, doch overal zat de vijand en moesten die jongens geholpen worden van het eene land naar het andere. Vele inwoners van het gehucht hebben van die jongens geherbergd, geld gegeven om hun reis voort te zetten. Ja! ze werden in alles geholpen. Zoo ook de Joden die zich gedwongen zagen uit Nederland te vluchten. Na vele lange maanden oorlog werd het benauwd voor de Duitschers en gingen op aftocht. Vliegenvlug zagen we de grijze mannen de Nederlandsche grens zoeken, met fietsen, gestolen triporteurs, boerenwagens aan elkander gebonden; zij hadden te weinig paarden. Er werd met de paarden gevlucht naar bosschen en moerassen en daar moesten die dieren verstoken worden om niet van hun meester naar de moffen over te gaan. Maar toch werd er hier en daar nog een gevonden en dan bestond er maar één woord: "Mit". De laatste dagen van de bezetting zette de vijand zich vast in Maerle: alle hoeven werden in beslag genomen. Zoo bleven wij er meezitten van den eenen dag tot den anderen tot de Engelsche troepen ze verder dreven. Op 4 October, rond 5 uur in den namiddag werd Maerle door de Engelschen beschoten. De hoeve van C.Baeyens, Fr.Timmermans, A.Van Iersel werden veel beschadigd. Op de werf van Fr.Timmermans schoten zij een Deutsche Officier dood en 2 soldaten werden zwaar gewond. Rond 5 à 6 uur in den avond, kwam een obus te vallen in den stal van Antoon Van Iersel, waar hij met gansch zijn gezin op dit oogenblik verbleef; verscheidene dieren werden dood ten gronde geslagen,

twee van zijn gezin gekwetst doch zijne dochter, Josephina, een meisje van 20 jaar werd doodelijk getroffen, niemand kon haar helpen en zoo bezweek ze in hare hevige pijnen en stierf op 5 October om 7 uur 's morgens. In den nacht van 4 op 5 October werd Jan Timmermans-Maas in zijn schuilkelder gekwetst door een obus die in de nabijheid viel en den schuilkelder gedeeltelijk deed instorten. Jan bracht den nacht door in een gracht achter zijne woning waar hij 's morgens door de geburen werd opgenomen en in een naburige schuilkelder werd gelegd. Niemand kon hem helpen en zoo moest die man nog een heelen dag in geweldige pijnen blijven liggen. Toen kwam een Rood-kruisauto en de man werd vervoerd naar de St.Jozefskliniek te Turnhout, waar hij aan zijne verwondingen bezweken is op 11 October. In den nacht van 4 à 5 October, werden de Duitschers gedwongen in allerhaast Maerle te verlaten. Paarden, wagens met munitie werden door hen achtergelaten; hun gestolen bezittingen gaven zij prijs en vluchtten de bosschen in op Nieuwkerk aan. Eindelijk de bevrijding op 5 October. Te 8 uur 's morgens werd Maerle door de Engelschen bezet. Dit was een blijde morgen: van uit de schuilkelders werden de bevrijders verwelkomd, van klein en groot. Maar eens dat Maerle was bezet, werd dit gehucht door het zwaar Duitsch geschut bestookt en de inwoners zagen zich verplicht hunne hoeve te verlaten. Wat moest er gebeuren? De paarden werden te voorschijn gehaald van uit de bosschen en moerassen; nu moesten ze dienen om de vlucht te nemen met het gezin: alles op den wagen wat medegenomen kon worden en dat wij groot-noodig hadden: bedden en dekens, kleederen en eten want niemand kon den tijd bepalen of het was voor een of drie weken. Veel van onze goederen werden achtergelaten en prijsgegeven. Een groot getal onzer inwoners ging een veilig schuiloordje zoeken in ons buurtdorpje Weelde, waar wij buiten het bereik van het Duitsch geschut waren en door geen enkele oorlogsgebeurtenis werden gestoord en zeer vriendelijk onthaald werden. Op 26 October waren de Duitschers van het grondgebied Poppel voor goed verdwenen; dan konden de inwoners weer terug naar de hoeve. Blijheid bestond er bij ouden en jongen, tot zelfs bij kleine kinderen die al begrepen wat een tehuis was. Want nog zoo goed als 't zijn kan: Oost West! thuis best! Eenmaal thuis, werd alles weer in orde gebracht, de daken werden dicht gelegd en alles hersteld wat hersteld kon worden.

Maar wat hadden de moffen achtergelaten? Mijnen hadden ze gelegd op vele akkers en wegen en als we eenige dagen thuis waren ... wat gebeurde er? Voor de tweede maal werd Maerle beproefd. In de maand November overkwam een ongeluk aan Ad.Walschots door het ontploffen van een voetsmijn; zijn voet werd hem afgerukt. Nu dachten de inwoners eindelijk toch verlost te zijn van den oorlog. Helaas! Dit was niet waar! Bij dag en nacht, rommelden die gevaarlijke monsters over onze huizen en velden heen, om gedeeltelijk Antwerpen te bereiken. Ja! op Kerstdag 1944 om 1 uur, op den middag plofte een van die gevaarlijke monsters neer, een V2, naast de hoeve van A.Walschots; zij werd gansch verwoest en zijn zoontje, Joske, 3 jaar oud bleef op slag dood. De andere kinderen konden gered worden; na een korte verzorging in het krijgsgasthuis te Turnhout waren ze hersteld. Dit alles gebeurde terwijl de moeder den vader was bezoeken die verbleef in 't gasthuis te Turnhout om de verzorging van zijn been: het eerste ongeluk dat hem beproefde. Wat gebeurde er nog door die V2? In vele hoeven werd het glas totaal verbrijzeld, deuren binnengerukt, de daken gelicht, zoodat er een gansche week te werken was om de gebouwen dicht te maken. Zoo zijn we aan het einde gekomen en hopen voor altijd verlost te blijven van oorlog.

30. De mijnvelden (Adriaan Walschots)

Op 26 October moest de vijand onze gemeente prijsgeven aan de Verbondenen. Dat was een ware vreugde alhoewel wij niet wisten met welke geheime streken de vijand te werk was gegaan in de laatste dagen toen hij onze gemeente nog voor een deel bezet hield. De vijand had alle middelen gebruikt om te voorkomen dat de geallieerde legers hem onverwachts, bij nacht zouden verrassen, daarom had de vijand meest gebruik gemaakt van de veldmijn die een zeer gevaarlijk oorlogstuig is. Men moest er rekening mede houden: overal waar de Duitschers zich wilden vastzetten waren mijnenvelden aangelegd. Meerendeels waren zij aangelegd tot winkelhaken: gewoonlijk een of meer tankmijnen en aangepast met veldmijnen, soms zeer menigvuldig in getal. Zoo kwamen eenige grensbewoners te Maerle vast te stellen dat daar de Duitschers ook mijnenvelden hadden achtergelaten. Op een stuk land van Timmermans A. ontdekte men dat er zware tankmijnen werden gelegd en het mag ons wel ten zeerste verwonderen dat daar niemand het leven mede verloren heeft: jagers gingen over 't veld en kwamen met ontsteltenis bij zulke mijn terecht; men ging dan op zoek naar mijnen omdat men dacht dat dit juist het oogenblik was om mijnen te zoeken, daar, zoo zegde een landbouwer, de sneeuw wat gedooid is en de grond is nu omlaag geraakt waar de mijnen liggen. Wanneer zij op zeker oogenblik tankmijnen ontwaarden, wilden zij er een stokje bijsteken tot aanduiding. Bij deze tankmijnen lagen nog 6 kleine voermijnen die zij niet te zien hadden gekregen op dat oogenblik, maar wel nadien kwamen zij vast te stellen dat zij er geen halven meter afgestaan hadden. Stoute kerels wilden die mijnen tot een hoop verzamelen, er dan een vuurke aanleggen en dit zou wel een geweldigen knal geven. Zoo gezegd, zoo gedaan! De mijnen werden op een hoop gedragen, wat strooi er rondgelegd, een solferstekje aangestoken en de brand ontstond. Spijtig er gebeurde niets: slechts wat gegrom. Het doet niets af: ze zijn zeker al vergaan!! De stoute kerels worden nieuwsgieriger en zien voltallig naar de roode vlam ... maar ziet: eensklaps daar een geweldige slag! De stukken sloegen langs hun ooren en bleek als dooden stonden zij naast elkaar. Zij konden, Goddank, nog heelhuids huiswaarts gaan, maar mijnen zoeken, was gedaan! Vele soorten mijnen werden gelegd. Er waren houten bakjes die van boven open waren en met een veer werkten: kwam daar een wagen op met zwaar gewicht dan ... ging hij aan stukken.

Ook bestonden er lichtmijnen die gespannen waren met draadjes, kwam men in aanraking met die draadjes dan gaf dat bijna een fakkellicht en de vijand merkte dan dat er onheil was. Deze mijnen waren niet van doodelijken aard; het waren meer waarschuwingmijnen. Maar de voermijn was het gevaarlijkste mijntje door den vijand achtergelaten om nadien de burgers in 't ongeluk te brengen, want zeker is men zijn voet of been verloren als men op een voermijn trapt. Maar hoe gemeen de vijand die ook legde! Hij nam rapen en zette ze boven op de mijn, juist of zij groeiden en niemand kon ze merken. Soms waren er pijpen in den grond van 2 meters lengte, licht onder den grond en daar de voermijn onder. Wanneer deze mijnen afsloegen, ging het schot recht naar boven en gewoonlijk was men den voet verloren en gekwetst over gansch het lichaam. Deze mijntjes, voermijntjes genaamd, waren ook van houten omtrek en in de mijn een buisje met een veer; kwam men met de voet op het deksel, die veer drukte dat buisje aan stuk en het ongeluk volgde. Deze voermijnen hebben in onze gemeente 2 personen den voet afgerukt. Na veel lijden en leed, zelfs de grootste pijnen overwinnend, loopen zij nu weder, maar ... met de hulp van een houten voet. Wij koesteren de hoop dat niemand onzer medeburgers nog op een mijn zal loopen en dat nooit meer een vijand alhier zal komen mijnen leggen.

31. Het militaire kerkhof (Paula en Marcel Van Steenbergen)

En eindelijk zou ook onze gemeente van het Duitse juk verlost worden! 't Was een triestige mistdag, dien 3e October, toen de eerste Tommiehelmpjes, slechts eventjes zichtbaar boven den zwaar gepantserden Shermankoepel, hun intrede deden. Daar de Duitschers min of meer de goede trouw van Tommie aan 't wankelen hadden gebracht, waren de vroede Poppelaren reeds den vorigen dag veiliger oorden gaan opzoeken naar Overbroek, Heide, Aerle, Hondseinde, Bedaf en andere gehuchten. Zoo kwam het dat de "Polar Bears" misschien wel te vergeefs uitgekeken hebben toen ze binnenrolden, of er niet hier of daar een Belgische mens te zien was. Toen 's anderendaags de "Canadian businessmen ofte zakenlui" aanlandden, kwamen stilaan de burgers hunne haardsteden, of wat er dan nog van overbleef, opzoeken. Dan was 't dat de eerste Commando zijn laatste rit maakte en als rustplaats vond, een klein stukje van Poppels grond, gelegen langs de groote baan in de weide van den landbouwer Coppens. Enkel een klein stukje was 't, zes voet lang en twee voet breed. Dit terpje en een houten kruisje waren 't eenige wat hem bleef. Ik zegde, 't eenige, maar neen, bijlange niet het eenige! Hem bleef zooveel! 'k Noem enkel den eeuwigen dank en de gebeden van Poppels menschen. Zijn naam was Smith. L. Plekoly. Regt. 14579643. De enkele geburen, reeds teruggekomen, waren ten eerste verwonderd wanneer ze die mannen in khaki, ongewend nog, met de spade zagen werken. Begonnen die mannen zich ook al in te graven? Zou er nu weer gevaar dreigen? Daar langs den steenweg echter komt een kleine Rood-kruiswagen, mindert vaart, draait en komt op de weide gereden. Het antwoord op al de gissingen kwam snel, heel snel, toen vaardige handen den dooden makker, in een deken gewikkeld, uit den auto namen en in de groeve legden. Enkele gebeden, terwijl sterke armen het graf vullen en slechts enkele minuten later duidt alleen nog de versch omgewoelden grond de plaats waar later minnende menschen komen kunnen om nog eenmaal dicht bij hem te zijn dien ze op aarde nimmer zullen weerzien.

En de doodengravers rustten niet. 's Anderendaags dezelfde onbewogen gezichten en dezelfde kalme aalmoezenier! Toen stonden er zeven kruisjes. En hoe of waar de overigen ook vielen weten enkel God en hun kameraden, die hen herwaarts brachten en teruggingen om misschien reeds denzelfden dag op een Jeep of Carrier of hoe ook, hier gebracht te worden om te wachten, kalm en tevreden, op den jongsten dag. En wie een maand later voorbij kwam kan 20 witte kruisjes tellen waarop in zwarte letters den naam, regiment en nummer van de gevallenen, zeventien Engelschen, twee Polen en één Canadees, met den datum van hun dood. En wat in de frontlijn eigen kameraden hadden moeten verwaarloozen deden nu een afdeeling A.A.-mannen die gaarne hun vrijen tijd en hun kijklust bedwongen om het nieuwe kerkhof een waardig uitzicht te geven voor het Allerheiligenfeest. De ruw vervaardigde kruisjes werden vervangen door nieuwe, alle van hetzelfde formaat, de terpjes bijgewerkt en late bloemen gulhartig door de geburen afgestaan als een kleinen wederdienst.

Enkele maanden later, den 13 Januari 1945, werd het laatste slachtoffer onverwacht nog aangebracht, die tenslotte bleek te zijn een der aanvoerders van Poppels liberators en gewenscht had te rusten aan 't hoofd van zijn mannen. Hij werd begraven de eerste op de voorste rij. Hun teeken, de witte ster, waaronder ze den ganschen glorieijken stoottocht hadden doorgemaakt, prijkt nu te midden van hen als een banier van de goede zaak waarvoor ze vielen. En toen Poppel uitbundig de verjaring zijner bevrijding vierde, toen was daar ook,

last, but not least, het kerkhof in miniatuur, kunstig geïmiteerd op een feestwagen. En 's Zomers nu, wanneer alles zonneovergoten te blekkeren ligt, dan zingen alle vogelsoorten hun lof en 21 kruisjes steken wit af tegen den donkergroenen achtergrond. Maar 's Winters ligt het troosteloos in den zompigen morgenmist en d'omringende boomen treuren dikke tranen om de jonge levens die meedoogenloos geknakt werden om een zinneloozen oorlog die dood en vernieling bracht over de gansche wereld.

Jonge helden,

Neergevelden,

U zij roem en U zij eer

Uw offer bracht ons Vrede weer.

Wij gedenken:

S.Babula
J.Gorski
H.Langen
G.Garven
J.Clayton
Gr.Dobson
L.Flenly
D.A.Law
S.Weedon
K.Partwer
A.N.Pye
L.Smith
H.G.Griffits
F.Towle
J.Gordon
J.W.Graham
C.Magarry
J.A.Green
J.Hoare
J.Fullarton
D.R.Curry
F.T.Bill
W.Reynard
A.Gavin
Hallidan
A.Noble
W.Mac Meakin

Al deze kruisjes vragen een gebed, en vragen smekend dat gij hun offer niet vergeten zoudt. Want zij zijn gevallen wellicht in onze plaats. Oorlog is immers een tijdperk van doodstrijd. Deze golgotha, deze calvarieberg, dit kleine kerkhof zullen we eerbiedigen, en de gedachtenis aan hun bloedig offer zal ons immer herinneren aan de onmenselijkheid van oorlogen en zal ons doen bidden en smeken: Heer, Spaar ons van pest van hongersnood en oorlog. Amen.

32. Angstige uren in oorlogstijd (Hendrik Van de Pol)

Wanneer iemand zijn verhalen en ervaringen van onder den oorlog vertelt, dan wordt daar meestal mee gelachen, en men denkt: hij doet er wat bij. Maar hetgeen ik hier verhalen ga, is toch de zuivere waarheid, dit verhaal heb ik en mijn broer Jaak meegemaakt zooals ik het hier kom te vertellen. Het was in 1944 den 12e Januari, omstreeks 9 uur in den avond dat ik en mijn jongen broer Jaak ons naar onze Nederlandsche Noorderburen begaven. Bijna aan de grens gekomen, moesten wij toch wat overleggen hoe wij best de grens zouden passeeren. Terwijl wij het tegen elkaar uitlegden, springt er een Duitsche grenssoldaat op en riep: "Halt! Stehen blijven". Wij gingen aan 't loopen; maar het kon niet baten: hij stuurde een grooten hond op ons af die ons duchtig met ons broek pakte, en wij waren gevangen. Dan moesten wij mee naar Hilvarenbeek (Holland) naar de pastorij, die toen door de Duitschers was aangeslagen. Daar werden wij in een kamer bij den Officier gebracht die ons ondervroeg en daarna moesten wij ons ontkleeden en werden gansch onze kleederen afgezocht naar geld. Toen dit alles in orde was, brachten ze ons naar de Hollandsche Gendarmen kazerne, waar wij bij drie jonge mannekens gezet werden. Toch was dit een gezellige nacht, zoo met vijf in een kooiken van 3 vierkante meters. Den volgenden dag, rond tien uren, kwamen die vervloekte Duitschers ons allen daar halen, en moesten wij weer terug naar de pastorij; daar kregen wij een half stukje boterham met een kopje koffie. 't Scheen dat ze niets meer konden geven want dat er anders niet genoeg meer was voor de soldaten. Daarna werden wij nog op toer ondervraagd en toen zegde die baas dat ik een voortvluchtige was en dat ik naar Duitschland moest gaan arbeiden, iets waarvoor ik niet te vinden was. Ik besloot al dadelijk van eens naar het hazenpad uit te zien. Allen waren ondervraagd en toen moesten wij naar den hof, gaan spitten, en omdat ik de oudste was, werd ik als eerste chef aangeduid. Natuurlijk ging ons dat niet fel van de hand zoo met gewapend toezicht en ik vroeg aan de wacht hoelang wij daar moeten blijven, maar die lachte mij uit en zegde dat ik voor 18 maanden naar Duitschland moest gaan werken.

Toen zegde ik hem dat ik dan ging loopen, maar hij geloofde mij niet en schaterde van het lachen. Een half uur later ging hij binnen; dat viel in onzen smaak. Mijn broer Jaak stookte mij nog wat meer op: wij waren het dadelijk eens maar de anderen durfden niet; toch geraakte ik op het dak van het honden kot dat langs den hofmuur stond, en zoo kon ik de gansche straat bekijken. Opeens nam ik den sprong, en onze Jaak volgde mij, en wij liepen 500 meters midden door de straat, dan draaiden wij af het veld in, nagekeken door de gansche bevolking. Ik zou op dit oogenblik, graag, 1000 franken willen geven hebben als wij terug over den muur in den hof geweest waren, doch dat was te laat! Het angstzweet begon te komen, niettemin ging de vlucht verder achter het voetbalveld door. Het ging als een dolk door mijn hart toen wij 2 Duitschers over den volgenden weg zagen rijden. Wij lieten ons plat vallen in de haag en hielden ze in de gaten; gelukkig hadden zij ons niet gezien en reden gewoon verder. Terwijl we daar lagen, zagen wij achter ons de andere mannen, die met ons in den hof zaten, afkomen geloopt, die durfden nu niet meer in den hof blijven en waren ons gevolgd. Nu liepen wij samen met 5 man, recht op de bosschen van den Orangebont af, maar door onze dulle vlucht was alles, wat mij anders bekend was, onbekend en wist ik dadelijk geen spoor meer, zoodat wij verplicht waren den weg te vragen. Dit werd dan bij het eerst volgende huis gedaan en toen waren wij weldra weer op het goede pad en ging het snel de bosschen in. Doch daar begon het vervloekte spelleke weer: twee soldaten kwamen ons op 100 meters voorbij over de dreef en wij moesten weeral tegen den natten grond. Tot overmaat van ramp, bleven die soldaten staan juist op den hoek van het perk waar wij ons schuilhielden. Wat nu gedaan?

Ik besloot een dertigtal meters terug te kruipen: daar lag een diepe gracht dwars door den mast. Daar werd dan ook dadelijk mee begonnen en zoo ging het: kruipend met den buik tegen den grond, allen op een rij achter elkaar, met een hart dat klopte als een hijgende hond. Zoo geraakten wij weer in die gracht die niet erg droog was: en nu moesten wij op handen en voeten door het water.

Dat ging zoo een paar duizend meters en toen waren wij aan den kleinen dennenmast; daar drongen wij weer maar door, blij dat we ons weer konden oprichten, toch bleef het nu niet bij natte handen en beenen, maar we waren dadelijk nat tot op onzen buik toe, van de druppels die daar aan de boomen hingen, en wij ijlden om ter hardste van kou en honger. Eindelijk tegen den avond kwamen wij terug in Esbeek terecht, daar gingen we de vroegere trambaan over en konden we recht door den kleinen mast, tot voor de grens (België-Holland) waar we den donkeren afwachtten. Toen het donker was kropen wij, op handen en voeten, over de vlakke grens, tot 500 meters er over. Het was mij een steen van mijn hart dat wij weer op onzen eigen Belgischen grond stonden. Het gevaar was wel niet geweken, doch, nu gingen wij van een af en ik en mijn broer wij dachten dat het best was van maar niet naar huis te gaan en gingen naar onzen geuur, Al. Haagen, waar wij eens flink konden warmen en goed eten tot wij er tegenkonden. Iemand van Al. H. was onzen vader en moeder gaan verwittigen. Wij gingen nu maar naar het bosch waar wij een hutje ingebouwd hadden voor het helpen van krijgsgevangenen die in Duitschland gingen loopen: dit paleis, rondom in den mast, werd nu onze woning: daar werd ons het eten door onze zusters aangebracht. Denzelfden nacht nog kwamen de Duitschers al naar ons zoeken, en daar zij ons niet wisten wonen, klopten zij bij onzen geuur, Frans Voeten, aan en troffen daarbinnen een heele compagnie smokkelaars aan, die het ongeluk van onze grap gingen worden. Terwijl dat een paar soldaten daar bleven, gingen er eenigen bij ons thuis zoeken; het kleinste hoekje werd afgezocht en op 't laatst van 't spel moest onze oude vader zelf het paard en wagen inspannen en den buit bij Fr. Voeten opladen en daarbij 16 man, zoodat het een zware vracht was, en moest hen naar Hilvarenbeek brengen waar alles gelost werd. Dit was het begin van ons boschleven. Dat duurde zoo drie, vier maanden, totdat wij ons al eens thuis gewaagden. Zoo was op zekeren dag onze Jaak met den hond die Tommie heette, in den stal: opeens sprong het beest woedend buiten en blafte geweldig. Onze Jaak niet vermoedend, loopt ook buiten en riep: "Tommie kom hier!" Maar daar stond een mof voor hem en die riep het anders: "Ha, manneke, nu heb ik u!" en Jaakske was er weer aan. Maar door het smeeken en het schreien van Vader en Moeder liet hij hem toch thuis, omdat hij nog jong en eigenlijk niet voortvluchtig was. Zoo waren de oorlogsdagen voor menige jonge kerels, altijd vol angst en schrik om niet in Duitschland te geraken. Wat is het leven nu, dat we bevrijd zijn, toch wat rustiger! Over de straten gaan en staan waar wij willen! Leve de Vrijheid! Leve België! Leve de Koning!

33. De onderduikers (Adriaan Daamen)

Onderduiken is geen feest! Onderduiker spelen doet men niet voor zijn plezier of uit sport! Laten we hier een klein beeld ophangen over de levenswijze der jongelingen, die, onvrijwillig, bij de zoo genaamde onderduikers behoorden. In de eerste helft der bezettingsperiode was er van verplichte tewerkstelling weinig spraak door het feit dat Duitschland zijn tekort aan arbeidskrachten door vrijwilligers wist aan te vullen. Nadien werden alle werklieden voor de inmiddels opgerichte Arbeidsambten opgeroepen om te verklaren waar zij werkzaam waren. Indien hun werk niet noodzakelijk geacht werd, werden zij verplicht naar Duitschland te gaan arbeiden. Doch dat bleek niet voldoende te zijn: nadien werden alle jongelingen, geboren tusschen 1920-24, voor de zoo genaamde Werbestelle geroepen. Op enkele uitzonderingen na, werden allen verplicht naar Duitschland of naar een ander door Duitschland bezet gebied te gaan arbeiden. Onze Vaderlandsche plicht bracht ons tot besluit geen tekort aan oorlogsmateriaal te helpen voorkomen om den oorlog te helpen verlengen tegen eigen volk en land, maar deed ons weigeren te vertrekken, ondanks dreigbrieven, opsporing door Feldgendarmen en achterhouding van rantsoeneeringszegels. Maar daar kwam de moeilijkheid: Pas enkele dagen na den vertreksdatum kwam de Feldgendarmerie op nachtbezoek. Om niet opgepikt te worden, waren wij van zelfs verplicht een geheim nachtverblijf te zoeken, meestal bij familie of beste vrienden. Wanneer de nachtbezoeken niet genoeg opleverden, dacht de bezetter meer succes te boeken door de hulp van verraderlijke Belgen in te roepen. Deze zoo gevaarlijke Gestapo, deed zijn werk niet gelijk de Feldgendarmen, maar ging over dag langs de wegen en hield ieder man aan om naar werkkaart of vrijstelling van arbeids-Dienstplicht in Duitschland, welke inmiddels ook uitgereikt waren, te vragen. Diegene die de kaart of vrijstelling niet kon toonen, werd aangehouden. Ondertusschen was het niet voldoende een veilig nachtverblijf te zoeken, maar het was niet meer geraadzaam zich nog op de openbare wegen te begeven. Dan kwam de tijd dat wij ons verplicht gevoelden, ver van wegen en huizen, in de velden ons verblijf, vooral over dag, te zoeken. Zoo leefden wij bijna, gelijk wij vroeger in de Geschiedenis geleerd hebben, gelijk de Oud-Belgen. Onze woning bestond uit schuilkelders, niet voor afweergeschut maar voor Gestapo-gevaar. Deze plaatsen waren gemaakt in strooi- of houtschelven, in verafgelegen schuren en stallen, 's Zomers in open velden of bosschen.

Vooraf wanneer er gevaar bestond dat de Gestapo op komst was, liepen allen, verwittigd door geburen of andere medelijdende medeburgers, gelijk wild dat door de jagers achtervolgd werd, de velden in den tijd afwachting tot er verwittigd werd dat het gevaar voorbij was. Wanneer de plaats wat lang onveilig bleef, kwamen goedwillige menschen met spijzen die dan goed van pas kwamen. Alzoo gingen dagen, weken, zelfs maanden voorbij: onze meeste verblijfplaats in de velden zoekend, bijna afgezonderd van de menschen, zeer zelden nog de H.Mis bijwonend, zonder onze vergaderingen en gezellig samenzijn voort te kunnen zetten. Soms konden wij ons huis bezoeken, 's middags of 's avonds om het eetmaal gezamenlijk met de familie te deelen. Doch zeer dikwijls wist men tehuis niet waar wij ons bevonden of van welke goedgehartige personen wij ons voedsel ontvingen. Wanneer wij dan onzen stoutsten moed bijeenraapten om toch 's avonds eens gezellig bij een vriend door te brengen en wij ons met gesloten deuren veilig achtten, plots het geronk hoorend van auto of moto, soms ook wanneer een vreemdeling kwam aankloppen om den weg te vragen, liepen wij allen, zoo mogelijk, naar buiten, of was dit niet mogelijk, dan maar binnen zich verschuilend in schuur of stal onder strooi of hooi.

Bij de verplaatsing van de eene verblijfplaats naar de andere, wat meestal 's avonds gebeurde, werd vaak voor de gedaante van andere onderduikers of van burgers, op de vlucht geslagen door de velden heen op gevaar van hier of ginder in de gracht te stuiken of op weideafsluiting te loopen. Terwijl wij alzoo allerlei onrusten doormaakten, lieten de moeders vele H.Missen opdragen en baden zij vele rozenkransen om hunne jongens te mogen behouden. Wat ook veel is gebeurd want Goddank zijn wij van dien gruwel goed gespaard gebleven. Leve onze Vrijheid!

34. De Corporatie (Jos Ruts)

Onder den ronkenden titel van Nationale Landbouw en Voedingscorporatie begon deze Duitsche instelling met de boeren aan banden te leggen. Hij begon langzaam: Eerst moesten de koeien en varkens opgenomen worden op stalkaarten; al de veranderingen moesten er op aangegeven worden. Daarna volgden al de andere takken van den Landbouw: het teeltplan werd aangepast, de vleeschleveringen en melkleveringen werden ingesteld en wel zoo dat de kleine landbouwer het meest getroffen werd, deze Corporatie, onzaliger gedachtenis, had tot doel den kleinen landbouwer te doen verdwijnen. De Corporatie was er en het gerucht deed de ronde dat deze instelling een blad ging uitgeven: "Volk en Bodem", dat iedere boer moest nemen en de bijdrage was 15 frank (later 45) per hectare. Wij wilden het niet gelooven: Wie zou ons kunnen dwingen een blad te nemen dat wij niet wilden? Edoch wij zouden het maar al te rap ondervinden onder wiens klauw wij waren. Het was in dit fameus blad dat ons, onder dreigementen en dwangmaatregelen, de verplichtingen opgelegd werden. Er waren groote geldboeten opgelegd aan diegenen die hunne verplichtingen niet na, of niet konden nakomen. Van rechten voor den boer was in dit blad geen spraak, alleen maar plichten en het noemde zich een blad voor den boer! Er was geen enkel product op de boerderij dat niet onder de opeischingen van de Corporatie viel.

Doch de boeren zijn hier altijd zoo maar lijdzaam en gedwee en zeiden: "Het zal genoeg iets doen!" Zoo vonden zij er geen bezwaar tegen al moesten zij hier tot 5 uur bij de Corporatie wachten. Dit was geen uitzondering; het was heel normaal van daar uren lang te zitten wachten, staan of te hangen om een kalf op de stalkaart te laten bijzetten, of een biggetje door te laten doen dat gestorven was. Daar werd onderling nog eens boertig gelachen en den gek gehouden met de Corporatie; met uitzondering natuurlijk van enkelen die te veel op thuis dachten en op het werk dat er te wachten stond. Altijd was het zoo plezant niet: b.v. als de controleurs kwamen, en dat was geen zeldzaamheid. Want u begrijpt wel het zou heel zeldzaam zijn als de boer op geene enkele overtreding kon betrapt worden. Zij ook konden met hun rantsoen niet toekomen, zoo min als in de stad. En u begrijpt wel dat men dom is zoo men zich tekort doet, als men het heeft op de boerderij. Vandaar dat er zich dikwijls wel een melkkit met melk onder de kachel bevond of een bolleke kaas in den kelder. En dit was gevaarlijk! Volgens de controleurs immers moesten de boeren maar met hun rantsoen toekomen en namen boter en kaas zelf mee. Er werd ook menig varken uit de kuip gehaald en als het dan maar was voor de hospitalen gelijk zij het ons wijs wilden maken! Bij dezen die te ver achterstonden met de vleeschlevering, werden de koeien zoo maar uit den stal gehaald en dit werd gedaan in 't bijzijn van Feldgendarmen. Het is hier gebeurd dat eenige boeren werden opgehaald door de Feldgendarmen omdat zij aan de leveringsplicht van aardappelen niet konden voldoen, zij werden voor een 14 dagen in de Begijnenstraat gezet met het doel zoo de aardappelen te doen vermenigvuldigen. Als u deze maatregelen allemaal ziet, die wij meemaakten, dan moet u met mij besluiten dat het voor den oorlog nog al wat anders was: alles vrij; men kon boeren gelijk men wilde; een schoone veestapel die nu tot op de helft geslonken is in waarde; schoone weiden en landerijen, nu dorre weiden en uitgeputte gronden, versleten landbouwalaam. De boer heeft bij de Corporatie en tijdens den oorlog heel wat ingeboet. En nu? Alles wat de Duitschers hebben ingesteld is afgeschaft, doch de Corporatie niet. Waarom niet? Het is te hopen dat wij hierin ook de volledige vrijheid zouden kennen zooals vroeger en een voorspoedige en gelukkige toekomst tegemoet gaan.

35. Slot

Ons oorlogsboekje loopt hier ten einde. Wellicht was er nog veel te zeggen. Edoch het getal 33 moge hier volstaan. Varietas placet. Verscheidenheid behaagt! Door die verscheidenheid ook werd alhier, Poppel tijdens den oorlog, veelzijdig belicht: de bijdragen komen voort van oog of oorgetuigen, zij hebben de zaak meegemaakt, beleefd; zij blijven verantwoordelijk, elk voor 't zijne, voor wat zij schreven.